

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Kód oboru: 7506R029

Název bakalářské práce:

PROBLÉM ŠIKANY

THE PROBLEM OF VEXATION

Autor:

Jaroslava Hlubučková
Papírenská 594
541 01 Trutnov

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
103	0	12	46	35	3+ 1 CD

CD obsahuje **celé** znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 30.4.2008

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:
Adresa:

Jaroslava Hlubučková
Papírenská 594, 541 01 Trutnov

Studijní program:
Studijní obor:
Kód oboru:

Speciální pedagogika
Speciální pedagogika pro vychovatele
7506R029

Název práce:

PROBLÉM ŠIKANY

Název práce v angličtině:

THE PROBLEM OF VEXATION

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Termín odevzdání práce:

30. 04. 2007

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

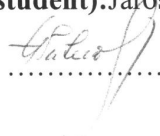

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Jaroslava Hlubučková

Datum: 28. 01. 2006

Podpis studenta:

Cíl práce:

Různé pohledy dětí, rodičů a široké veřejnosti na problém šikany.

Základní literatura:

ANTIER, E. *Agresivita dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.

KOCUROVÁ, M. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. 1.vyd. Plzeň: ZČU, 2002. ISBN 80-7082-844-7.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X .

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-409-5.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30.4.2008

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce doc.PhDr.Bohumilu Stejskalovi, CSc za odborné vedení a pomoc při zpracování bakalářské práce.

Zároveň děkuji všem, kteří mi pomáhali při realizaci mojí bakalářské práce. Především bych chtěla poděkovat Základní škole V Domcích, Trutnov a Speciální základní a Mateřské škole v Trutnově, která mi poskytla prostor pro kontakt s pedagogy, rodiči a jejich dětmi. Poděkování patří i třídním učitelkám devátých tříd obou zmiňovaných škol za poskytnutí rozhovoru a cenné rady důležité pro vypracování bakalářské práce.

Název bakalářské práce: Problém šikany

Název bakalářské práce: The problem of vexation

Jméno a příjmení autora: Jaroslava Hlubučková

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2008

Vedoucí bakalářské práce: doc.PhDr.Bohumil Stejskal, CSc.

Resumé:

Bakalářská práce se zabývala závažným problémem šikany. Vycházela z potřeby zjištění míry znalostí a orientace v dané problematice. Jejím cílem bylo zjistit a porovnat různé pohledy dětí, rodičů, pedagogů a široké veřejnosti na problém šikany. Práce byla rozdělena na dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která pomocí zpracování a prezentace odborných zdrojů přibližovala základní terminologii problematiky šikany. Konkrétně popsala základní terminologii, vysvětlila vznik, příčiny, stupně a negativní důsledky šikany. Objasnila pojmy oběť a agresor. Dotkla se citlivého tématu šikana a škola. Nastínila důležitost vlivu rodinné výchovy. Podrobněji rozebrala diagnostiku romských žáků jako mentálně retardovaných. Konkrétně popsala právní předpisy, možnosti institucionální a odborné pomoci. Praktická část se věnovala analýze situace v problematice šikany. Dotazníková část zjišťovala a porovnávala pohledy 40 žáků, 20 rodičů, 22 pedagogů a 30 lidí z řad široké veřejnosti na problém šikany. Metoda rozhovoru s pedagogy sloužila pro potřeby ucelenějšího hodnocení. Výsledky průzkumu odkryly možné nedostatky a stanovily navrhovaná opatření. Za největší přínos práce vzhledem k řešené problematice bylo možné považovat zjištění, že stále ještě málo pedagogů a lidí z řad veřejnosti má jasno v otázce prevence a řešení šikany.

Klíčová slova:

šikana jako patologický jev, preventivní programy, agresivita, výchova, spolupráce rodiny a školy, charakteristika, eliminace šikany, vznik, výskyt, příčiny, stupně, negativní důsledky, odborná pomoc, Speciální základní škola, pedagog, vliv rodinného prostředí, oběť, agresor, romský žák, mentální retardace, Linka bezpečí, právní předpisy

Summary:

The dissertation dealt with serious problems of vexation. It resulted from the need to determinate the degree of the knowledge and orientation in these problems. Its aim was to find out and compare different views of children, parents, pedagogues and the general public on the problem of vexation. The dissertation was divided in two fundamental areas. First one is the theoretical part, which by means of processing and presentation professional sources clarified basic terminology of vexation problem. Concretely described basic terminology, explained the origin, causes, degrees and negative consequences of vexation. It cleared up the terms victim and aggressor. It touched the sensitive topic of vexation and school. It outlined the importance of the influence of family background. In more details it discussed diagnostics of gipsy pupils as mentally affected. It described concretely the possibilities of institutional and professional help. The practical part concentrated on the analysis of the situation in the issue of vexation. The questionnaire part found out and compared views of 40 pupils, 20 parents, 22 pedagogues and 30 people from the general public on the issue of vexation. The method of interview served the needs of more comprehensive evaluation. The results of the survey revealed possible inadequacies and determined suggested arrangements. As the biggest contribution of the dissertation concerning its topic may have been considered the discovery that still only few pedagogues and people from the general public are sure about the issue of the prevention and the solution of the vexation.

Keywords:

vexation as a pathological phenomenon, prevention, aggressiveness, education, cooperation of the family and school, characteristics, elimination of vexation, origin, occurrence, causes, degrees, negative consequences, professional help, special elementary school, teacher, family background influence, victim, aggressor, gipsy pupil, cephalonia, safety line, legal regulations

SEZNAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK

ZŠ: základní škola

OBSAH

1.	ÚVOD	9
2.	TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU	11
2.1	Vymezení pojmu šikana	11
2.1.1	Vznik šikany a její dynamika	13
2.1.1.1	Agrese	15
2.1.2	Příčiny šikany	19
2.1.3	Stupně šikanování	20
2.1.4	Formy ubližování	22
2.2	Šikanovaný a šikanující	24
2.2.1	Vliv rodiny	26
2.3	Šikana a škola	28
2.3.1	Eliminace šikany na základní škole	28
2.3.2	Instituce, projekty, preventivní programy	31
2.3.3	Pohled do zahraničí	33
2.3.4	Vyšetřování šikany	34
2.3.5	Diagnostika romských žáků jako mentálně retardovaných	36
2.4	Zakotvení v právním systému	42
2.4.1	Dokumenty, právní předpisy	42
2.4.2	Institucionální pomoc	46
2.4.3	Odborná pomoc	48
3.	PRAKTICKÁ ČÁST	51
3.1	Cíl praktické části	51
3.1.1	Stanování předpokladů	51
3.2	Použité metody	52
3.3	Popis zkoumaného vzorku	53
3.4	Průběh průzkumu	54
3.5	Výsledky a jejich interpretace	55
3.6	Zhodnocení průzkumu	92
4.	ZÁVĚR	96
5.	NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ	99
6.	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	101
7.	SEZNAM PŘÍLOH	103

1. ÚVOD

Šikana, násilí, brutalita, agresivita - to jsou pojmy a vizuální představy, se kterými se v médiích setkáváme každý den. Jaká je situace ve skutečnosti?

Lidské dějiny jsou prostoupeny projevy násilí. Nikdy v minulosti lidstvo nezažilo tolik utrpení jako ve dvacátém století. Televizní „realita“ pokřivila tradiční pohled. Toleruje se agresivní instrumentální chování, sloužící k dosažení úspěchu (Čermák, 1999).

Současná doba příliš nepodporuje to "lepší v nás". Dennodenně jsme zahrnováni "návodem" na rychlou, snadnou a bezbolestnou cestu ke štěstí, jejímiž hlavními atributy jsou úspěch, moc a peníze. Téhle cestě je pak podřízeno vše - životní styl, mezilidské vztahy, dokonce i hodnota lidského života.

Do vztahů mezi lidmi pronikla jakási válka, ve které jde o to, urvat si, co se dá. Láska, soucit, to je spíš něco okrajového, charakterizuje tento stav dr. Kolář. Pro lidi, kteří jsou zaměřeni pouze na sebe, je běžné, že silnější využívá slabšího, dokonce ani šikanu nepovažují za něco špatného. Podle nich si oběť většinou může za svou situaci sama - není dost sebejistá, agresivní a bezohledná.

Vzhledem k tomu, že se ve své praxi s některou z forem násilí setkávám denně a o problematiku násilí se zajímám, myslím, že tento negativní jev současné společnosti se již stal problémem. Šikanu považuji za velmi závažný problém, protože je to forma násilí, která je záměrná s cílem ublížit druhému a často se projevuje v nepřímé podobě, je tedy těžko odhalitelná, a proto může ve svých důsledcích způsobit nenapravitelné škody v psychice a ve fyzickém zdraví oběti šikany. S šikanou jsem se setkala u svého syna na základní škole a s určitými projevy šikany mám zkušenosti z pracovního prostředí.

Jsem přesvědčena, že velkým úkolem základní školy je kromě vzdělávání žáků také jejich výchova k toleranci a korektnímu jednání a osvojení si základů slušného chování tak, aby jev jako je šikana ve třídě vůbec nevznikl.

Děti by si do dospělého věku a svého působení v zaměstnání mezi kolegy přinesly přesnou představu o tom, jak pochopit druhého, jak se k němu chovat, co si k němu mohu dovolit a co ne, jak je to s nadřízeností a podřízeností apod.

Problém šikany je pro mne velmi důležité téma. Zvolením tohoto tématu si chci potvrdit, že proti šikaně bojujeme, že dostatečná osvěta dokáže zajistit podporu většiny veřejnosti v boji proti tomuto stále narůstajícímu zlu.

Cílem bakalářské práce je postihnout problematiku šikanování. Cílem praktické části je zjistit orientaci, názory a postoje k dané problematice. Porovnat pohledy žáků základní školy, žáků základní školy praktické, rodičů, pedagogů a široké veřejnosti na problém šikany, z jejich různých úhlů pohledu. O postojích k problému šikany se dozvíme od pedagogů dvou typů škol. Pohovoříme s učitelkami Základní školy V Domcích, Trutnov, Speciální základní školy, Trutnov, jejíž součástí je základní škola praktická. Právě skupinka žáků školy praktické se stala jednou ze čtyř skupin respondentů. Výpovědi z dotazníků porovnáme s výpověďmi žáků školy základní. Další zkoumající skupinou byli rodiče žáků obou škol. Poslední skupinou byli náhodně vybraní lidé z řad veřejnosti.

V první části teoretického bloku si nejprve přiblížíme základní terminologii co je šikana, vysvětlíme si vznik, příčiny, stupně a negativní důsledky šikany. Objasníme si pojmy šikanující a šikanovaný. Dotkneme se nejvíce citlivého tématu šikana a škola. Zdůrazníme vliv rodiny na projevy šikany. Podrobně rozebereme Diagnostiku romských žáků jako mentálně retardovaných. Poslední kapitola nám objasní, kam se obrátit v případě zjištění šikany.

V praktické části si nejprve přiblížíme cíl praktické části a stanovení předpokladů. Popíšeme si použité metody a zkoumaný vzorek. Stanovíme výsledky průzkumu a vyhodnotíme ho. Pomocí grafů a tabulek interpretujeme výsledky průzkumu dotazníku a rozhovorů, kdy celkově výsledky praktické části shrneme. V závěru zhodnotíme celkový přínos práce a stanovíme navrhaná opatření. Nebude chybět ani seznam informačních zdrojů a seznam příloh.

Motto:

"Co odlišuje člověka od zvířete? Člověk je vždy ochoten vykořisťovat svého bližního, ranit ho a způsobit mu utrpení. Mučení je speciálním vynálezem lidského ducha. Snad jedině strach z trestu a vláda zákona zabraňuje tomu, aby krutost člověka nenapáchala ještě více škod."

R. Gödtel

2. TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

2.1 Vymezení pojmu šikana

Slovo šikana se skloňuje v médiích po celém světě. Odborníci ji definují jako "jistou formu agrese vůči oběti šikanování". Pod tímto mlhavým označením se však skrývá celospolečenský problém.

Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená úmyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd. (Říčan, 1995). U nás se toto slovo používá k označení jevu, který se rozmohl v armádě. Nováčci jsou zde často fyzicky týráni, ponižováni a vydírání staršími vojáky. Praktiky známé z armády napodobují už mnoho let učňové zejména v internátech. Něco podobného se děje i mezi vězni.

Slovo šikana má podle Velkého slovníku cizích slov (1999) několik významů:

- Jsou to různé výstupky ze dna a stěn vodní stavby, ve tvaru prahů, žeber, zubů nebo bloků, na které proud naráží a které jej usměrňují a tlumí nadbytečnou pohybovou energii přepadového nebo výtokového vodního paprsku, tlumič energie.
- Je to umělá překážka na závodní trati k snížení rychlosti.

- Je to pronásledování, záměrné zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestání a týrání. (Velký slovník cizích slov [CD-ROM], 1999).

Je zřejmé, že pro potřeby této práce je důležitý třetí obecný význam slova.

Definice pojmu šikana podle Altmanna (2004):

- Úmyslné a opakované ubližování slabšímu (neschopného obrany) jedincem nebo skupinou, jak fyzické, tak i psychické, ponižování lidské důstojnosti. Jde spíše o postoj než o čin.
- Dominantní znak šikany - bezmocnost oběti
- Neoddělitelná součást problému - skupinová dynamika

Podle mého názoru nejpřesnější vystižení problematiky šikanování uvádí čl.

1. Metodického pokynu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení :

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví" (Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j. 28275/2000-22, 2000).

Šikana na pracovišti

Šikana na pracovišti se nebere zpravidla natolik vážně. Většinou se projevuje jako zastrašování nebo ponižování před ostatními spolupracovníky. Obětí šikany bývají většinou lidé inteligentní, tvořiví a starostliví, kteří však nemají dostatečné sebevědomí a schopnost se proti šikaně postavit. Lidé, kteří šikanují jiné, jsou uvnitř slaboši nebo si nejsou jisti sami sebou a schovávají to za agresivní chování. Často manipulují druhými. Nebývají ani příliš oblíbeni, ale často si získávají přátelství lidí, kteří cítí, že by se sami mohli stát obětí šikany, a hledají u nich jakousi ochranu. Právě ti, kteří šikanují na pracovišti nebo ve vojenském prostředí, bývali často dětmi, jež šikanovaly spolužáky. Člověk šikanující na pracovišti bývá ten, který odmítá oprávněné stížnosti nebo odmítá jakkoli zakročit v případě nespravedlivého jednání nebo postupu. Takovým lidem působí radost své oběti rozčilovat, křičet na ně, nebo je vidět zklamané a rozčarované.

Šikanu v pracovní oblasti lze rozdělit na :

- Mobbing – rozumíme jím naschvály, nadávky a pomluvy mezi kolegy na pracovišti, s možným cílem přimět šikanovaného např. odejít z pracoviště
- Bossing – šikana a hrubost šéfů vůči podřízeným
- Sexual harassment – veškeré úmyslné, sexuálně motivované jednání, které uráží důstojnost zaměstnanců na pracovišti
- Bullying – je jím označováno šikanování žáků ve školách, v zájmových skupinách, na vojně a to nejčastěji nadávkami, posměchem, pomluvami hrozbami atd.

(Beňo, 2003; Kolář, 2001)

2.1.1 Vznik šikany a její dynamika

Jak uvádí Kolář, skutečná šikana začíná většinou velmi nenápadně, postupně a plíživě se rozvíjí. Vývoj bývá někdy tak nenápadný, že všem účastníkům může připadat jako přirozený, šikanu nevnímají jako něco zvláštního

a podílejí se na ní prakticky bez pocitů viny. Násilné chování se časem stává osvědčeným stylem komunikace, automatickým stereotypem, samozřejmou součástí fungování skupiny. Otázka moci, síly, strachu nebo potlačení a zároveň lákavosti násilí rezonují s „temnými pudy“ skrytými v hlubinách lidské psychiky. Charakter a nepřehlednost situace, silné emoce a zejména skupinová mění způsob prožívání, posouvá se způsob vnímání a hodnocení dané situace (ztráta soucitu, pocitu zodpovědnosti, slepota vůči zjevným důsledkům). K těmto pocitům dochází na nevědomé úrovni.

Podle Koláře je pro dynamiku vývoje šikany typický postup. Na začátku dojde k vyčlenění jedince (nebo skupiny) od ostatních, jeho odmítnutí a označování nebo rozdělení na „silné“ a „slabé“ („správné“ a „méněcenné“, „nadlidi“ a „podlidi“ apod.). Postupem času se role obětního beránka stává organickou součástí fungování skupiny, začíná hrát důležitou a nezastupitelnou roli. Jeho případná ztráta proto ve skupině často vede k novému rozdělení a vyčlenění náhradní oběti.

Výrazně negativním faktorem je přítomnost agresivních, asociálních nebo jinak osobnostně narušených jedinců ve skupině. Od začátku využívají násilí k uspokojování vnitřních potřeb. Vytvářejí a neustále posilují model nežádoucího chování, jako první překonávají přirozené bariéry. Šikanování využívají např. i k posílení vlastního postavení ve skupině.

Postoj k oběti se obvykle vyvíjí od odmítání a vytlačení na okraj přes obviňování a potřebu potrestat, k lámání veškerého odporu až k absolutnímu ponížení. V pozdějších stádiích je jakýkoliv pokus oběti o obranu vnímán jako naprosto nepřiměřený a vyžadující exemplární potrestání. Pokus o vzepření se oběti pak skupina prožívá jako ohrožení uznávaných skupinových norem a vyvolává v ní silné emocionální reakce.

Šikana může být **přímá** (říkání ošklivých a nepříjemných věcí, bití, kopání, vyhrožování, atp.) nebo **nepřímá** (drobné naschvály, ignorování, navádění k sebevraždě, jedovaté poznámky, kterými se ztrpčuje život zejména staršímu spolupracovníkovi, pomlouvání, rafinované intriky atd.)..

Nepochybné je, že se šikanováním souvisí agresivita. V běžném významu je agrese synonymem pro násilí a brutalitu, nicméně je nutné připomenout, že agresivita hraje i pozitivní úlohu ve vývoji člověka. Vnitřní síla dodává člověku energii a motivaci, jež jsou nezbytné k překonávání překážek, mobilizaci energie k dosažení pozitivních cílů s prospěchem pro sebe, ale i pro ostatní.

2.1.1.1 Agrese

Jednou z teorií, která hovoří o agresi u člověka je teorie učení. Ta vychází z toho, že tendenci agresivně reagovat se člověk učí dvěma způsoby, přičemž agresivní chování je chápáno jako způsob chování, který se zásadně neliší od jiných. Tyto dva způsoby jsou přímé zpevňování a zástupné zpevňování. Přímým zpevňováním rozumíme to, že agresivní chování jedince je odměňováno, to znamená, že vede k úspěchu. (např. protivník je zastrašen nebo se vzdá), proto tento způsob chování člověk opakovaně používá a tím se mu také učí. Na základě tohoto vysvětlení tedy chápeme agresi ty aktivity člověka, které jsou účinné, tzn. odstraňují pocit ohrožení organismu. Zástupným zpevňováním agresivního chování rozumíme učení agresi prostřednictvím pozorování úspěšného agresivního chování v kruhu známých, ve škole, v rodině, či médiích. Jedinci se tak pozorováním modelů na jedné straně učí novým způsobům chování nebo již naučené agrese uvolňují. (Čermák, 1999)

Agresivní chování jedince ovlivňuje celá řada faktorů, přičemž samozřejmě míra ovlivnění jednotlivými faktory závisí na osobnosti každého člověka. Všeobecně lze tyto faktory rozdělit na dva vlivy. Kognitivní a společenské. Kognitivní vliv je představován prvem očekávání, že svým jednáním uspějí, což je také rozhodujícím kritériem pro agresivní chování. Charakteristika společenských vlivů vychází z názoru, že dějiny vzniku agresivního chování je třeba hledat ve společenských podmínkách. Existuje názor, že v současné době vzniká souvislost mezi nejistotou, strachem, přehnanými požadavky na výkon s agresivitou. Příčiny lze spatřovat ve velké konkurenci ve společnosti, kde je mnoho lidí odsouzeno k prohře a roste tak obava z neúspěchu nebo selhání.

Sigmund Freud vychází z předpokladu, že agrese je pud člověku vrozený. Hovoří o pudu destrukčním, popř. pudu smrti, který staví proti pudu sexuálnímu a pudu uchování života. Zatímco sexuální pud má za cíl uchování života a usiluje pouze o zrušení sexuálního napětí, hledá pud smrti zrušení všech napětí, tedy i napětí života samého. Pod vlivem pudu života se obrací od svého sebezničení a zaměřuje se proti vnějšímu světu, kde se jeví jako agrese a destrukce. Pro kontrolu a omezení pudu smrti i pudu sexuálního slouží podle Freuda obranné mechanismy, které mají podobu urážek, nadávek, vtipů apod.

Celá řada psychologů tvrdí, že agresi lze rozdělit na pozitivní a negativní, tedy tu přirozenou a nepřirozenou.

Agresivita a násilí se podle mého názoru staly díky civilizaci přirozenou součástí našeho života a záleží jen na citlivosti jedince, které formy agresivity vnímá a které ho nechávají chladným.

Agresivita kolem nás

Vliv násilí v médiích na vývoj dětí

Obrovská moc médií ovlivňovat myšlení, cítění i jednání lidí je nezpochybnitelným faktem. Dá se vysvětlit mechanismem imitace, nebo v krajním případě indoktrinací. Osoby náchylné k agresi mohou být scénami z filmů instruovány k napodobení. Časté pozorování násilí upevňuje divákovo přesvědčení, že agrese je přípustný, nebo dokonce žádoucí prostředek řešení interpersonálních konfliktů. Často je pro diváka přípustné násilí použité kvůli pomstě. Obecný předpoklad, že člověk (dítě) je schopen rozlišit fikci od reality přestává platit, pokud je vystaven dlouhodobým značným dávkám mediálního násilí.

Nebezpečí mediální moci tkví v tom, že prostřednictvím **televize** se dá manipulovat informacemi, zjednodušovat realitu, klást důrazy na marginální aspekty a potlačovat důležité části informace, jednostranně upřednostňovat jen některé názory. (Čermák,1999)

Touto otázkou se zabývá celá řada psychologů a všeobecně lze konstatovat, že míra ovlivnění zobrazovaného násilí závisí na osobnosti diváka, přičemž osoby s malým sebevědomím a sociálními zábrany jsou snáze ovlivnitelní médii. Zatímco u dospělých je vliv mediálního násilí spíše krátkodobý, u dětí zasahuje do vývoje tvořící se osobnosti. Násilné chování si dítě osvojuje od nejranějšího věku. Kritickým obdobím je věk mezi 6–8 lety. Dítě, které si v tomto věku upevnilo násilné postoje a názory, má malou pravděpodobnost, že by je v budoucnu měnilo.

Jak pozorování násilí na dítě působí?

Jsme-li svědky scény, kdy někdo někomu ubližuje, kde padají rány, teče krev a hněv či bolest se zračí ve tvářích aktérů, obvykle to v nás vyvolá intenzivní emoční reakci, ve které převažuje odpor, rozhořčení vůči násilníkovi a soucit s obětí. U dítěte, v závislosti na věku, může převažovat strach. Časté vystavení takovýmto scénám může vést k postupnému vytváření necitlivosti a k posunu v emočním vnímání. Může převážít zvědavost a záliba v násilí. Zároveň probíhá změna v postojích. Citově otupělý člověk ztrácí soucit s obětí, snadno schvaluje násilí jako takové, a snáze se sám stává bezcitným násilníkem.

Podle výsledků jednoho dlouhodobého průzkumu, pořádaného vědeckými pracovníky Kolumbijské univerzity v New Yorku, násilí v televizi zcela jistě rozvíjí agresivitu dětí. Tato studie, sledující vzorek 707 dětí po dobu 17 let, je nerozsáhlejší studií, která byla dosud uskutečněna. Televize ukazuje během večerního vysílání dětem průměrně sedm vražd a čtyři násilné činy. Čím delší čas bude tedy dítě trávit před televizní obrazovkou, tím větší bude pravděpodobnost, že se začne chovat násilně. (Antier, 2004). Čím více tedy násilných činů v televizi děti opakovaně shlédnou, tím méně pak litují oběti a mají sklon reagovat na situace, s nimiž se setkávají v reálném životě, nepřiměřenou agresivitou a násilím. Studie říká, že takto ovlivněná osobnost v době mládí se může projevovat až do věku 30 let.

Televize tak ovládá dětský pohled na svět. Pro rodiče tou nejpohodlnější cestou, jak své potomky zabavit. Odloženému potomkovi u televize tak nikdo neurčuje hranice slušného chování, nevysvětluje rozdíl mezi filmovou fikcí a skutečností. Dítěti pak nedochází, že i kopanec do břicha může druhého zabít, a že

všechny ty smrtelné rány může přežít jen akční hrdina, protože ve skutečnosti jsou jen fingované.

Místo férového **sportu**, který se v civilizované společnosti považuje za kultivované vybíjení agresivity, sledujeme krvavé bitky, v nichž je brutalita oficiálně uznávaná jako je box, nebo dokonce sadistická lahůdka Free way, kde neplatí skoro žádná pravidla a dva borci se v ringu řežou hlava nehlava tak dlouho, dokud jednoho z nich neodnesou. A násilí se stává běžnou součástí i nejmasovějších sportů jako je hokej, kde bitky mezi hokejisty jsou divácky žádanou agresivní zábavou. Místo nadšených příznivců fotbalu vidíme agresivní fotbalové fanoušky, kteří si domlouvají bitky, při nichž teče krev. (http://brebarbora.sblog.cz/sikana_jako_takova/)

Můžeme se pak divit, že školní šikana připomíná akční kopance, rány pěstí apod.? Že si žáci domlouvají bitky po vzoru fotbalových fanoušků? Že se žáci dopouští hyenismu a okrádají postižené spolužáky, kteří se nemohou bránit? Ne, divit se nemůžeme, protože je to přirozený důsledek nezájmu a nevšímavostí rodičů, kteří mají v první řadě svému potomkovi vysvětlit hranice, za něž nelze zajít. Místo vysvětlování je však raději zásobují bojovými **počítačovými hrami**, kde nevinná dítě cynicky masakrují nepříteli. A vrcholem degradace lidských pozitivních hodnot jsou hry, které vytváří pozitivní vztah k zápornému hrdinovi. Krvavý akční masakr v počítačové hře se jako dětská zábava stává pro rodiče zárukou klidu. Od dítěte je pokoj na celé odpoledne. Po televizní i **počítačové** agresivní "masáži", pak dítě vnímá násilí jako běžnou normu lidského chování. A když mu jako perličku přidáme záběry zdrogovaných tanečníků z povolené technoparty, má o příkladné zábavě jasno. Drogy, agresivita, poškozování vlastního zdraví. Šikanu pak vnímá jako běžnou součást dnešního agresivního světa.

Za zmínku stojí nedávná volba prezidenta, kterou jsme měli možnost sledovat a poslouchat celé dny. Kdo jiný by měl být pro naše děti a mládež vzorem, než právě **politici**? Bohužel je to přesně naopak. Nemá smysl se sáhodlouze rozepisovat o směšné podívané, která se odehrávala na Hradě. Intriky, lži, nátlaky, vydírání, vzájemné obviňování, výhružky, gesta, která nejsou tím nejlepším vzorem pro naše děti a mládež.. Každý víkend můžeme sledovat debaty politiků, které nám zprostředkovávají televizní stanice. Opět jsme svědky

soupeření o osobní požitky a moc, svědky boje o finální zotročení a pokoření lidí, posloucháme vzájemná slovní, mnohokrát dosti hrubá napadání. V televizních zprávách si zase poslechneme o provalených politických skandálech, o úplatcích politiků, o politických soubojích....

2.1.2 Příčiny šikany

Příčiny šikany tkví v touze po moci (obecně po výhodách), ovládnutí druhých, motivem je krutost (potěšení z utrpení druhého), tlak k mužnosti, zvědavost (týrání jako experiment), zvrhlé testování vlastních hranic, nuda a touha po stále silnějších vzrušujících zážitcích. Forma šikany bývá někdy poznamenána sexuálním zájmem (homo/heterosexuálním), jindy rasismem. Primární prevencí šikany na školách (podle starších výzkumů trpí šikanou na školách přes 20% české populace žáků, podle nových až 40%) se zabývá Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže čj. 14 514/2000-51 platný od 1.1.2001.

Nejčastější příčiny šikanování:

- tlak skupiny na „přizpůsobení se“ odlišného jedince (usilování o „nápravu“, obrana vlastního hodnotového systému = netolerantnost)
- necitlivý humor až zábava za každou cenu - zesměšňování (nedostatek sociálního citění, bezohlednost, zlomyslnost)
- odreagování špatné nálady
- zesměšňování a ponižování jako projev nedostatku komunikačních dovedností nebo nejistého postavení - nepřímá vyjadřovaná kritika, nepřímá agresivita (ironie, zveličování slabin)
- nedostatek sociálních dovedností nebo nedostatek sebejistoty - snaha posílit sebevědomí a získávání si laciné popularity (zesměšňování, ponižování slabšího, útočení na neoblíbeného jedince)
- prosazování se pomocí nejprimitivnějších prostředků — moc a síla jako hodnoty, trestání slabosti
- destrukce jako náhražka tvořivého činu, ubližování místo pozitivních vztahů - potíže s naplněním přirozené lidské potřeby „něco způsobit“,

- potíže se získáváním pozitivního ocenění („negativní kreativita“)
- zneužití mocenské převahy - opojnost pocitu převahy (fascinace mocí), kompenzace vnitřní nejistoty a pocitu nedostačivosti
- sadistická slast - narušená osobnost, způsob odreagování psychických potíží. (Kolář 1999)

Varovné příznaky a známky šikanování

Skupina nepřijímá některé jedince, vymezuje se proti nim:

- posměšné poznámky, ponižující přezdívky, nadávky, hovoří o nich zlobným nebo pohrdavým tónem
- skupina projevuje zlomyslnou radost, když něco neumí nebo když se něco nepodaří
- nápadné reakce skupiny (hlasitý smích) i na běžné projevy, intenzita reakce neodpovídá nápadnosti projevu
- časté výtky a kritika, okaté pokusy svalovat vinu
- příkazy, panovačný tón, oběti se podřizují

K šikaně nedochází jenom ve školách, v rodině (opakované posměšky nebo ošklivé poznámky zaměřené na neoblíbeného jedince), v armádě nebo na pracovišti, ale i uvnitř určitého totalitního režimu (tzv. policejní šikanování) a v každém takovém prostředí má charakteristické rysy. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.

2.1.3 Stupně šikany

Mezi veřejností, rodiči a často i pedagogy je velmi rozšířená představa, že ke zrodu šikanování jsou zapotřebí zcela výjimečné podmínky, např. přítomnost patologického sadisty a absence kázně. To je však omyl. Je důležité uvědomit si, že šikana může vzniknout v úplně normální skupině a agresory se mohou stát nejen normální, ale často i pedagogy velmi oblíbení žáci. V každé školní skupině velmi brzy dojde k hierarchizaci jednotlivých členů skupiny. Jedni jsou oblíbeni

více, jiní méně a téměř vždy se některý nešťastník (nebo nešťastníci) ocitnou na tzv. sociometrickém chvostu. V odborné literatuře se takovýto jedinec označuje různě např. obětní beránek, černá ovce, outsider atd.

Proces šikanování zpravidla představuje určité onemocnění celé skupiny, které má svůj vnitřní vývoj, který prochází pěti stadii. Od počátečního až po rozvinuté.

Pět stupňů vývoje šikany (podle etopeda dr. Michala Koláře 1997, 2000):

1. stadium – Ostrakismus.

V každé skupině se najdou lidé, kteří jsou nejméně uznávaní, nejméně oblíbení a právem se cítí nemilováni. Ději-li se tak ve školní třídě, jde většinou o mírné, převážně psychické formy násilí zaměřené na „neoblíbence“. Ostatní takového žáka více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, intrikují proti němu, dělají na jeho účet různé legrácky apod.

2. stadium – Fyzická agrese a přitvrzování manipulace.

V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako jeho ventil. Může to být před písemkou, po konfliktu s učitelem, ale také paradoxně v situacích, kdy o nic nejde - na horách, na brigádách. Pro zvládnutí nejistoty nebo "přežití" šedivého programu nutkavě vymýšlejí a většinou rychle přitvrzují "zábavu" na úkor nejzranitelnějšího spolužáka. Dochází k mechanismu tzv. *scapegoatingu*, upevňování soudržnosti skupiny na účet obětí. Zážitek agresorů při týrání slabých a ustrašených spolužáků může vyvolat u disponovaných jedinců prolomení zábran a oni začnou agresivní chování opakovat.

3. stadium – Vytvoření jádra

Toto stadium je považováno za klíčový moment, kdy se rozhoduje, zda se počáteční stadium šikany přehoupne do stadia pokročilého. Jestliže se přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresi jednotlivců nepostaví pevná hráz, potom se často utvoří úderné jádro, skupinka agresorů, která systematicky, nikoliv náhodně, začne šikanovat nejvhodnější oběti.

4. stadium – Většina přijímá normy.

V tomto stadiu pokročilé šikany jsou normy agresorů přijaty většinou a následkem toho dojde ve skupině k šokující proměně. Skupina zůstává navenek zachována, avšak místo aby fungovala, zevnitř se rozkládá. U členů přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců.

5. stadium – Totalita neboli dokonalá šikana.

Skupina je rozdělena na "otrokáře" a "otroky", kdy agresori sebe sama označují za nadlidi, krále atd. a své oběti za podlidi, poddané atd. Otrokáři využívají na otrocích všechno, co je využitelné, od peněz po školní znalosti. Největším důkazem moci nad těmito otroky je to, že jim otrokáři mohou způsobit bolest, znásilňovat je všemi způsoby, a oni nejsou schopni se bránit. Čas pracuje převážně pro nárůst a zdokonalování násilí.

2.1.4 Formy ubližování

Každé ubližování, pokud není řešeno a rozpoznáno, má tendenci se dále rozvíjet. Skutečná šikana začíná většinou velmi nenápadně, že všem účastníkům může připadat jako přirozená, nevnímají ji jako něco zvláštního a podílejí se na ní prakticky bez pocitů viny. Stává se samozřejmou součástí fungování skupiny. V šikanující skupině se mění způsob prožívání, vnímání a hodnocení dané situace. Ztrácí se soucit a pocit zodpovědnosti.

Na začátku obvykle stojí vyčlenění jedince (nebo skupiny) od ostatních a jeho odmítnutí a označování. Oběť může být zpočátku využívána jako zdroj zábavy, přes využívání k posílení postavení agresora ve skupině, až může vyústit do naprosté ztráty veškerých zábran.

K jakým nepředstavitelným rozměrům může šikanování dospět, popisuje M. Kolář konkrétními příklady :

a) Fyzická agrese

- oběť je škrcena kabelem, šálou, páskem, a to až do ztráty vědomí a strangulační rýhy na krku, nebo "jen" do zmodrání obličeje a dušení
- oběť je dušena polštářem nebo ručníkem, agresori měří čas, jak dlouho vydrží nedýchat

- agresori předstírají, nebo zcela vážně chtějí vyhodit oběť z okna, přes zábradlí ve škole atd.
- oběti vrážejí špendlíky do hýždí až po hlavičku, případně “malým pícháním” bodají oběť špendlíky nebo kružítkem, až jí teče krev
- oběť je vystavena hromadnému kopání nebo anonymnímu bití (tzv. deka)
- několik obětí je agresory přinuceno, aby se praly (tzv. gladiátorské hry)
- oběti jsou stříhány, případně upalovány vlasy
- agresor při vyučování maluje oběti propisovačkou na krk, nalepí jí bonbon nebo žvýkačku do vlasů, hází jí za tričko brambůrky...

b) Slovní agrese a zastrašování zbraněmi

- oběti je vyhrožováno mučením nebo zabitím (přímo nebo anonymně, po telefonu)
- oběti, nebo jejím rodičům je nadáváno
- agresori se vysmívají neúspěchům, slabostem a handicapům dětí
- oběť je neustále kritizována, případně ignorována

c) Krádeže, ničení a manipulace s věcmi

- agresori berou oběti peníze i osobní věci
- trhají a ničí (rozříznutím, propálením) oblečení oběti
- trhají a ničí, případně ukradnou oběti učebnice, sešity, kreslí do nich
- fašistické symboly, píší různé nadávky, lámou tužky a pera...

d) Násilné a manipulativní příkazy

- oběť je donucována pít moč, limonádu, do které bylo napliváno, jíst jídlo ze země
- je donucována klečet před agresory a prosit je o milost
- je donucována platit a odevzdávat agresorům svačiny, dávat cigarety, platit výkupné
- je přinucována opakovat ponižující výroky
- je donucována psát agresorům úkoly, pracovat za ně v dílně
- je donucována “dělat metro” (lézt pod lavicemi a hlásit stanice metra)

- je donucována “dělat válku” (nohou od židle předvádět, jak střílí po létajících slonech a ufonech)

(Kolář, 2001, s. 28-30).

Z těchto typů převládá slovní agrese a manipulace a ničení věcí a to u mírných stádií šikany. Z těchto zárodečných stupňů šikany se později do pokročilých stadií může vyvinout asi 20% z nich.

2.2 Šikanovaný a šikanující

Oběť

Obětí šikany se může stát prakticky kdokoli. Drtivá většina je však nějak odlišná od ostatních. Nejčastějšími důvody jsou nějaká tělesná slabost, vzhledová vada, původ ze sociálně slabé rodiny, určitá přednost, jako přemýšlivost, přílišná zralost nebo dobrý vztah k učiteli. Oběť je zpravidla tichá, citlivá, bez kamarádů, raději se podřídí, má odmítavý postoj k násilí, je neschopna se bránit. Obecně lze říci, že oběť šikany se dá vytipovat. Ohroženější a rizikovější bývají většinou děti z rodiny, kde chybí otec nebo kde je hyperprotektivní výchova, v rámci které se dítěti „umetá cestička“ a kdy jej zejména matka svou péčí svazuje. Ale obětí se může stát i ten, který se třeba jen nějak odlišuje. Napadenými se tak mohou stát i jedinci zkušenější a kompetentní, nekonfrontační, ne výrazně provokativní nebo autoritativní ve svých postojích, fyzicky zdatní, ve svém konání rozhodní. (Kolář,2001)

Z výše uvedeného byl vyvozen praktický závěr, že pro stanovení stupně připravenosti stát se obětí šikanování nejsou rozhodující pouze osobnostní vlastnosti či jednání oběti, ale existence a působení všech faktorů utvářejících situaci násilné interakce, to je agresivní jednání pachatele, pasivní chování oběti a podmínky, v nichž k násilné interakci dochází (především sociální klima lhostejnosti a nevšímavost ostatních účastníků situace). Proto při vhodné konstelaci těchto spouštěcích faktorů hrozí šikana komukoli. Právě pocit osamocení a bezmoci je typickým průvodním projevem v prožívání oběti šikanování. („stejně s tím nic nenadělám.. nikdo mne nepodpoří...nebudou mi věřit...budou se mi mstít“). Taková a podobná zdůvodnění si nachází oběť pro svou pasivitu, neschopnost nebo jen neochotu aktivně se bránit.

Agresor

Jednotlivci či skupině, která šikanuje, se říká agresor. Jedná se zpravidla o osoby nadprůměrně fyzicky zdatné, silné a obratné. Typická je pro ně touha dominovat, ovládat druhé a bezohledně se prosazovat. Ve společnosti převládá dojem, že typický agresor si šikanou „kompenzuje mindrák“. Takových agresorů je ale maximálně pětina. Šikany se většinou dopouštějí sebejistí a neúzkostní jedinci. Ti počítají s podporou nebo minimálně loajalitou nejbližšího okolí a pomocí slovní agrese, psychického či fyzického násilí zvyšují své sebevědomí a uspokojují potřebu zviditelnění své osoby či pozice ve skupině. Mají vyvinutý smysl vycítit šanci, obět', její neschopnost se účinně bránit, což se jim obvykle při prvním pokusu potvrdí. Mlčení oběti si zajišťují jednak fyzickou silou, především ale psychickým terorem, který je při troše šikovnosti a vhodné sociální pozici agresora prakticky nedokazatelný. (Kolář 2001)

Typy agresorů

Podle psychoterapeuta a etopeda Dr. Michala Koláře, který se fenoménem šikanování zabývá již dlouho, existují tři základní typy agresorů.

- První z nich je primitivní, brutální, na první pohled grázlík, který druhé zastrašuje. I jeho rodiče jsou lidé spíše s násilnými sklony.
- Druhý typ je velmi slušný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuální smyslu. Na první pohled nic nenavědčuje tomu, že by nebyl v pořádku. Oběť trápí většinou někde stranou, třeba na záchodě, aby ho druzí neviděli. Zajímavostí je, že jeho rodiče často pracují buď na vnějšku nebo v armádě.
- Třetím typem agresora je žák oblíbený, vlivný, s dobrým prospěchem, s výborným sociálním chováním. Umí si získat vyučující, je zábavný, rád pořádá „představení“ s obětí a občas k tomu má i „své“ lidi. V jeho rodině není na první pohled znát zřejmá patologie, rodiče ho mají rádi, jsou ale hodně zaměřeni materiálně a konzumně, v rodině chybí duchovní a morální rozměr.

Negativní důsledky šikany

Každému je zřejmě jasné, že šikanování, zejména dlouhodobé a v pokročilém stádiu, může mít u oběti hrůzné následky. Ti, kteří toto tvrdí, mají samozřejmě pravdu, ale nepříznivě ovlivněn je také agresor a vůbec celá skupina, ve které šikanování probíhá, na což se často zapomíná. Mezi základní destruktivní účinky patří tedy zejména poškození fyzického i psychického zdraví oběti a v krajním případě může dojít i k ohrožení jejího života.

U obětí pokročilých stupňů šikanování jsou následky velmi závažné a mnohdy celoživotní. Dlouhodobé brutální násilí může často vést ke zhroucení osobnosti, strachu o život, poruchám spánku a potížím jako je únava, nevolnost, bolesti hlavy, břicha, zad, atd. V jiných případech se oběť sice nezhroutí, ale není například schopna pokračovat ve studiu ani po přefazení na jinou školu. Stále ji provází poruchy sebehodnocení, ztráta vlastní vůle, chronické depresivní stavy, poruchy přizpůsobivosti a poruchy vývoje osobnosti. (Kolář 1999)

2.2.1 Vliv rodiny

Jsem přesvědčena, že velmi záleží na rodinném zázemí. Škola totiž nemůže zcela potlačit násilí, které si do ní dítě přinese. "Dítě má určitou potřebu lásky, a pokud jej rodiče neuspokojí, může se projevovat agresivně. Zvláště pokud se najde v akčních filmech," říká Kolář.

Různé formy šikanování jsou bohužel součástí rodinného života, kde nabývají různých forem domácího násilí a vedou k mimořádně závažným psychologickým důsledkům. Podle nedávných odhadů je padesát tři procent dospělých osob verbálně šikanováno svými partnery a patnáct procent je vystaveno v rodinách fyzickému násilí. Přerušení tohoto začarovaného kruhu násilí, který je jedním ze zdrojů školní šikany a v mnoha případech jakousi domácí "školou" mladých agresorů, se zdá na první pohled naprosto nereálné. Násilí plodí nové a nové násilí, a v tomto prostředí vyrůstají další a další generace

školáků, kteří se pohybují v minovém poli trvalé nejistoty, strachu a úzkosti ze života ve škole. (Kolář 2000)

Rodina vytváří sociální mikroklima, posiluje citové vazby, je základním prvkem socializace, plní biologickou funkci reprodukční a je také socioekonomickou jednotkou. Rodina je první skupina, jejímž členem se člověk stává hned ve chvíli svého narození. Tato skutečnost odůvodňuje nároky rodiny na prvenství jejich požadavků před požadavky jiných skupin. Vliv rodiny se kromě toho projevuje v tom období vývoje osobnosti, kdy je nejvíce elastická a kdy je tento vliv prakticky zbaven konkurence. Společenská kontrola prováděná rodinou nad jejími příslušníky je neobyčejně silná a účinná..

Z. Baumann mluví o tzv. ideální rodině se silným povědomím sounáležitosti vyjádřeným osobním zájmem „my“... Ideální vztah rodičů k dětem skýtá vzor lásky a péče, užívání síly a moci pouze ve prospěch slabší strany vztahu. Ideální vztahy mezi manželi jsou příkladem komplementarity. Ideální vztahy mezi sourozenci nabízejí prototyp nesobecké spolupráce a vzájemné pomoci spojování sil v zájmu společné věci, solidárního chování typu jeden za všechny, všichni za jednoho.

Rodina prochází mnohými proměnami, avšak její ústřední rolí zůstává ochrana a výchova dětí. Fungující rodina má pro psychický i tělesný vývoj dítěte zásadní význam. Dlouhodobé sledování dětí vyrůstajících bez rodičovské lásky nezvratně prokazuje, že tyto děti trpí duševními poruchami ve smyslu depresivních a úzkostných poruch nebo závislostí na návykových látkách častěji než děti, které zkušenost smysluplného laskavého vztahu s dospělou autoritou měly. Citově zanedbávané děti mají rovněž sklon k asociálnímu a anetickému chování v dospívání a s ním spojené trestné činnosti v dospělosti.

Jedním z největších ohrožení, které dítě na cestě do dospělosti může potkat, je hrozba rozpadu rodinných vztahů, který vzniká nejčastěji v důsledku rozvodu rodičů.

Fungující rodina je nejenom předpokladem zdravého vývoje spokojených jednotlivců, ale tvoří i podmínku pro fungování zdravé, vnitřně svobodné společnosti“. (Pöthe, 1999)

2.3 Šikana a škola

Šikana zdaleka není jen záležitostí armády, věznic a učňovského prostředí. Šikanování se více či méně vyskytuje na každé škole - i na té nejlepší. Tedy i na té nejprestižnější, která vyniká počítačovou technikou a skvělou výukou jazyků.

Jak uvádí Kolář, šikana se dotýká nejen osoby agresora a oběti, ale negativně ovlivňuje i ostatní spolužáky, kteří jsou šikanování přítomni nebo o něm vědí. Přihlížením a nečinností (ať již z nezájmu nebo ze strachu) se totiž ostatní děti učí tolerovat bezpráví, s nímž se i v budoucnu setkají.

Přestože např. Bílý kruh bezpečí vydal s přispěním ministerstva práce a sociálních věcí k mezinárodnímu roku rodiny 1994 útluou brožurku, týkající se této problematiky a oficiálně mohou šikanované děti najít pomoc v pedagogicko-psychologických poradnách, už skutečnost, že zatímco v r. 1994 bylo šikanováno na všech typech škol necelých 19% školáků, v roce 2000 přesáhl jejich počet 20%, dokazuje, že tyto kroky k řešení nedostačují. V roce 2002 podle jiného výzkumu postihla šikana až 41% školáků ZŠ. Podle novější studie z roku 2006 se s šikanou setkává třetina školáků, celkem pět procent chlapců a dívek je šikanováno několikrát týdně, celkem tři a půl procenta dětí jednou týdně a prakticky každé páté dítě se stalo bezbranným terčem spolužáků už nejméně jednou nebo dvakrát. Podle týdeníku Školství (2006) se se šikanou setkává až 44% dětí a 21% je šikanováno každý den. Situace se však nelepší. Právě naopak. Podle psychoterapeuta M. Koláře je dokonce výskyt šikany na školách epidemický. Z toho lze vyvodit lapidární závěr. Nikdo, žádný rodič, nemá jistotu, že se jeho dítě nestane obětí šikany. Tragickou skutečností však je, že tito nejbližší ochránci o tomto zlu nic nevědí a nedokáží svému dítěti, které se nachází v krajní nouzi, pomoci.

2.3.1 Eliminace výskytu šikany na základní škole

Stoprocentní eliminace (vyloučení, vyřazení, odstranění) šikany z prostředí základní školy prakticky není možná, ale při zvýšeném kvalifikovaném úsilí všech pedagogů školy lze výskyt nežádoucích jevů tlumit na minimum.

1. Základním opatřením je vhodné prostředí školy a jednotlivých tříd. Prostředí je vše, co nás obklopuje a k čemu zaujímáme vztah. Prostředí školy a třídy hraje roli pedagogizace, tj. využití prostředí jako výchovného prostředku.

Změnami v prostředí a jejich prostřednictvím působíme na vychovávaného a ovlivňujeme jeho jednání.

Pedagogizace se týká obou stránek prostředí:

- 1) prostorové stránky,
- 2) osobnostně vztahové stránky.

Jedná se o zásahy do velikosti výchovných skupin (školní třídy), protože na optimálním počtu členů závisí možnosti ovlivňování. V přeplněných třídách je výchovný proces znemožněn. Patří sem i estetizace prostředí, např. dokonale upravený pozemek ve škole přispívá ke zlepšení citového vztahu k tomuto zařízení, zeleň a květy zvyšují celkovou pohodu.

2. Dalším významným faktorem je profesionalita a osobnostní kvality pedagoga jako vychovatele.

Podle Mühlpachra (2002, s. 96, 98, 99) „by měl učitel vedle výchovně vzdělávacích funkcí plnit řadu dalších funkcí: funkci diagnostickou a poradenskou (ve vazbě učitel - žák), funkci informační (vazba učitel - rodič), funkci konzultační (vazba rodič - učitel), funkci koordinační (vazba učitel - pedagogický sbor)“.

Jedná se o pojetí „školy, kde učitelé pracují na principech moderní sociální práce (individuální přístup, pomoc, podpora, diskretnost, vedení skrze problémové situace a stavy, získání důvěry, snaha kladně motivovat žáka, snaha proniknout do jeho hodnotového systému, do problémů jeho rodiny, zainteresovat ostatní k řešení problému atd.)“.

„Učitel má možnost svými postoji, požadavky a svým jednáním vytvářet, ovlivňovat a měnit sociální vztahy uvnitř třídy, zvláště vztahy učitel - žáci. Ty mohou nabývat různé kvality, přes manipulaci a strach ze sankcí až po partnerské vztahy spolupráce.“

„Sociální klima školy a třídy závisí na pedagogické kompetenci jednotlivých učitelů, jež je součástí jejich sociální kompetence. Ve vztahu k učiteli je sociální kompetence chápána jako schopnost vhodného učitelského chování a jednání, umění vnímat procesy skupinové dynamiky, vhodně na ně reagovat a usměrňovat je, rozumět procesům dospívání dětí a mládeže, být schopen týmové práce a jednání s dětmi, s mládeží i s dospělými“.

3. Zásadním nástrojem v omezování výskytu sociálních deviací je důsledná realizace preventivních aktivit školy v rámci Minimálního preventivního programu:

- odpovědnost za systematické vzdělávání školních metodiků prevence a dalších pedagogických pracovníků v metodikách preventivní výchovy, v netradičních technikách pedagogické preventivní práce s dětmi a mládeží a v řešení problémových situací s výskytem sociálně patologických jevů,
- systémové zavádění etické a právní výchovy, výchovy ke zdravému životnímu stylu aj. oblastí preventivní výchovy do výuky jednotlivých předmětů, ve kterých ji lze uplatnit,
- uplatňování různých forem a metod působení na jednotlivce a skupiny dětí a mládeže zaměřeného na podporu rozvoje jejich osobnosti a sociálního chování,
- vytváření podmínek pro smysluplné využití volného času dětí a mládeže,
- spolupráce s rodiči a osvětová činnost pro rodiče v oblasti zdravého životního stylu a v oblasti prevence problémů ve vývoji a výchově dětí a mládeže,
- průběžné sledování konkrétních podmínek a situace ve škole nebo školském zařízení z hlediska rizik výskytu sociálně patologických jevů a uplatňování různých forem a metod umožňujících včasné zachycení ohrožených dětí a mladistvých,
- diferencované uplatňování preventivních aktivit a programů speciálně zaměřených na jednotlivé rizikové skupiny dětí a mládeže,
- poskytování poradenských služeb metodika prevence a výchovného poradce žákům a jejich rodičům a zajišťování poradenských služeb specializovaných poradenských a preventivních zařízení pro žáky, rodiče a učitele.

V praxi lze naplnit bod zavádění preventivní výchovy do výuky jednotlivých předmětů začleněním průřezového tématu v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání *Osobnostní a sociální výchova* (OSV). Jedná se o praktickou disciplínu, zabývající se rozvojem klíčových životních dovedností pro každý den. Jde o kompetence, resp. dovednosti osobnostní (sebepoznání a tvorba vyrovnaného sebepojetí, zdokonalení základních kognitivních funkcí, seberegulace a organizace vlastního života, psychohygiena, kreativita v každodenním životě), sociální (poznávání lidí, tvorba mezilidských vztahů, komunikace, spolupráce a soutěžení), morální (hodnoty, postoje, mravní vlastnosti člověka; prosociálnost; etika všedního dne; řešení problémů,

rozhodovací dovednosti v situacích se sociálně etickým potenciálem), případně dovednosti v oblasti osobnostně sociálních kompetencí aplikovaných na určité role a situace (já a jiní lidé v mých životních situacích; já a mé sociální role).

Důležitým prvkem prevence a tlumení šikany jako sociálně patologického jevu je volnočasová aktivita dětí. Volnočasové programy mají být zaměřené na dovednosti pomáhající zvyšovat fyzickou zdatnost a psychickou odolnost (morální sílu) dětí a mládeže a to tak, aby volný čas dětí plnil funkci relaxační, regenerační, kompenzační, výchovnou a sociálně preventivní. Škola může významně přispívat k aktivnímu přístupu dětí k využívání kvalitně a smysluplně naplněného volného času před výukou, po výuce i během výuky. Během výuky jde o vytvoření zdravého přestávkového režimu v dostupných prostorách školy (chodby, vestibuly, atria, školní hřiště) formou koutků pro různé aktivity (např. sportovní koutek - stolní tenis; výtvarný koutek; dětský koutek - koberec s hračkami, knížky; společenský koutek; hudební a taneční koutek apod.). Před a po vyučování školy mohou nabídnout nepovinné předměty, kroužky apod. a poskytnout svá zařízení - hřiště a tělocvičny. Volný čas mohou děti trávit ve školských zařízeních: školní družiny, školní kluby, školní knihovny, domovy mládeže, střediska pro volný čas dětí a mládeže (domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností), v zařízeních komerčních organizací (sportovní a kulturní) a v rámci občanských sdružení.

2.3.2 Instituce, projekty, preventivní programy

Pedagogové škol se v řešení sociálně patologických jevů mohou opřít o pomoc odborníků, kteří pracují přímo ve škole.

MŠMT na základě Vyhlášky č. 72 ze dne 9. února 2005 o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních umožňuje zajištění bezplatného poskytování poradenských služeb školám a školským zařízením a jejich žákům a zákonným zástupcům žáků. Poradenské služby ve škole obvykle zajišťují výchovný poradce, školní metodik prevence, případně školní psycholog a školní speciální pedagog.

Poradenské služby jsou zaměřeny na:

- a) prevenci školní neúspěšnosti,
- b) primární prevenci sociálně patologických jevů,

- c) kariérové poradenství integrující vzdělávací, informační a poradenskou podporu vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění,
- d) odbornou podporu při integraci a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků z jiného kulturního prostředí a žáků se sociálním znevýhodněním,
- e) péči o vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků,
- f) průběžnou dlouhodobou péči o žáky s neprospěchem a vytváření předpokladů pro jeho snižování,
- g) metodickou podporu učitelům při aplikaci psychologických a speciálně pedagogických poznatků a dovedností do vzdělávací činnosti školy.

Z externích specializovaných poradenských pracovišť ve školství školy mohou využívat služeb pedagogicko-psychologických poraden (PPP) - služby pedagogicko-psychologického a speciálně pedagogického poradenství a pomoci při výchově a vzdělávání; speciálně pedagogických center (SPC) - zejména poradenské služby žákům se zdravotním postižením a diagnostika; středisek výchovné péče (SVP) - pomoc a prevence při práci s dětmi s poruchami chování a mimo školství zejména s informačně-poradenskými středisky úřadů práce.

Pravidelně školy spolupracují s jednotlivými odbory příslušných obecních nebo městských úřadů či magistrátů. Jde zejména o odbor sociálních věcí, školství a zdravotnictví a jejich oddělení: sociálně - právní ochrany dětí a mládeže, sociální prevence a odborného poradenství, primární prevence kriminality, kurátor pro děti a mládež.

Při prevenci a vyšetřování závažných přestupků dětí se školy obracejí na Policii ČR a na Preventivně informační skupinu Policie ČR (PIS).

MŠMT poskytuje finanční prostředky na realizaci různých projektů a programů zaměřených na prevenci sociálně patologických jevů. Kromě konkrétně cílených programů investuje do Dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP). Prostřednictvím regionálních pedagogických center nabízí vzdělávací programy a pomoc při realizaci projektů na téma např.: Zaměření profesního rozvoje personálu školy (problematika odlišnosti žáků školy), Multikulturní výchova, Environmentální výchova a vzdělávání, Výchova k zaměstnatelnosti, Specifické poruchy chování a prevence nežádoucích návyků a závislostí,

Uplatnění zásad zdravého životního stylu v edukačním procesu školy či školského zařízení, Národnostní menšiny a etnika v regionu aj.

(Metodický pokyn MŠMT k rozvojovému programu Dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků - regionální DVPP v roce 2001 č.j. 17 720/01-25)

Jedním z žádaných projektů v poslední době je projekt VIP- kariéra, který je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR. Cílem projektu je vytvoření a fungování Školního poradenského pracoviště (ŠPP) na příslušné škole, které nabízí služby dětem se specifickými potřebami nebo dětem s nejrůznějšími problémy. Pomoc poskytují členové Školního poradenského zařízení - speciální pedagog nebo psycholog, metodik prevence, výchovný poradce.

V současné době závažná aktuální problematika šikany dětí na školách je podstatou celostátního projektu Minimalizace šikany s podporou Nadace O₂. Projekt byl realizován na základních školách a dával si za cíl v letech 2005 - 2007 proškolení celý učitelský tým zapojené školy ve spolupráci s odborníky na téma šikana, podporu osobnostního rozvoje dětí a bezpečného školního klimatu. Koordinátorem projektu je občanské sdružení AISIS a odborným garantem dr. Michal Kolář.

Nabídka projektů a programů s nejrůznější tematikou dle konkrétní potřeby školy je široká.

Metodickou pomoc v problematice sociálně patologických jevů a příbuzných témat poskytuje MŠMT prostřednictvím Metodických pokynů a předpisů.

2.3.3 Pohled do zahraničí

Zdá se, že zhoršující se školní kázeň je celosvětovým trendem. V očích veřejnosti, zejména v důsledku častých zpráv o střelbě na tamních základních a středních školách, je v tomto směru asi nejhůře vnímána situace v USA. Násilí ve školách má přímý a citelný dopad na učitele a studenty. Na mnoha amerických školách není bezpečné a spořádané klima, které je běžně řazeno k faktorům charakterizujícím tzv. dobré školy (Good Schools). Naproti tomu v efektivních školách, kde je udržováno bezpečné a spořádané klima, není kázeň hlavní otázkou. Studenti jsou méně ochotni podílet se na násilné činnosti, když dosahují

úspěšných studijních výsledků a těší se kladným vztahům se svými učiteli. (Sadker, Sadker, 1991, s. 252–253).

Nejsou to však jen Spojené státy, kde nekázeň žáků dosahuje velkých rozměrů. Vlna školního násilí zaplavila též Francii. Rozhněvaní učitelé a rodiče stávkovali v celé řadě tamních škol. Důvodem je násilí a brutalita některých žáků a studentů, která přesahuje vše, co dosud zažily školní zdi. (MF Dnes, 2006) Nekázeň se ale lavinovitě šíří, na školních chodbách vybuchují podomácku vyrobené výbušniny, zdi učeben jsou postříkány sprejem, dveře jsou opálené zapalovači. Ministr školství v důsledku událostí z poslední doby představil program, který si klade za cíl zlepšit kritickou situaci. Tento plán počítá s rozmístěním tisíců sociálních pracovníků na školách a také se zvýšením počtu učitelů. Sociální pracovníci by měli pracovat na nejproblematictějších místech, ke kterým jsou řazeny především čtvrti s vysokou nezaměstnaností nebo přistěhovalecká předměstí. Učitelům mají být zvýšeny platy a v rizikových místech bude posílena ostraha.

2.3.4 Vyšetřování šikany

Na začátek této kapitoly se chci zmínit o osobě, která s probíranou tematikou úzce souvisí, a tou je osobnost učitele, pedagoga.

Pedagog

Právě pedagog je klíčovou postavou, která může sehrát velmi významnou roli při utváření kolektivu třídy. Může posilovat imunitu vůči šikaně, podílet se na vytváření zdravých vztahů a snažit se je udržet. Má-li ovšem učitel problémy sám se sebou, je-li egocentrický s touhou manipulovat, staví-li své zájmy nad potřeby dětí, pak si těžko všimne, že je někdo šikanovaný, natož aby mu byl schopen pomoci. Nejde o to, aby byl učitel „nadčlověk“, ale v každém případě by měl být morálně na výši. Šikaně nahrává i tradiční pedagogický styl, klasické hierarchicko – autoritativního vedení třídy. Vede ke vzniku rozdělení na skupiny, my (žáci) a vy (učitelé). Při tomto způsobu vyučování kantor sice udrží vnější kázeň, ale není schopen již rozpoznat, co se ve skupině děje, natož aby to ovlivnil. Někdy

učitelé v zájmu boje o udržení autority mohou bezděčně dát podnět k šikaně tím, že dítě před třídou zesměšní. Děti jsou často zklamány tím, jak málo učitelé dělají proti šikaně, jak ji přehlíží, jak málo ji trestají.

Častý bývá i postoj, aby si to děti vyřídily samy mezi sebou. Typickým předsudkem učitelů je názor, že pokus vyřešit situaci, by vedl jen k většímu utajování šikany. Často prohlašují, že šikana je hlavně u nich na škole výjimečnou záležitostí. Toto vše je pro učitele nejen velkou odpovědností, ale je i velkou výzvou do budoucnosti.

Před vyšetřováním poučený pedagog identifikuje a rozpozná varovné signály šikanování. Těmi u oběti šikany mohou být :

- nápadné časté postávání o přestávce v blízkosti kabinetu a její příchod do třídy až s vyučujícím
- bývá osamocena, s nikým nemluví a nemá kamaráda
- zhoršuje se její prospěch a nesoustředí se na vyučování
- bývá ostatními spolužáky komandována, okřikována, přehlížena, odmítána a izolována
- je ve stísněném stavu, působí nešťastně a ustrašeně

Dále by měl odhadnout, ve kterém stupni se šikana nachází, což je velmi důležité pro určení dalšího postupu.

Při zjištění, že se jedná o čtvrtý nebo pátý stupeň je doporučováno učinit tato nezbytná opatření:

- bezpodmínečně zajistit ochranu oběti nebo obětem, v případě potřeby zajistit lékařskou pomoc, informovat rodiče
- nedělat zásadní kroky ve vyšetřování a zalarmovat další pedagogy
- zabránit domlouvání žáků ve třídě, aby nedošlo k ovlivnění svědků, jsou-li vhodné podmínky rozmístit žáky do hlídaných malých skupinek
- využít spolupráci některého z odborných pracovišť a neprodleně ohlásit celou věc na policii (Kolář, 2001, s. 112 - 113).

Protože jsem ve svém výzkumu oslovila mimo jiné skupinu žáků 9. třídy základní školy praktické, které jsou převážně vzdělávány s diagnostikovanou **lehkou mentální retardací** a kde 70% všech žáků tvoří **romské děti**, je nutné si zmínit další velmi důležité pojmy .

2.3.5 Diagnostika romských žáků jako mentálně retardovaných

Velké procento romských žáků je diagnostikováno jako zdravotně postižené. Do této kategorie podle školského zákona patří i mentální retardace (§ 16 odst. 2 školského zákona), která bývá nejčastěji ve své lehké formě diagnostikována. Tato problematika je úzce propojena s problematikou diagnostických testů. Nelze zapomínat na skutečnost, že čeština je pro mnoho romských dětí cizím jazykem a že dovednosti, ke kterým jsou doma vedeni, mají odlišnou strukturu a charakter než dovednosti, ke kterým vedou své děti rodiče z majoritní společnosti. Odhaduje se, že bývalé zvláštní školy navštěvovalo 70 % romských dětí. (http://www.llp.cz/_files/file/segregovane_skolstvi.pdf)

Romské děti řadíme do tzv. skupiny dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, což je dle školského zákona „osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním.“ Romské děti patří, ve většině případů, do skupiny osob se sociálním znevýhodněním. (Bartoňová, Vítková, 2007)

Sociálně znevýhodněné prostředí

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) uvádí pro své účely definici, která charakterizuje sociální znevýhodnění jako "rodinné prostředí s nízkým kulturním a sociálním postavením, ohrožené sociálně patologickými jevy. Průvodním jevem sociálního znevýhodnění je dle MŠMT "méně podnětné prostředí pro rozvoj kognitivního a morálního potenciálu dětí". Do skupiny dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí patří, dle MŠMT ty děti, jejichž rodina je nepodporuje (nechce nebo není schopna) ve školních aktivitách a přípravě na školu, vztah rodiny ke vzdělání je záporný, rodina nezajišťuje dostatečné materiální potřeby dítěte, řídí se kulturními vzorci, které jsou v rozporu s

kulturními vzorci společnosti, v rámci rodiny je užíván jiný než vyučovací jazyk nebo je tento jazyk užíván nesprávně nebo je ohrožená kvalita verbální komunikace uvnitř rodiny (Bartoňová, Vítková, 2007)

Lze konstatovat, že velké procento romských dětí patří do skupiny dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Děti, vyrůstající v sociálně vyloučených lokalitách, přejímají modely chování svých rodičů. Chybí jim zkušenost, že vzdělání zvyšuje šance na získání zaměstnání. Domácí příprava dětí na vyučování je minimální nebo žádná, mívají problémy s absencí, většina z nich navštěvuje základní školy praktické (ty jsou určeny především dětem s lehkou mentální retardací)

Romská rodina

Romské děti vyrůstají v prostředí, které má odlišnou kulturu, odlišný jazyk, uznává jiné hodnoty. Romská rodina se svými výchovnými styly a metodami velice ovlivňuje vývoj celé osobnosti. V rodině se s dítětem komunikuje, matka je ten vzor, který dává základy jazyka. Právě romský jazyk se odlišuje od jiných. Má mnoho citoslovcí a jedno slovo představuje několik významů. V české rodině si dítě osvojuje pravidla, normy a tím se utváří jeho osobnost. V romské rodině to takto nefunguje. Dítě žije se spoustou příbuzných, tedy není vedeno k samostatnosti, nemusí se nad ničím zamýšlet, o něčem se samo rozhodovat.

Osobnost romského žáka charakterizuje:

Snížená schopnost rozlišovat realitu, fantazii, sny. V. Sekyt (1998) podotýká, že romské děti nemůžeme motivovat budoucností, žijí pouze současností. Vnímání probíhá pomaleji, s velkým počtem zvláštností, nevyjímaje častější poškození zrakového a sluchového orgánu či snížení intelektu.

Romský žák mívá problémy se zaměřením pozornosti, diferenciací, analýzou a syntézou. V rámci sluchového vnímání chybí fonomické uvědomění, projevuje se nedostatečně rozvinutý fonematický sluch.

Romský žák je schopen identifikovat svoje vnitřní představy, uvěřit jim a dát je do reality. Chybou však je, že nedokáže rozlišovat skutečnost a realitu od snu. (Sekyt, V. 1998).

Projevuje se nízká schopnost generalizace. Teoretické postupy nového poznatku musejí být prezentovány co nejjednodušeji, krátce a pro lepší pochopení je dobré je podpořit názorem. Učivo musí být předáváno zážitkově.

Pro romského žáka je příznačná velká emotivita. jeho citové procesy lehce přecházejí v afekty, zvláště vzteku a zlosti. Nedostatečné ovládnutí volných projevů je charakteristické hlavně pro dětský věk a předchází vzniku poruch chování. Emotivita je charakteristická lehkou vzrušivostí, impulzivitou a výbušností. Problém je v tom, že nedokážou ovládat své emocionální projevy (Klíma, P. 1998).

G. Dolinský (1993) se ve svém výzkumu zaměřil na zjištění rozdílů v psychických vlastnostech romských a neromských dětí ve věku 9-11 let. Bylo zjištěno, že u romských dětí se větší míře projevuje disharmonický vývoj, prvky agresivity, jsou podrážděnější a více unavitelné než neromské děti. Romské děti mají ve větší míře problémy s navazováním kontaktů s kamarády, a tak, jak vyplývá z jejich uspořádání široké rodiny, romské děti hledají své kamarády mezi dospělými jedinci.

P. Říčan, P. Burdová (1995) se zaměřili na výskyt agresivity romských žáků ve školním prostředí. Svoje závěry zaměřili na skutečnost, že tyto děti často propadají a tak jsou věkově odlišné od spolužáků. Dalším postřehem bylo, že jsou ve větší míře urážlivější než majoritní děti, problémy řeší zlostí a hněvem a nepřipadá jim to nijak výjimečné.

Charakteristika pojmu mentální retardace

Mentální retardace

Pojem mentální retardace pochází z latinských slov mens a retardatio, které v překladu znamenají zdržení, zmeškání, zpomalení, či zpoždění mysli. V širším pojetí tento překlad můžeme chápat jako myšlenkové zdržení, omeškání, zpomalení nebo zpoždění. Podle Edelsbergera (2000) charakterizuje termín mentální retardace skupinu jedinců s nerovnoměrným, zpomaleným duševním vývojem. Bývá ztotožňováno s termíny oligofrenie, mentální postižení, mentální

deficience, subnorma. Jak uvádí Švingalová (2003), mentální retardace jako interdisciplinární termín vystihuje medicínské, psychologické a sociální aspekty mentálně postižených jedinců od narození po smrt.

Zjednodušeně řečeno, u jedinců s mentální retardací jde o různý stupeň opožďování, zaostávání duševního vývoje za tělesným, přestože se jim dostává adekvátního způsobu výchovy a podnětové stimulace. Hovoříme o syndromu vrozeném nebo časně získaném, nejpozději do 24 měsíců věku. Jde o postižení na základě poškození mozku a stav je nezvratný a trvalý.

Vítková (2004) v těchto souvislostech uvádí, že nezralost osobnosti s mentální retardací je ještě podmíněna zvláštnostmi rozvoje jejich potřeb a intelektu a projevuje se v četných zvláštnostech emocionální sféry. Nízká úroveň ovládání citů intelektem vede k tomu, že se u dětí s mentálním postižením opožděně a obtížně vytvářejí morální city jako je svědomí, soucit, pocit odpovědnosti, povinnosti. City u těchto jedinců jsou nedostatečně diferencovány,žitky jsou primitivnější a protikladné. Častěji se vyskytují chorobné citové projevy, například epizodické poruchy nálad..

Klasifikace mentální retardace

Z hlediska statistického chápání normy, můžeme mentální retardaci definovat podle Gaussovy křivky jako inteligenci s inteligenčním kvocientem nižším než 70. Je ale třeba říci, že nesmíme hodnotit tyto jedince jen z tohoto jednoho pohledu, ale chápat jejich intelektový vývoj v kontextu s ostatními stránkami jejich osobnosti.

Podle Pipekové (1998) můžeme hloubku mentální retardace určit pomocí inteligenčního kvocientu, který vyjadřuje úroveň rozumových schopností. Níže uvádím čtyři hlavní stupně mentální retardace (Švarcová 2006).

Klasifikace mentální retardace vyjádřená inteligenčním kvocientem

1. Lehká mentální retardace

Inteligenční kvocient 69 - 50

2. Středně těžká mentální retardace

Intelligenční kvocient 49-35.

3. Těžká mentální retardace

Intelligenční kvocient 34-20.

4. Hluboká mentální retardace

Intelligenční kvocient 19 a níže.

Pro potřebu této práce se podrobněji rozepíší o prvním stupni mentální retardace.

Charakteristika lehké mentální retardace

Do 3 let věku dítěte můžeme u tohoto stupně mentální retardace pozorovat jen lehké opoždění nebo zpomalení psychomotorického vývoje. Nápadnější problémy se začínají objevovat v předškolním věku, kdy můžeme oproti zdravým dětem sledovat chudou slovní zásobu a celkově opožděný vývoj řeči a komunikativních dovedností. Dále u dětí s lehkou mentální retardací chybí pro tento věk typická vynalézavost a zvědavost. Hra dětí s lehkou mentální retardací je často stereotypní.

Podle Švarcové (2006) nastupují největší potíže v období školní docházky, kdy pozorujeme konkrétní mechanické myšlení, omezenou schopnost logického myšlení, slabší paměť. Vážné analýza a syntéza. Je lehce porušená jemná a hrubá motorika, projevují se poruchy pohybové koordinace, které však mohou v době dospívání a dospělosti dosáhnout normy. Z toho vyplývají specifické problémy se čtením, psáním, počítáním. Je zpomalen rozvoj sociálních dovedností.

V oblasti emocionální a volní se projevuje labilita, úzkost a zvýšená sugestibilita. Vzhledem k tomu mají tyto děti ve škole často výchovné problémy. Velký vliv má dědičnost, sociokulturně znevýhodněné prostředí.

Většina dětí s lehkou mentální retardací dosáhne úplné nezávislosti v osobní péči a v praktických dovednostech, i když je jejich vývoj o něco pomalejší. Ve většině případů dokáží účelně užívat řeč a udržovat konverzaci. U osob s lehkou mentální retardací se mohou v individuálně různé míře projevit i

přidružené chorobné stavy, jako je autismus a další vývojové poruchy, epilepsie, poruchy chování nebo tělesné postižení.

Jedinci se vzdělávají většinou ve školách praktických podle odpovídajícího vzdělávacího programu, při splnění stanovených podmínek je možná i integrace do běžné základní školy. Většinu jedinců (z horní hranice LMR) lze zaměstnat v praktických profesích.

Statisticky na lehkou mentální retardaci připadá v populaci jedinců s mentální retardací podle různých autorů od 80 do 89%.

2.4 ZAKOTVENÍ V PRÁVNÍM SYSTÉMU ČR

Na začátek je nutno zmínit, že právní definici šikany v našem právním řádu nenajdeme. Jediným dokumentem, který se přímo zabývá problematikou šikany, je tak pouze metodický pokyn MŠMT č. 28 275/2000-22, K prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Z tohoto důvodu je tedy třeba hledat nástroje k řešení v ostatních právních předpisech.

Dokumenty či právní předpisy budu uvádět za sebou podle právní síly a u každého uvedu citaci, u níž jsem přesvědčena, že se dotýká probírané problematiky.

2.4.1 Dokumenty, právní předpisy

Úmluva o právech dítěte

Prvním právním předpisem, který má mezinárodní charakter, je Úmluva o právech dítěte. Tento mezinárodní dokument, určuje práva dítěte formou smlouvy a je pro státy, kterého přijaly, závazný. Byl přijat dne 30. září 1990, Organizací spojených národů v New Yorku a téhož dne ho podepsala i Česká (tehdy ještě Československá) republika. Úmluva je, jako všechny ostatní ratifikované dokumenty o lidských právech, nadřazena národním zákonům.

Článek 19

- 1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě.*
- 2. Tato ochranná opatření zahrnují podle potřeby účinné postupy k vytvoření sociálních programů zaměřených na poskytnutí nezbytné podpory dítěti a těm, jimž je svěřeno, jakož i jiné formy prevence. Pro účely zjištění, oznámení, postoupení, vyšetřování, léčení a následné sledování výše uvedených případů špatného zacházení s dětmi zahrnují rovněž podle potřeby postupy pro zásahy soudních orgánů (Mezinárodní úmluva o právech dítěte, 1990).*

Ústava ČR

Dalším velmi významným dokumentem, který je také součástí ústavního pořádku České republiky, je Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod. Zákon byl vyhlášen dne 16. prosince 1992 tehdejší Českou národní radou. V pátém stupni šikany, tedy dokonalé šikaně, jsou známy případy, kdy došlo ke smrti oběti. Uvedu proto jedno, dle mého názoru z nejzákladnějších práv zaručených tímto zákonem.

Článek 6

1. *Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.*
2. *Nikdo nesmí být zbaven života.*
3. *Trest smrti se nepřipouští*
4. *Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné (Listina základních práv a svobod, 1992).*

Trestní zákon

Zákon, který svým šikanózním jednáním může agresor porušit, je také zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon. Pro trestní odpovědnost však agresor musí splňovat tyto podmínky:

1. *Musí se dopustit protiprávního jednání, tedy trestného činu, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně a jeho jednání má určitou společenskou nebezpečnost.*
2. *Protiprávním jednáním musí být poškozen či ohrožen právem chráněný zájem*
3. *Mezi protiprávním jednáním a poškozeným zájmem musí existovat příčinná souvislost tzn. jednání musí přímo způsobit škodlivý následek*
4. *Zavinění pachatele, které je úmyslné a tam kde je tímto zákonem stanoveno postačí jednání nedbalostní.*
5. *Pachatel musí v době spáchání trestného činu dovršit minimálně 15-ti let a být příčetný.*

A právě o poslední podmínce, věkové hranici trestní odpovědnosti, se vedly i prostřednictvím médií diskuse. Jednalo se o snížení věkové hranice na 14 let, a někdy dokonce na 13 let věku pachatele. Osobně se domnívám, že ne snížení

věku, ale důslednější zavádění výchovných opatření, současně s kontrolu a užší spolupráce mezi zainteresovanými institucemi, by mohla vést ke zlepšení stavu. Nyní uvedu některé základní skutkové podstaty trestných činů, kterých se může agresor dopustit.

Trestné činy proti životu a zdraví

Ublížení na zdraví

§ 221

(1) Kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

Trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti

§ 231

Omezování osobní svobody

(1) Kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

§ 235

Vydírání

(1) Kdo jiného násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

§ 237

Útisk

(1) Kdo jiného nutí, zneužívaje jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců (zákon č. 140/1961Sb., Trestní zákon).

Zákon o odpovědnosti mládeže

Zákon, úzce související s předchozím zákonem, který v jasně stanovených případech řeší i odpovědnost za spáchané činy dětmi mladšími 15-ti let, je zákon č. 218/2004 Sb. Odpovědnost mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže. Účinnosti nabyl dne 1. ledna roku 2004 a dle mého názoru, byl reakcí nejen na snižování se věku pachatelů trestních činů, ale i stupňováním se

závažnosti páčání trestných činů právě mládeží. Zákon umožňuje přijímat soudní opatření i vůči agresorovi mladšímu 15-ti let s přihlédnutím k věku, schopnostem, rozumovému a mravní vyspělosti, k možnosti obnovení narušených sociálních vztahů atd.

Opatření

§ 93

1. Dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, může mu soud pro mládež uložit, a to zpravidla na základě výsledků předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření tato opatření :

a) dohled probačního úředníka

b) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného

programu ve středisku výchovné péče

c) ochrannou výchovu

2. Ochrannou výchovu soud pro mládež uloží dítěti, které spáchalo čin, za nějž trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a je mladší než patnáct let (zákon č. 218/2004 Sb. O odpovědnost mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů).

Přestupkový zákon

Posledním zákonem o kterém se zmíním, je zákon č. 200/1990 Sb. O přestupcích. Obdobně jako v Trestním zákoně i zde je přesně vymezena odpovědnost pachatele za přestupek, včetně dovršení 15-ti let věku. Hlavní rozdíl mezi těmito zákony spočívá v závažnosti nebezpečnosti činu pro společnost. Nejčastěji se podle tohoto zákona dopouští agresor přestupku proti majetku.

§ 50

Přestupky proti majetku

1. Přestupku se dopustí ten, kdo úmyslně způsobí škodu na cizím majetku krádeží, zpronevěrou, podvodem nebo zničením či poškozením věci z takového majetku, pokud škoda nepřesahuje polovinu nejnižší měsíční mzdy stanovené obecně závazným právním předpisem, nebo se o takové jednání pokusí. (zákon č. 200/1990 Sb. Zákon o přestupcích).

Kam se obrátit v případě zjištění šikany

Tuto část bych rozdělila do dvou celků. Prvním bude, kam či na koho se obrátit s žádostí o nápravu vzniklého stavu, čili institucionální pomoc, a druhým, kde hledat pomoc odbornou pro oběti šikany.

2.4.2 Institucionální pomoc

Škola, ředitel

Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky v době vyučování a školních akcí a odpovídá i za škodu způsobenou žákům v době vyučování a v přímé souvislosti s ním. Prvními osobami, na které je třeba se obrátit, jsou pedagogický pracovník šikanovaného žáka a ředitel školy. Pedagogičtí pracovníci mají kromě jiného za povinnost v oblasti prevence šikany vykonávat dozor nad žáky během doby, kdy jim je žák svěřen do přechodného dohledu. Za systémové aktivity v oblasti prevence šikanování odpovídá ředitel školy. Do jeho povinností zejména patří :

- seznámit žáky, učitele, vychovatele a výchovné poradce s problematikou šikany, má zajistit školení a další vzdělávání pedagogů v této problematice
- seznámit pedagogy se systémem školy pro oznamování a vyšetřování šikany, vést pečlivou evidenci všech případů agresivního chování a šikanování a spolupracovat s odbornými institucemi ministerstva školství
- ustanovit metodika prevence šikany, (na základních školách to bývá současně i výchovný poradce), který odpovídá za informovanost ostatních pedagogů a aktivně se podílí na řešení problémů šikany
- spolupracovat s žáky, rodiči a pedagogy při řešení šikany s ohledem na důvěrnost informací
- stanovit pravidla chování a sankcí ve školním řádu
- zajistit zvýšený a kvalitní dohled pedagogů o přestávkách

Nelze-li uspokojivě vyřešit situaci přes školu či školské zařízení, je nutné se obrátit na Českou školní inspekci nebo na zřizovatele, kterým v tomto případě bývá zpravidla příslušná obec.

Česká školní inspekce

Česká školní inspekce je orgánem státní správy, který je přímo řízený Ministerstvem školství a tělovýchovy ČR. Inspekce vykonává školní inspekci školními inspektory, kteří jsou oprávněni vstupovat do objektů a zařízení v nichž se zabezpečuje výchova a vzdělávání. Inspekční činnost se provádí na základě podnětů zřizovatele školy, obcí, ředitele školy, rady školy (pokud je ve škole zřízena), občanů a předchozí inspekční činnosti. Z toho jasně vyplývá, že provedení inspekce se může domáhat každý občan. Jedním z úkolů inspekce je, že vykonává státní kontrolu nad dodržováním obecně závazných právních předpisů ve školách a při nedodržení z toho vyvozuje důsledky.

Obec

Obce kromě zřizování a zrušování škol rozhodují o přijetí opatření na základě výsledků České školní inspekce ve školách a školských zařízeních, které zřizují. Obec uplatňuje své zájmy, zájmy rodičů a pedagogických pracovníků na rozvoji výchovy a vzdělávání vůči školám a školským zařízením v obci. Opět z toho jasně vyplývá, že zřizovatel musí uplatňovat oprávněné zájmy rodičů v zařízeních, které navštěvují jejich děti. Obec zpravidla zřizuje komisi pro výchovu a vzdělávání, kam je možné se také obracet se svými žádostmi, dotazy a stížnostmi.

Stížnost

Jedním z právních nástrojů, jak aktivně ovlivnit řešení šikany, je podání stížnosti. Stížnost je oprávněn podat každý a orgán veřejné správy je povinen na ni odpovědět. Stížnost, kterou je třeba prošetřovat, musí být vyřízena nejdéle do 30 dnů. Lhůtu lze překročit jen ve výjimečných případech a stěžovatel musí být o tomto vyrozuměn. Veřejný orgán však není povinen se řídit navrhovanými opatřeními ve stížnosti např. zahájit řízení na vyloučení žáka ze školy. Stížnost se považuje za vyřízenou, jakmile po jejím prošetření byla učiněna opatření potřebná k odstranění závad a stěžovatel byl o tom vyrozuměn.

2.4.3 Odborná pomoc

Kam se mohou obracet lidé, hledající odbornou pomoc, v případech šikanování? I v tomto celku je více možností.

Společenství proti šikaně

První organizací sdružením, o kterém se chci zmínit, je Společenství proti šikaně. Je dobrovolným humanitárním sdružením, ve kterém pracují odborníci se zaměřením na problematiku šikanování a rodiče, kteří mají prožitou a zvládnutou osobní zkušenost s takto postiženým dítětem. Pozornost je věnována celému spektru šikanování, zejména však šikanování ve školách. Činnost je zaměřena např. na mapování výskytu šikanování ve školách, osvěta veřejnosti, poskytování morální a odborné pomoci obětem šikanování a jejich rodičům, realizace preventivních a léčebných programů atd. Jedním ze zakladatelů a pracovníků společenství je fundovaný odborník s mnohaletými zkušenostmi Dr. Michal Kolář, který k této problematice napsal již celou řadu knih. Od roku 2000 funguje v rámci společenství poradna, která je speciálně zaměřena na pomoc obětem šikanování.

Kontakt :

Dr. Michal Kolář

Pedagogicko-psychologická poradna SOU a OU

Zelený pruh 1294/50

14708 Praha4

e-mail: michalkolar@volny.cz

Nadace naše dítě

Druhou organizací je Nadace naše dítě, která byla založena 1. října 1993 a jejím hlavním posláním je péče o ohrožené děti, které se ocitnou v obtížné životní situaci.

Důvodem, proč se o této nadaci zmiňuji, je především provozování tzv. **Linky bezpečí**. Slouží především dětem, kteří si nevědí rady se svými problémy, cítí se ohroženi a z nejrůznějších důvodů se nechtějí nebo nemohou svěřit někomu ze svého okolí, např. rodičům a učitelům. Přesto však potřebují pochopení,

podporu, důvěru a zároveň kvalifikovanou radu a pomoc. Linka je provozována zdarma v rámci celé ČR po dobu 24 hodin na čísle 800 155 555 a může se na ní obrátit prakticky kdokoli.

Kontakt :

Nadace Naše dítě

Ústavní 91/95

181 21 Praha 8

e-mail: nadace@nasedite.cz

Bílý kruh bezpečí

Třetí organizací je opět občanské sdružení s celostátní působností a je jím Bílý kruh bezpečí. Organizace poskytuje odbornou, bezplatnou a diskrétní pomoc, včetně morální a emocionální podpory obětem a svědkům trestných činů. Uvádím ji proto, že jak již víme z předchozího textu, může se dítě při pokročilejším stadiu vývoje šikany, stát obětí trestného činu. Poradenská činnost je poskytována prostřednictvím šesti poraden v Praze, Brně, Ostravě, Olomouci, Pardubicích a Plzni. Obětem mohou být na místě zprostředkovány kontakty na další odborníky nebo služby. Pomoc může spočívat mimo jiné i v posílení jejich pozice při jednání s úřady. Velmi se mi líbí vyznání jednoho z poradců a proto ho uvádím : „*Pokud v této době, která je typická zvýšenou kriminalitou, nízkým právním vědomím národa, mizivou vymahatelností práva a hlavně - slabým postavením obětí trestných činů, může někdo někomu pomoci v opravdu těžké životní situaci a neudělá to, i když má tu možnost, jsem přesvědčen, že žije do jisté míry zbytečně. Osobně mi postačí být i letmý úsměv jako poděkování na tváři někoho, kdo odchází z poradny, i kdyby měl být jen jeden za rok.*“

(http://www.llp.cz/_files/file/segregovane_skolstvi.pdf)

Kontakt:

Bílý kruh bezpečí

Duškova 20

150 00 Praha 5

e-mail : bkb@volny.cz

Pedagogicko-psychologická poradna

Čtvrtým místem, kde je možné hledat pomoc, jsou státní Pedagogicko-psychologické poradny. Jak již vyplývá z názvu, je zde poskytována psychologická a pedagogická pomoc dětem a dospívajícím ve věku od 3 do 19 let a porady jejich rodičům. V rámci běžné činnosti nabízejí komplexní diagnostiku specifických vývojových poruch učení (dyslexie, dysgrafie atd.) a chování, zjišťování úrovně školní zralosti a připravenosti, poradenství v oblasti rodinných vztahů, poradenství při osobních potížích psychického charakteru, pomoc rodinám i škole s dětmi, které mají výchovné a výukové obtíže, pořádají besedy, přednášky, vzdělávací programy, organizují setkání pedagogů s různými odborníky atd. Vzhledem k tomu, že existuje v ČR těchto poraden celá řada, je třeba v konkrétní lokalitě vždy poradnu vyhledat pomocí telefonního seznamu, internetu, či dotazem na výchovného poradce školy.

Aby byl výčet úplný, je třeba zmínit i soukromé poradny, jejichž činnost se však do jisté míry neliší. Hlavním rozdílem je však zpoplatnění jejich služeb. Jednou z takových poraden je Pražská pedagogicko-psychologická poradna, spol. s r.o., jejíž kontakty a ceník lze nalézt na internetové adrese www.pppp.cz.

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části je zjistit orientaci, názory a postoje k dané problematice. Porovnat pohledy žáků základní školy, žáků základní školy praktické, rodičů, pedagogů a široké veřejnosti na problém šikany.

3.1.1 Stanovení předpokladů

Předpoklady praktické části byly stanoveny na základě teoretické znalosti problematiky (Teoretická část, str.2-32) a studia informačních zdrojů.

Předpoklad č. 1

Více jak polovina pedagogů, rodičů a lidí z řad veřejnosti je toho názoru, že se šikana v poslední době vyskytuje ve zvýšeném počtu.

Předpoklad č. 2

Lze předpokládat, že veřejnost má stále málo informací o problému šikany.

Předpoklad č. 3

Domníváme se, že šikana na základní škole praktické je častějším jevem než na základní škole.

Předpoklad č. 4

Pravidelná spolupráce rodičů, dětí, pedagogů a dalších institucí má velký význam v prevenci šikany na školách.

Předpoklad č. 5

V poslední době se stále častěji setkáváme se šikanujícími dívkami.

Předpoklad č.6

Domníváme se, že se poslední dobou setkáváme se šikanou mezi stále mladšími dětmi.

Předpoklad č.7

Více než polovina veřejnosti si myslí, že k šikaně dochází nejčastěji a především mezi žáky ve škole.

Předpoklad č.8

Převážná většina lidí se domnívá, že si stále ještě mnoho pedagogů neví rady s řešením šikany.

Předpoklad č.9

Lze předpokládat, že velké procento dětí a dospělých stále neví, kde v případech šikanování hledat odbornou pomoc, nebo jejich služeb vůbec nevyužívají.

3.2 Použité metody

V praktické části bakalářské práce jsem použila metodu dotazníku a rozhovoru.

Pro sběr dat byla použita jedna z metod explorativních, **dotazník**, s jeho přímým výběrem. Dotazník je soubor otázek předkládaných osobám ve standardní podobě za účelem zjištění specifických údajů. (Dvořák (2001,s.49)

Další použitou explorativní metodou je **rozhovor**. Tuto metodu jsem využila k doplnění údajů z dotazníků. Metodu jsem využila k rozhovoru se dvěma učitelkami, učitelkou základní školy a Speciální základní školy. Účelem rozhovoru bylo zmapování jejich znalostí, informovanosti a přístupu k problematice šikany, výskytu šikany v 9. třídě konkrétní školy, znalostí postupu při řešení problému.

Pomocí rozhovorů a dotazníků se budu snažit potvrdit výše uvedené předpoklady a splnit určené cíle bakalářské práce.

Časový harmonogram bakalářské práce

První polovině roku 2007 bylo věnováno vyhledávání odborné literatury a orientaci v dané problematice. V září jsem zpracovala teoretické části práce a vypracovala formuláře dotazníku. Vhodnost otázek jsem zkontrolovala s pedagogy jednotlivých škol a zároveň jsem si vyzkoušela jejich správnost na skupince pěti dětí z každé školy. Dotazník se ukázal jako srozumitelný a proto byl pro vlastní průzkum použit v nezměněné formě. V průběhu října jsem provedla rozhovory se dvěma učitelkami ze základní školy a ze základní školy praktické. V listopadu jsem rozdala dotazníky žákům, pedagogům, rodičům a lidem z řad veřejnosti. Prosinec až leden jsem věnovala vyhodnocování navrácených dotazníků. Únor až duben jsem věnovala vyhodnocování průzkumu, tvorbě průzkumové části a celkovému dokončení práce.

3.3 Popis zkoumaného vzorku

Pro průzkum zjištění orientace, názorů a postojů v problematice šikany bylo osloveno:

Pedagogický sbor

- Speciální základní škola a Mateřská škola, Trutnov: 13 učitelů (dotazník navrácen od 9 učitelů)
- Základní škola V Domcích, Trutnov: 11 učitelů (dotazník vyplnilo 9 učitelů)
- Mateřská škola, ul. Dlouhá, Trutnov: 4 učitelky

Žáci

- Speciální základní škola a Mateřská škola, Horská 160, Trutnov - součástí této školy je Základní škola praktická: 24 žáků 9.tříd převážně romské národnosti, z toho 7 děvčat a 17 chlapců (vyplněné dotazníky vrátilo 20 žáků - 5 děvčat a 15 chlapců) (Příloha č. 2 - charakteristika Speciální základní školy a Mateřské školy, Trutnov)
- Základní škola V Domcích, Trutnov: 25 žáků z 9.A/B třídy, z toho 10 děvčat a 15 chlapců (dotazníky vrátilo pouze 20 žáků - 8 děvčat a 12 chlapců) (charakteristika Základní školy V Domcích, Trutnov - Příloha č.3)

Rodiče

- Rodiče žáků 9. tříd základní školy praktické, která je součástí Speciální základní školy a Mateřské školy, Horská 160, Trutnov - 10 rodičů převážně romské národnosti
- Rodiče žáků 9. tříd Základní školy V Domcích, Trutnov - 10 rodičů

Lidé z řad veřejnosti

Dotazníky jsem rozdala čtyřiceti třem spolubydlícím v našem panelovém domě. Třináct oslovených dotazník vrátilo nevyplněný nebo nevrátilo vůbec. Na průzkumu z tohoto vzorku lidí se podílelo 18 žen a 12 mužů různé profese ve věkovém rozmezí 39 až 73 let.

3.4 Průběh průzkumu

V měsíci říjnu jsem provedla první část průzkumu. Provedením průzkumu metodou rozhovoru jsem se snažila zjistit celkový náhled na problém šikany ve dvou odlišných školách očima pedagogů. Porovnáním odpovědí jsem se pokusila určit častější výskyt šikany, funkčnost vzájemné spolupráce rodiny a školy a její vliv na snížení výskytu šikany na školách.. Účelem rozhovoru bylo dále zjištění znalostí pedagoga, informovanosti a přístupu k problematice šikany mezi žáky, případné postupy řešení. Pro rozhovor s třídními učitelkami jsem připravila čtyři otázky. Mou snahou bylo vést rozhovor partnerskou formou a nechat pedagoga, aby se rozpovídal. V průběhu rozhovoru jsem výpovědi zaznamenávala

V listopadu jsem rodičům, žákům, pedagogům a ostatním dotazovaným z řad veřejnosti rozdala dotazník, osobně jim vysvětlila cíl a účel. Zároveň jim byly podány dostatečné informace k vyplňování dotazníku. Všechny jsem požádala o vyplnění a předem jim poděkovala za pomoc. Rozdáno bylo 140 formulářů dotazníků. Vyplněných dotazníků se do konce ledna 2008 vrátilo 112. Z těch vyplynula níže uvedená data. V průběhu měsíce března a dubna jsem dotazníky vyhodnotila a výsledky odpovědí porovнала.

3.5 Výsledky a jejich interpretace

Výsledky z rozhovorů

Konkrétní otázky pro pedagogy 9. tříd Základní školy V Domcích, Trutnov a Speciální základní školy, Horská 160, Trutnov.

První otázka rozhovoru zjišťovala, zda učitelé ve své třídě za poslední dva měsíce zaznamenali nějaké projevy šikany, násilí nebo ubližování. Jaké? Zároveň jsem položila otázku, zda si myslí, že je šikana na školách stále častějším jevem.

Tato otázka byla vyhodnocena s ohledem na stanovený předpoklad č. 3.

Učitelka ZŠ nezaznamenala ve své třídě za poslední dva měsíce žádný závažný projev násilí. Vyskytly se pouze lehčí formy jako jsou posměšné poznámky, nadávky, výtky, kritika...Učitelka ZŠ přesto uvádí, že agresivity mezi dětmi přibývá.

Učitelka ZŠ praktické uvedla, že za tuto dobu řešila dva vážnější případy výskytu šikany. První se stal při pobytu na škole v přírodě, kdy zde došlo k fyzickému napadení jednoho chlapce, který je málo průbojný. Ve druhém případě též musela řešit stále agresivnější fyzické napadání spolužáků chlapcem z rozvedené rodiny. Objevil se i hrubý verbální útok na pedagoga. Chlapec nerespektuje žádnou autoritu, pochází z rozvrácené rodiny, žije jen s matkou, která na něj nestačí. Hrubé slovní napadání mezi žáky často i při vyučování je každodenní záležitostí. Častější výskyt šikany na této škole je co do počtu řešených případů zřejmý. Učitelka se také zmínila, že společně s ostatními pedagogy školy zaznamenali stále častější výskyt šikany už v prvních třídách.

Odpovědi učitelek **potvrdily předpoklad č. 3**, ve kterém se domníváme, že šikana na základní škole praktické je častějším jevem než na základní škole.

Otázka číslo dvě se zabývala vzájemnou spoluprací rodiny a školy, přístupem rodičů k řešení předcházení konfliktů mezi dětmi.

Tato otázka byla vyhodnocena s ohledem na stanovený předpoklad č. 4.

Učitelka ZŠ uvedla, že spolupráce rodičů a školy je na velmi dobré úrovni, převážná většina rodičů spolupracuje pravidelně. Spolupráce dětí a pedagogů funguje také výborně. Vznikajícím problémům lze proto společně včas předejít. Učitelka zároveň potvrdila, že vzájemná spolupráce má obrovský význam v prevenci šikany. Tímto **byl potvrzen předpoklad č.4** o pravidelné spolupráci rodičů, dětí, pedagogů a dalších institucí ve významu prevence šikany na školách.

Učitelka ZŠ praktické odpověděla, že většina rodičů se školou nespolupracuje vůbec. Rodiče mají na základě vzájemných předpokladů z nevědomosti k učitelům nedůvěru, k té nabádají rovněž své děti. Do rodin musí posílat romského asistenta, protože na písemné výzvy rodiče zásadně nereagují. Své děti nebudou kárat za něco, co se odehrálo ve škole (ať si to učitel vyřeší sám).

Ve třetí otázce mě zajímalo, jaký je v případě zjištění šikany zpracován konkrétní postup k zastavení a léčbě šikany na této škole (pracuje se s problémem ihned nebo s časovým odstupem, spolupráce s rodiči je organizována okamžitě bez ohledu na vývojový stupeň šikany, atd.) ?

Učitelka ZŠ problém řeší ihned ve spolupráci s výchovným poradcem. Předvolání jsou i rodiče. S dětmi hovoří při každé příležitosti, kterou skýtá denní kontakt. Kdykoli se objeví sebemenší náznak problému, který by se mohl změnit v šikanu. Mnohokrát jsme si vysvětlovali, co slovo šikana znamená a jak se žáci mají chovat, když se s ní setkají. Pořádáme časté schůzky s rodiči i dětmi, kde na dané téma, často za spolupráce odborníků, společně besedujeme.

Učitelka ZŠ praktické - "V případech zjištěné šikany jsem reagovala okamžitě, ihned jsem problém avizovala rodičům obou účastníků jak oběti, tak agresora. Překvapením pro mne byl u posledního konkrétního případu odpor rodičů napadených dívek věc uvést do pořádku. Šikanu popírali, označovali ji za pouhé neškodné škádlení mezi dětmi, přestože mnou zjištěná reakce jejich dětí byla naprosto jiná. Děvčata si stěžovala na opakované obtěžování, které už nemohou déle vydržet".

Učitelka má dále zkušenost, že případy, které jsou většinou podstatně problematičtější, než je běžné, trvají do konečného řešení velmi dlouho a agresor ve škole negativně ovlivňuje celé školní prostředí. V případech, kdy se skutečně zjistí, že kolektiv ve třídě nefunguje a objevuje se tam násilí, škola postupuje takto:

- a) metodická prevence a paní zástupkyně dětem vysvětlí nevhodnost chování a seznámí je s následky skutečné šikany,
- b) vysvětlení a seznámení s případem provedou také u rodičů všech dětí,
- c) je zajištěna beseda s odborníkem (psycholog, zástupce speciálního pedagogického centra, zástupce policie),
- d) učitelé jsou o případu seznámeni na provozní poradě nebo metodickém orgánu.

"Na téma agresivní chování a šikana pořádáme pro děti mnoho besed, zváni jsou i rodiče, kteří se však dostaví ve velmi malém počtu. Žáky se snažíme zaujmout nabídkou kvalitní zájmové mimotřídní činnosti, která je v kompetenci zejména vychovatele. S dětmi o projevech šikany hovoří neustále".

Ve čtvrté otázce jsem zjišťovala, se kterými jinými osobami či institutů škola v případě zjištění šikany spolupracuje (s výchovným poradcem, s pedagogicko psychologickou poradnou, s Policií ČR, s odbory pro školství a mládež na různých stupních státní a veřejné správy, s občanskými sdruženími, s odborníky z jiných oborů atd.) ?

Učitelka ZŠ: S výchovným poradcem, metodikem prevence a pedagogicko-psychologickou poradnou. Dobré zkušenosti nemáme se spoluprací s městskou policií. Učitelka si stěžovala na minimální zpětnou vazbu.

Učitelka ZŠ praktická : Poradenské služby v naší škole obvykle zajišťují výchovný poradce, školní metodik prevence, případně školní psycholog a školní speciální pedagog. Služeb se snažíme co nejvíce využívat. Zároveň jich mohou využít žáci a jejich rodiče. V případech zjištění šikany se vždy obrátím nejdříve na výchovného poradce naší školy, metodika prevence.

Nedobrá spolupráce je podle třídní učitelky částečně se sociálním odborem, celkově malá účinnost, dlouhé čekání, nízké kompetence, mnoho papírování. Často kontaktujeme i Policii ČR.

Doplňující otázka:

Uvítali by jste zapojení Vaší školy do programu Minimalizace šikany, jehož koordinátorem je o.s. AISIS nebo do nějakého jiného programu?

Doplňující otázku žádná z učitelek nezodpověděla. Učitelka základní školy odpověděla, že nezná nabídku, učitelka školy speciální řekla, že je to v kompetenci výchovné komise.

Z rozhovorů vyplynul jednoznačný závěr, že učitelka 9. třídy základní školy speciální, má vzhledem k četnosti řešených případů šikany, podstatně větší znalosti, větší množství informací a celkový přehled v otázce šikany, než její kolegyně ze základní školy. Doplňující otázka mě utvrdila v tom, že učitelé stále nemají dostatečné množství potřebných informací k prevenci výskytu šikany.

Výsledky z dotazníků

První otázka se zabývala zjištěním znalosti pojmu šikana. Vybranou odpověď měli dotazovaní zakroužkovat nebo zaškrtnout. Učitelé, žáci, rodiče a vybraná skupina z řad veřejnosti vybírali ze tří možných odpovědí. Jednotlivé odpovědi si rozebereme a znázorníme graficky.

Tabulka č.1

	A	B	C
učitelé	22	0	0
žáci	30	10	0
rodiče	18	2	0
veřejnost	25	5	0

Tabulka č.1 znázorňuje v levém sloupci čtyři dotazované skupiny, v prvním řádku jsou písmeny A,B,C zaznamenány jednotlivé odpovědi. Počet odpovědí je znázorněn číselně. Odpověď A - Pojem šikana slyším často, vím přesně, co znamená, B - Už jsem ho někdy slyšel, ale přesně nevím, co znamená, C - Tento pojem jsem ještě nikdy neslyšel(a)

Odpověď A Pojem šikana slyším často, vím přesně, co znamená

Odpověď A zaškrtnulo 100% dotazovaných pedagogů. Pro tuto skupinu je pojem šikany velmi známou záležitostí. Odpověď A označilo také 20 žáků základní školy. Zkoumaným vzorkem z řad rodičů se stalo 10 rodičů žáků základní školy a 10 rodičů žáků školy praktické.. První skupina rodičů se stoprocentně shodla na odpovědi A - s pojmem šikana se již setkali .Ze skupiny deseti rodičů žáků ZŠ praktické dokázalo pojem označit pouze 8 z nich. Poslední zkoumaná skupina z řad veřejnosti upevnila tvrzení o tom, že šikana je hodně diskutovaným problémem. Z třiceti dotázaných se již 25 respondentů s tímto pojmem setkala.

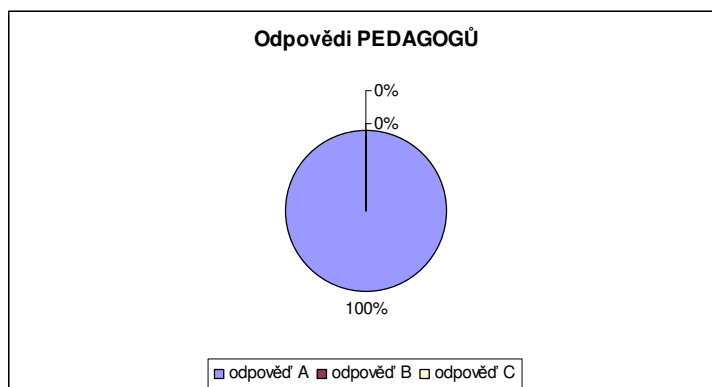
Odpověď B Už jsem ho slyšel(a), ale přesně nevím, co znamená

Pojem šikana nedokázalo přesně označit 10 žáků praktické školy, 2 rodiče těchto žáků a 5 dotazovaných z řad veřejnosti, i když se s tímto označením již setkali. Tato skupinka přesně nevěděla, co pojem znamená.

Odpověď C Tento pojem jsem ještě nikdy neslyšel se neobjevila mezi zaškrtnutými u žádné skupiny z dotazovaných, z čehož plyne, že pojem šikana je mezi lidmi hodně rozšířen a znám.

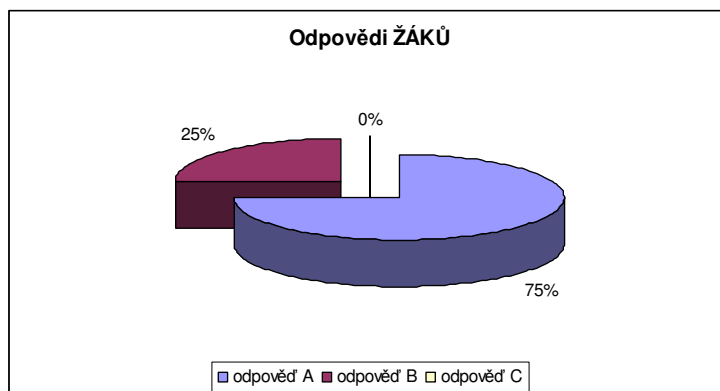
Grafické znázornění otázky č. 1, která porovnává znalost pojmu šikana jednotlivých zkoumaných skupin (pro lepší přehlednost uvedeno v procentech) .

Graf č.1 zaznamenává odpovědi pedagogů

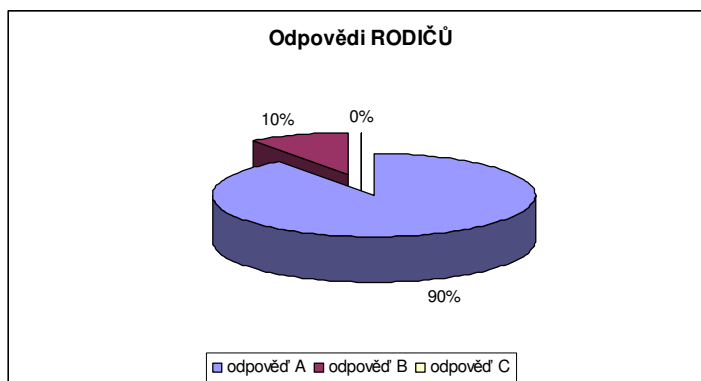
- Odpověď A - Pojem šikana slyším často, vím přesně, co znamená,
B - Už jsem ho někdy slyšel, ale přesně nevím, co znamená,
C - Tento pojem jsem ještě nikdy neslyšel(a)

Graf č. 2 zaznamenává odpovědi žáků ZŠ a ZŠ praktické

- Odpověď A - Pojem šikana slyším často, vím přesně, co znamená,
B - Už jsem ho někdy slyšel, ale přesně nevím, co znamená,
C - Tento pojem jsem ještě nikdy neslyšel(a)

Graf č. 3 zaznamenává odpovědi rodičů

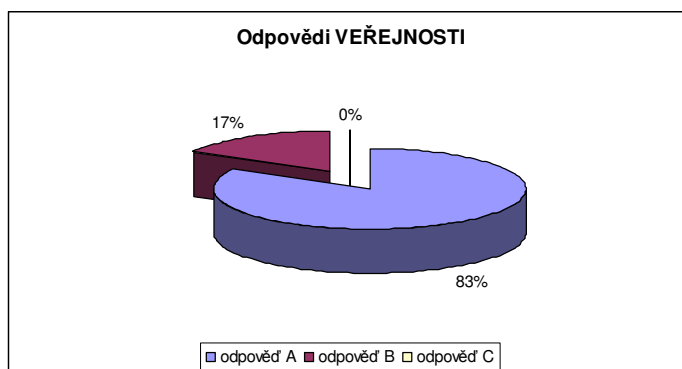

Odpověď A - Pojem šikana slyším často, vím přesně, co znamená,

B - Už jsem ho někdy slyšel, ale přesně nevím, co znamená,

C - Tento pojem jsem ještě nikdy neslyšel(a)

Graf č.4 zaznamenává odpovědi respondentů z řad veřejnosti

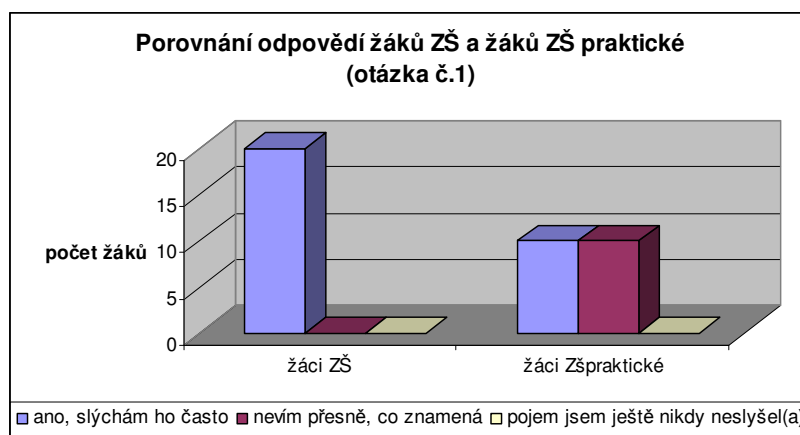
Odpověď A - Pojem šikana slyším často, vím přesně, co znamená,

B - Už jsem ho někdy slyšel, ale přesně nevím, co znamená,

C - Tento pojem jsem ještě nikdy neslyšel(a)

Grafy č.1 - 4 znázorňují výše uvedené skutečnosti a porovnávají setkání s pojmem šikana u čtyř uvedených zkoumaných skupin. Vycházejí ze zjištěných hodnot uvedených v tabulce č.1. S pojmem šikana se již setkala 100% učitelů (graf č. 1), 75% žáků ZŠ a ZŠ praktické (graf č.2), 90% rodičů (graf č.3) a 80% dotazovaných z řad veřejnosti (graf č.4).

Graf č.5 porovnává odpovědi žáků základní školy a žáků základní školy praktické

Z výsledků dotazníků byl zaznamenán rozdíl odpovědí mezi žáky ZŠ a žáky ZŠ praktické. Tento rozdíl je dobře viditelný z grafu č. 5 . Pojem šikana by dokázalo přesně označit všech 20 žáků základní školy. Stejnou odpověď označilo 10 žáků ZŠ praktické, pojem šikana nedokázalo vysvětlit 10 respondentů skupiny dotazovaných žáků ZŠ praktické, tedy polovina z dotázaných. I když jsme si v rozhovoru s třídními učitelkami utvrdily, že šikana se více vyskytuje na školách praktických (Výsledky z rozhovorů, str.47) a že je s žáky problémem často diskutovaným (Výsledky z rozhovorů, str.49), přesto je pro žáky této školy pojmem většinou neznámým. Toto přisuzuji rozdílnosti ve výpovědích žáků zdravých a žáků s lehkou mentální retardací.

Otázka č.2 Odkud nejčastěji slycháváte pojem šikana?

Tabulka č. 2.

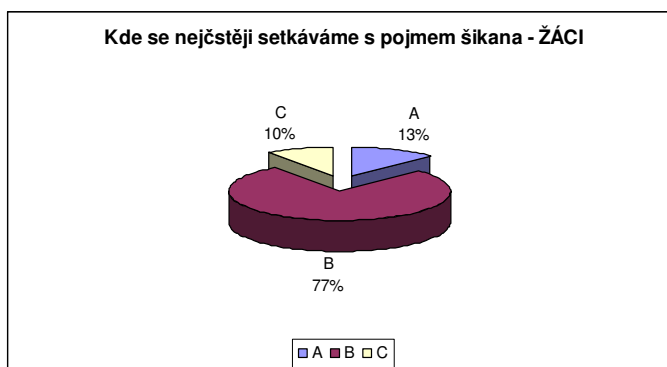
	A	B	C
učitelé	18	4	0
žáci	5	31	4
rodiče	13	5	2
veřejnost	19	6	5

Tabulka č.2 v prvním řádku znázorňuje označení odpovědí na danou otázku písmeny A,B,C. V levém sloupci jsou popsány čtyři odlišné skupiny. Výsledky odpovědí z dotazníků jsou číselně shrnuty v dalších sloupcích.

Odpovědi A- z médií, B- od učitelů, C- o šikaně často hovoří rodiče dětí

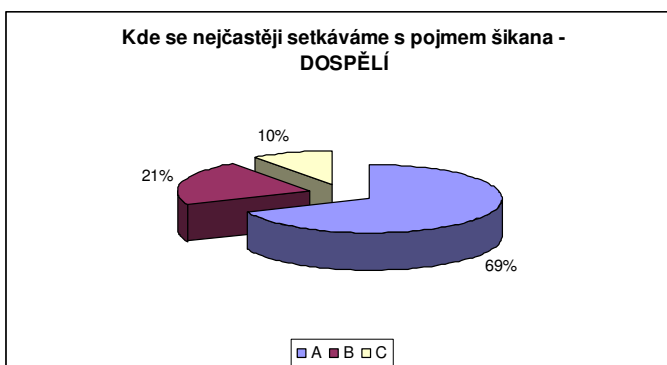
Druhá otázka úzce navazuje na otázku č.1. Skupiny dotazovaných měly určit, kde se s pojmem šikana nejčastěji setkávají. Volily ze tří odpovědí A - z médií, B - od učitelů, C - o šikaně často hovoří rodiče dětí. Grafy č.6 a č.7 porovnávají číselné hodnoty z tabulky č.2.

Graf č.6 procenticky zaznamenává odpovědi žáků

Odpovědi A- z médií, B- od učitelů, C- o šikaně často hovoří rodiče dětí

Graf č.7 procenticky zaznamenává odpovědi dospělých respondentů (učitelé, rodiče, veřejnost)

Odpovědi A- z médií, B- od učitelů, C- o šikaně často hovoří rodiče dětí

Graf č.6 a č.7 je výsledkem hodnot zaznamenaných v tabulce č. 2. Z odpovědí je zřejmé, že zde výraznou roli hraje věk dotazovaných. Pozorujeme rovněž rozdíl v odpovědích skupiny žáků a skupin dospělých (učitelů, rodičů, dotazovaných z řad veřejnosti). Dospělí nejčastěji o šikaně slyší v médiích (69% odpovědí), zatímco žáci nejčastěji od učitelů (77% odpovědí).

Odpověď C (od rodičů dětí) označilo 9% dospělých a 8% žáků. Výrazný rozdíl mezi odpověďmi žáků ZŠ a žáků ZŠ školy praktické není v této otázce zaznamenán..

Otázka č. 3 Kde se podle Vás šikana vyskytuje nejvíce?

Třetí otázka zjišťuje postoj všech čtyř skupin na největší výskyt šikany.

Dotazovaní mohli zatrhnout čtyři různé odpovědi :

A - ve škole mezi dětmi

B - mezi dospělými v zaměstnání

C - v rodinách mezi jednotlivými členy

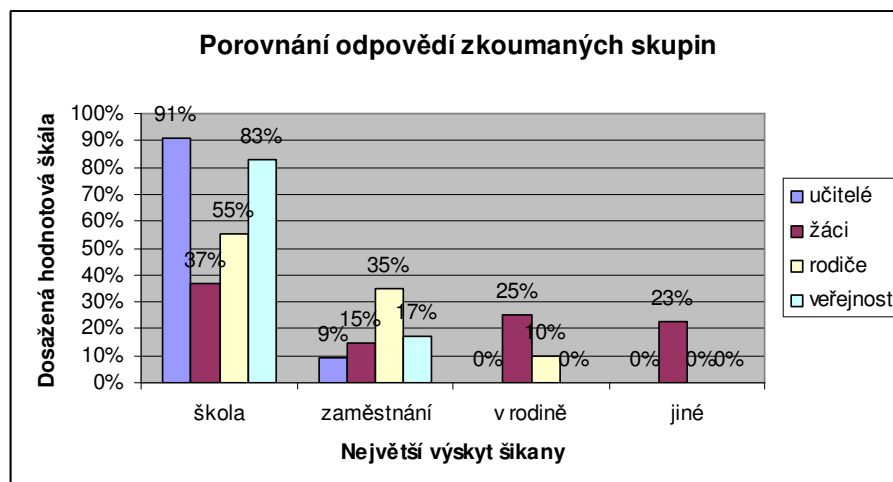
D - jinde (uveďte, prosím, kde)

Tabulka č.3 zaznamenává výsledky odpovědí na otázku č. 3

	škola	zaměstnání	v rodině	jiné
učitelé	20	2	0	0
žáci	15	6	10	9
rodiče	11	7	2	0
veřejnost	25	5	0	0

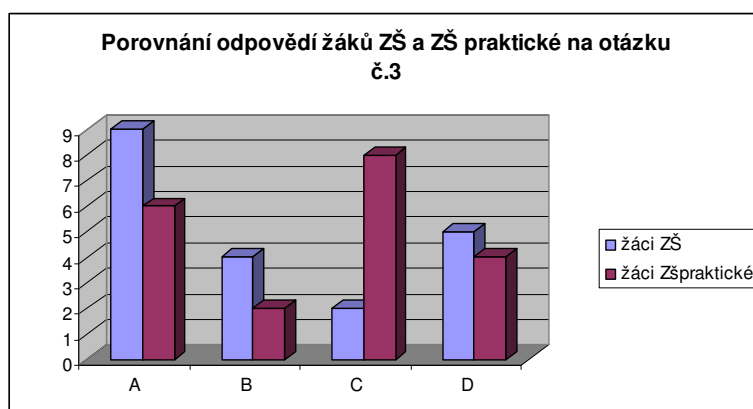
V tabulce jsou v levém sloupci označeny čtyři dotazované skupiny, v prvním řádku jednotlivé odpovědi na otázku č. 3. Číselně jsou označeny hodnoty počtu odpovědí získané z dotazníku.

Graf č.8 Nejčastější výskyt šikany - porovnání odpovědí žáků, učitelů, rodičů, veřejnosti

Graf č. 8 je výsledkem hodnot tabulky č.3. Z pohledu na graf č.8 je zřejmé, že většina dotazovaných ze všech skupin považuje za největší výskyt šikany právě školu. Tento nejčastější názor potvrzují i nejnovější studie, které dávají přesná čísla téměř epidemického výskytu na školách. To si myslí 91% učitelů, 37% žáků, 55% rodičů a 83% tázaných z řad veřejnosti. Tímto je **potvrzen předpoklad č.7**, ve kterém se domníváme, že více než polovina veřejnosti se domnívá, že k šikaně dochází především mezi žáky ve školách. Zanedbatelné však není ani poměrně vysoké procento rodičů, kteří zřejmě zažili, nebo byli svědky šikany na pracovišti. Takto odpovědělo 35% z nich. Další, co do počtu, výrazné procento odpovědí mapuje následující graf.

Graf č.9 porovnává odpovědi žáků základní školy a žáků základní školy praktické

Odpovědi A - ve škole mezi dětmi,
 B - mezi dospělými v zaměstnání,
 C - v rodinách mezi jednotlivými členy,
 D - jinde (uveďte, prosím, kde)

Graf č.9 porovnává rozdílnost odpovědí na otázku č.3 mezi dvaceti žáky ZŠ a dvaceti žáky ZŠ praktické. Z grafu můžeme dobře vidět, že v odpovědích dochází k podstatným rozdílům. Devět žáků ZŠ si myslí, že šikana se nejvíce objevuje mezi žáky ve škole. To samé si myslí jen 6 žáků ZŠ praktické. Odpověď B (mezi dospělými v zaměstnání) označili 4 žáci ZŠ a 2 žáci ZŠ praktické. Podstatný rozdíl vidíme u odpovědi C (v rodině mezi jednotlivými členy). Tu označili 2 žáci ZŠ a 8 žáků ZŠ praktické. Z těchto výsledků můžeme soudit, že různé formy šikanování jsou zřejmě součástí jejich rodinného života, kde nabývají

různých forem domácího násilí. Ať už jsou svědky verbální šikany mezi rodiči, nebo jsou přímo vystaveni fyzickému násilí v rodině. Myslím, že je to děsivá skutečnost, která by mohla být dalším zajímavým námětem pro další průzkum. Odpověď D uvedlo 5 žáků ZŠ a 4 žáci ZŠ praktické, kde všichni uvedli odpověď nevím.

Osobní setkání s šikanou

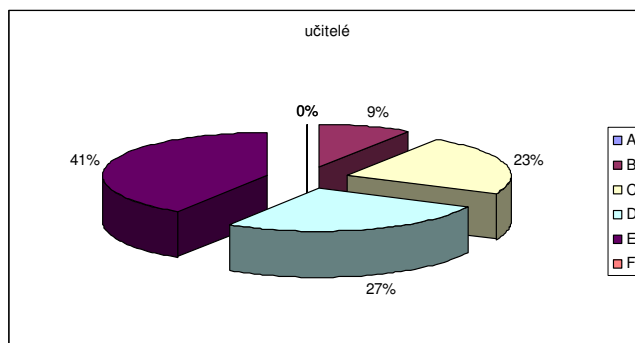
Ve čtvrté otázce se jednotlivci mohli vyjádřit, kdy se poprvé setkali s označovaným jevem. K porovnání odpovědí opět použijí tabulku a grafické znázornění.

Tabulka č.4

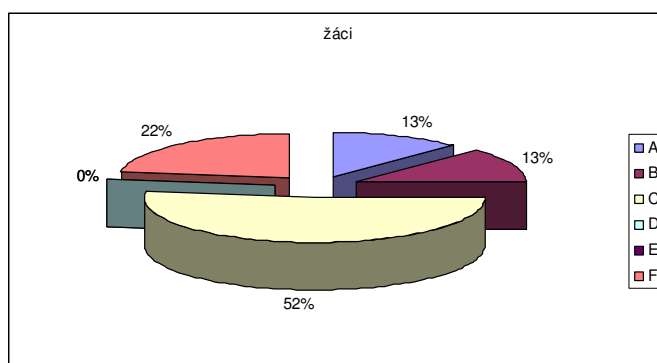
	A	B	C	D	E	F
učitelé	0	2	5	6	9	0
žáci	5	5	21	0	0	9
rodiče	1	0	0	9	7	3
veřejnost	0	0	4	12	3	6

V tabulce prvního osobního setkání s šikanou jsou v levém sloupci dotazované skupiny a v prvním řádku jednotlivé odpovědi označené písmeny A - F. Znění odpovědí jsou popsány níže. 5 respondentů z řad veřejnosti u této otázky neoznačilo žádnou odpověď. Jak můžeme vidět, odpovědi jednotlivých skupin se od sebe opět výrazně liší. Hodnoty v tabulce jsou graficky znázorněny a uvedeny v procentech v grafech č.10 - 13.

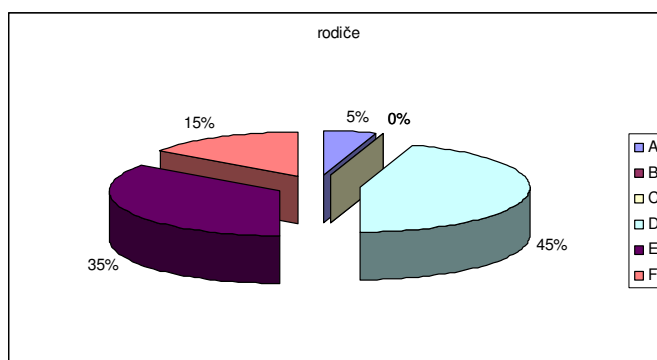
Graf č.10

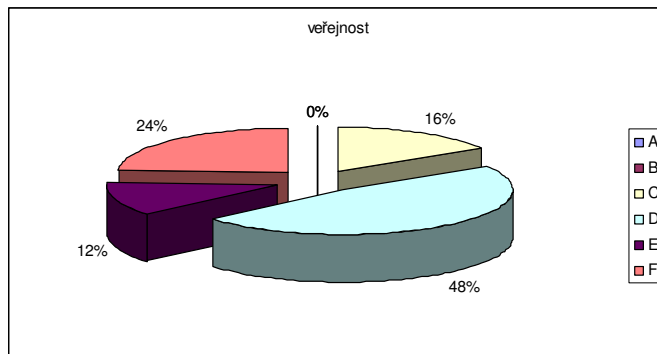
Graf č.11

Graf č.12

Graf č.13

odpověď A - doma, mezi členy rodiny

B - v mateřské škole

C - po nástupu do základní školy

D - až u svých dětí

E - v zaměstnání

F - ještě jsem se s ní osobně nesetkal(a)

V grafu č.10 jsou zaznamenány odpovědi pedagogů. Celkem 22 pedagogů uvedlo, že poprvé se s šikanou setkali až v zaměstnání (41%), tedy při výkonu učitelského povolání. Odpověď D byla další nejvíce uváděnou odpovědí této

skupiny. 27% pedagogů se poprvé s tímto jevem setkali v roli rodičů při řešení šikany u svých dětí. 23% dotazovaných uvedlo, že šikanování zažili nebo byli jeho svědkem již na základní škole. Dalších 9% uvedlo jako první setkání školu mateřskou.

V **grafu č. 11** jsou znázorněny odpovědi žáků ZŠ a ZŠ praktické. Celkem 52% žáků uvedlo první setkání s šikanou v základní škole (odpověď C). Skoro shodně odpovídali žáci ZŠ a ZŠ praktické (odpověď C označilo 10 žáků ZŠ a 11 žáků ZŠ praktické). Lze se pouze domnívat, že se tyto respondenti z řad žáků stali obětí šikany již v době školní docházky. Odpověď A (v rodině) označilo 5 žáků ZŠ praktické. Pro rodiče těchto pěti dětí je to velmi špatná vizitka. Tam, kde by mělo dítě čerpat lásku, jistotu a podporu, je pravděpodobně naopak prostředí, které může přispět k tomu, že se stane obětí šikany za nepřímého přispění jeho nejbližších. Čtyři žáci ZŠ praktické a 5 žáků ZŠ uvedli, že se s tímto jevem ještě osobně nesetkali (odpověď F). Rozdíl odpovědí je viditelný u varianty B. Pět žáků základní školy uvedlo, že se s šikanou setkali již v mateřské škole. Tuto odpověď neoznačil žádný žák praktické školy. To dokazuje skutečnost, že jen velmi malé procento romských dětí využívá možnosti navštěvovat mateřskou školu, vzhledem k časté nezaměstnanosti romských rodičů nebo vzhledem k faktu, že rodič je doma na rodičovské dovolené s dalším potomkem. Bohužel tak nevyužívají kvalitního předškolního vzdělávání, které je klíčové nejen pro úspěšný start žáka, v dalším vzdělávání, ale rovněž pro jeho integraci.

Z řad rodičů (**graf č.12**) byla nejčastěji - 45% zastoupena odpověď D, s šikanou se poprvé setkali až u svých dětí. 35% se setkala s šikanou v zaměstnání, 15% se s ní ještě nikdy nesetkali. Ostatní odpovědi jsou zanedbatelné.

Graf č.13 znázorňuje odpovědi dvaceti pěti respondentů z řad veřejnosti. 48% dotazovaných uvedlo, že se poprvé se šikanou setkali až u svých dětí (odpověď D). 24% se šikanou nemá žádné zkušenosti, což je, myslím, poměrně příznivý výsledek. 16% si pamatuje šikanu ze základní školy.

Číselné hodnoty se v otázce č.4 liší hlavně věkovým rozdělením skupin všech dotazovaných.

Otázka č. 5 zjišťovala názor jednotlivých dotazovaných skupin, zda více šikanují chlapci nebo dívky. Všichni měli na výběr ze čtyř odpovědí. Vyhodnocení odpovědí, která vyjadřují potvrzení nebo vyvrácení předpokladu, jsou doplněna grafem. Tato otázka byla vyhodnocena s ohledem na předem stanovený předpoklad č. 5.

Tabulka č.5

	A	B	C	D
učitelé	14	0	0	8
žáci	32	6	2	0
rodiče	15	0	1	4
veřejnost	17	3	3	7

V levé části tabulky najdeme 4 skupiny dotazovaných, písmena A,B,C,D v prvním řádku označují jednotlivé odpovědi na otázku č. 5. Čísla zobrazují počet zatrhnutých odpovědí.

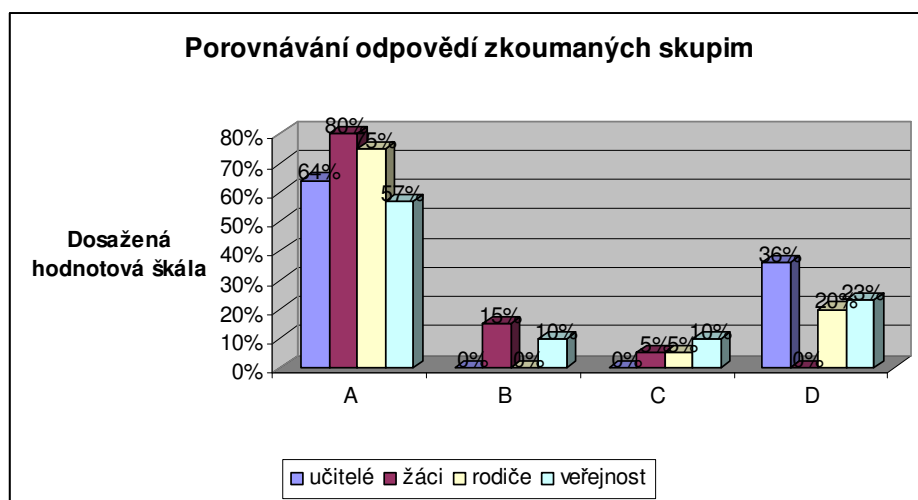
Odpovědi: A - chlapci

B - dívky

C - obě pohlaví stejně

D - myslím, že u chlapců, ale stále častěji se setkáváme se šikanováním i u dívek

Graf č. 14

Graf č. 14 znázorňuje výše uvedené skutečnosti v tabulce č.5.

Z výsledků vyplývá, že se nejvíce respondentů ve všech skupinách přiklání k názoru, že nejčastějším šikanujícím agresorem jsou chlapci (odpověď A). Nejčastěji tak odpověděli žáci devátých tříd.(80%) Stejnou odpověď zvolilo rovněž 75% rodičů, 64% pedagogů, 57% veřejnosti. **Nepodařilo se tak potvrdit předpoklad č. 5**, že se v poslední době stále častěji setkáváme s šikanujícími dívkami. Tento názor sdílí stále málo respondentů.. Rozmáhání šikany u dívek pozorují nejvíce učitelé (36%), 23% veřejnosti a 20% rodičů.. Tuto odpověď neoznačil ani jeden z žáků ZŠ a ZŠ praktické. Rozdíl v odpovědích žáků ZŠ a ZŠ praktické není výrazný.

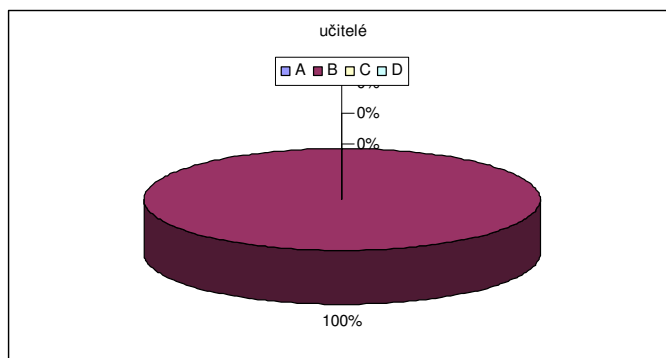
Otázka č. 6 zjišťovala, jak by se dotazovaní zachovali, kdyby se stali svědkem šikany. Pomocí grafů porovnáme odpovědi jednotlivých skupin.

Tabulka č.6

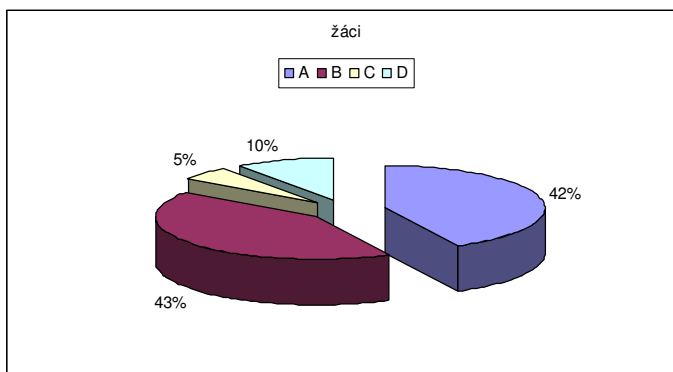
	A	B	C	D
učitelé	0	22	0	0
žáci	17	17	2	4
rodiče	0	12	4	4
veřejnost	0	9	3	18

V levém sloupci tabulky jsou jednotlivé skupiny dotazovaných. V prvním řádku jsou písmeny A - D označeny čtyři různé odpovědi. Odpověď A - nedělal(a) bych nic, ať si to vyřeší sami mezi sebou, B - určitě bych to oznámil(a) někomu dospělému nebo nadřízenému, C - snažil(a) bych se to nějakým vhodným způsobem vyřešit sám(a), D - nevím co bych dělal(a).

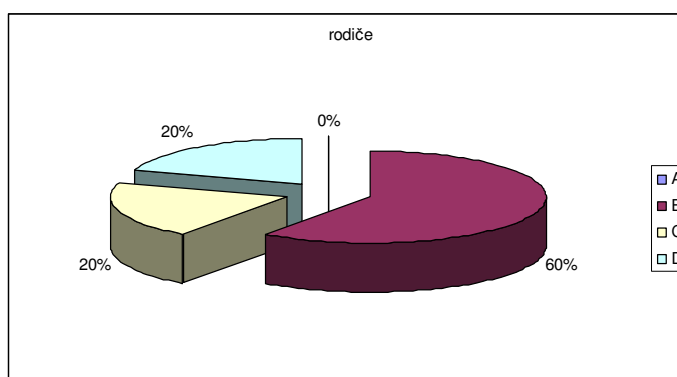
Graf č. 15 Odpovědi pedagogů na otázku č. 6

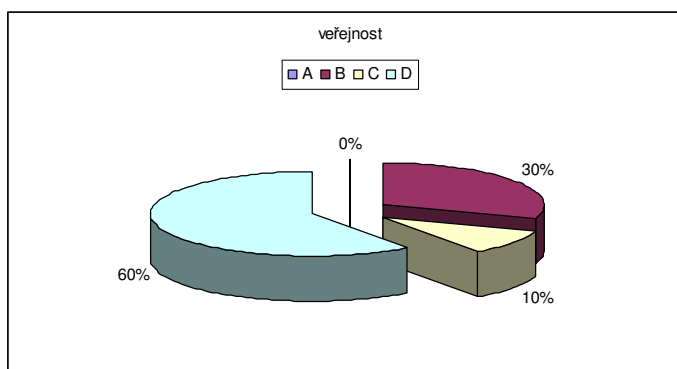
Graf č. 16 Odpovědi žáků na otázku č. 6

Graf č. 17 Odpovědi rodičů na otázku č. 6

Graf č. 18 Odpovědi z řad veřejnosti na otázku č. 6

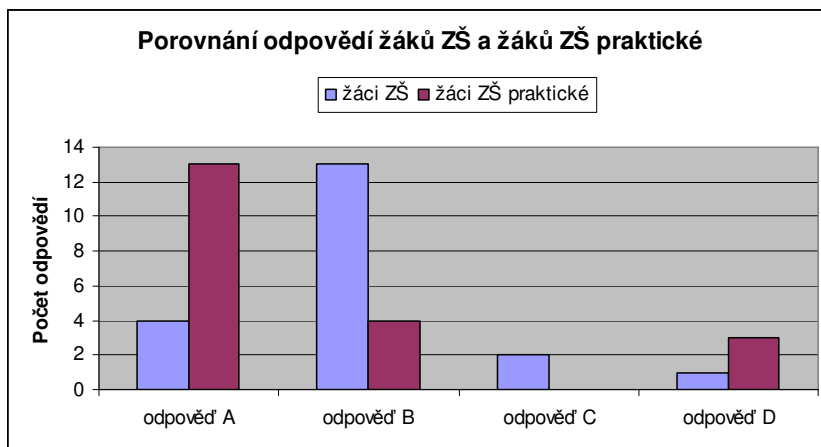

Grafy č.15 - 18 znázorňují procentické výsledky odpovědí jednotlivých skupin. Už z prvního pohledu je patrná odlišnost postojů v chování dotazovaných při případném svědectví šikany. Zarážející je výsledek z grafu č.16. Zde žáci jako nejčastější odpověď zahrli odpověď A (nedělal(a) bych nic, ať si to vyřeší mezi sebou). Na tento podnět budeme pamatovat v navrhovaných opatřeních. Učitelé se stoprocentně shodli na oznámení celé záležitosti dospělému, nadřízenému, příslušnému orgánu. Stejnou odpověď uvedlo i šedesát procent rodičů. Zajímavý

je i postoj respondentů z řad veřejnosti, kteří jako nejčastější odpověď zvolili odpověď D, kde by se problém pokusili řešit sami.

V otázce č. 6 se objevil zásadní rozdíl postojů žáků ZŠ a žáků ZŠ praktické v zachování se v konkrétní dané situaci.

Graf č. 19 Porovnání odpovědí žáků základní školy a žáků základní školy praktické

Žáci základní školy v převážné většině vědí, kam a na koho se obrátit. Vědí rovněž, že o ubližování je třeba uvědomit někoho dospělého. Je tedy možné říci, že informovanost dětí v tomto směru je dobrá. Tuto variantu volila znatelně menší část žáků ZŠ praktické. Z rozdílnosti počtu uvedených odpovědí žáků základní školy a základní školy praktické můžeme vinit nedůvěru romských žáků k dospělým, zejména učitelům, kterou v dětech posilují a upevňují jejich rodiče. Zarážející ovšem pro mě bylo zjištění v odpovědích žáků praktické školy, kde výrazně převažovala odpověď A - nedělal bych nic, ať si to vyřeší sami mezi sebou. Z četnosti odpovědí můžeme soudit, že u žáků ZŠ praktické převažuje nezájem, nechť pomáhá druhým, spolužákům, kamarádům. U žáků této školy nevidíme ani vlastní snahu pokusit se problém řešit sám (odpověď C). Zde pocítujeme fakt, že tito žáci se řídí kulturními vzorci, které jsou v rozporu s kulturními vzorci společnosti, ve které žijí. Rozdíl v odpovědích je patrný i u otázky D (nevím, co bych dělal), který pramení z celkové neznalosti problému.

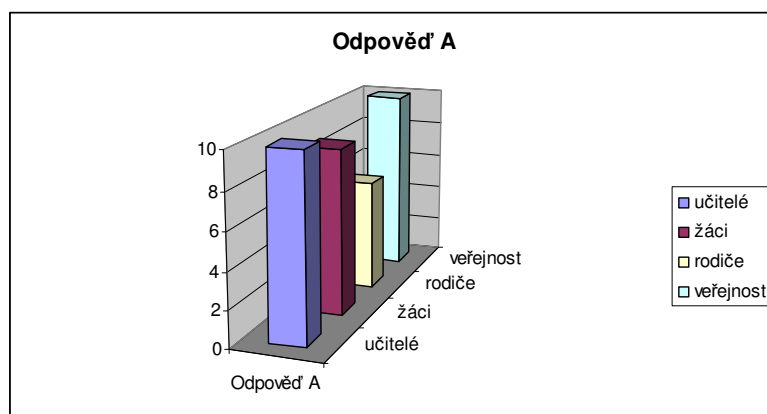
Otázka č. 7

Sedmá otázka se zabývala zjištěním spokojenosti s informovaností pedagogů v otázce řešení šikany mezi žáky. Vybranou otázku měli dotazovaní zaškrtnout nebo zakroužkovat. Respondenti vybírali z pěti možných odpovědí. Jednotlivé odpovědi si rozebereme a znázorníme graficky.

Odpověď A

Myslím, že ano, ale ve věci šikany se musí neustále vzdělávat . Tuto odpověď zaškrtnulo 10 z dvaceti dotazovaných pedagogů, 9 žáků ZŠ a ZŠ praktické, 6 rodičů těchto žáků a 10 dotázaných z řad veřejnosti.

Graf č.20 znázorňuje počet všech respondentů, kteří zvolili odpověď A

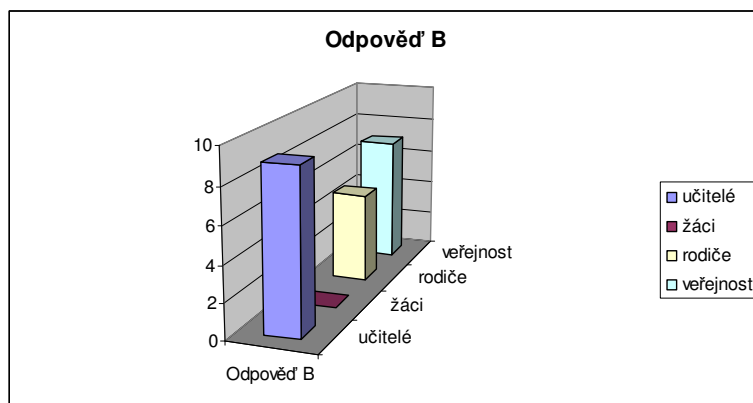

Graf č. 20 znázorňuje odpovědi A na otázku č. 7 . Zde si můžeme porovnat, kolik respondentů ze čtyř skupin dotázaných si myslí, že jsou učitelé dobře informováni ve věci řešení šikany.

Odpověď B

Myslím, že si stále ještě dost učitelů neví rady. Devět dotázaných z řad pedagogů si myslí, že stále dost učitelů neumí řešit problém šikany. To stejné si myslí i 5 rodičů a 7 dotázaných z řad veřejnosti.

Graf č. 21 znázorňuje počet všech respondentů, kteří zvolili odpověď B

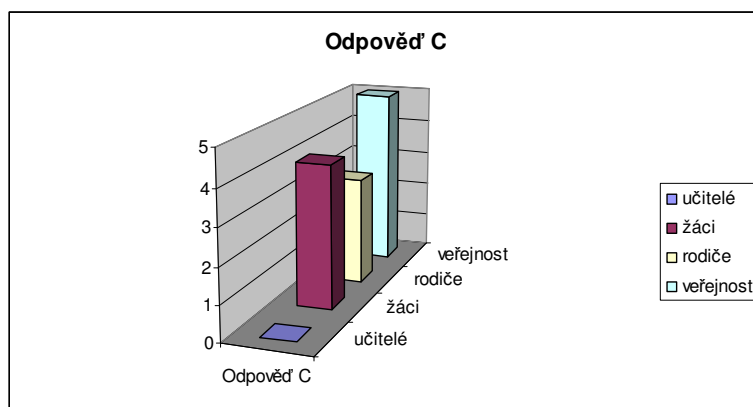

Na grafu č. 21 na první pohled vidíme rozdíly v názorech jednotlivých skupin dotázaných na schopnosti učitelů poradit si s řešením šikany mezi dětmi.

Odpověď C

S řešením mám jen dobré zkušenosti. Jenom dobré zkušenosti s vyřešením šikany mají 4 žáci, 3 rodiče a pouze 5 z třiceti dotázaných z řad veřejnosti.

Graf č. 22 znázorňuje počet všech respondentů, kteří zvolili odpověď C

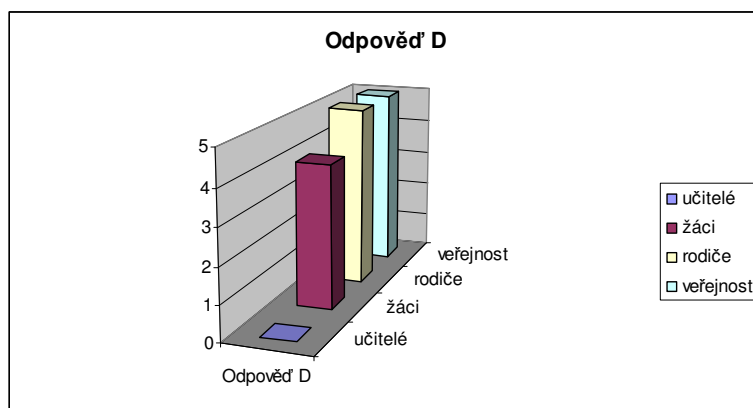

Z grafu č. 22 můžeme vyčíst, kolik respondentů má s řešením šikany pedagogem dobré zkušenosti.

Odpověď D

S řešením nemám dobré zkušenosti. Odpověď, která vyjadřuje nespokojenost s řešením šikany označili 4 ze čtyřiceti žáků, 5 rodičů těchto žáků a 5 lidí z celkových třiceti z řad veřejnosti.

Graf č. 23 znázorňuje počet všech respondentů, kteří zvolili odpověď D

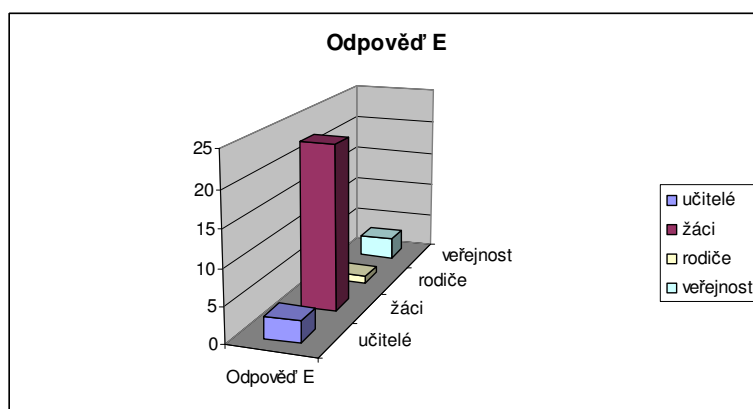

Na grafu č.23 jsou patrné rozdíly jednotlivých dotazovaných skupin v odpovědi D - s řešením nemám dobré zkušenosti.

Odpověď E

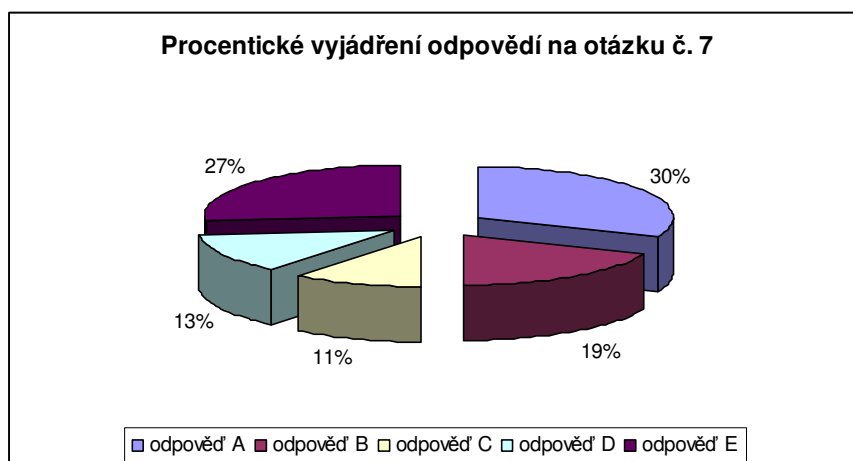
Nedokážu posoudit. Poslední možnost označilo 23 žáků, 3 učitelé, 1 rodič a 3 respondenti z řad veřejnosti.

Graf č. 24 znázorňuje počet všech respondentů, kteří zvolili odpověď E

Graf č 24 znázorňuje rozdílnost odpovědí vypovídající o nedostatku schopností a znalostí vyjádřit se k této otázce.

Graf č. 25 vyjadřuje celkový počet odpovědí A-E všech skupin respondentů

Graf č. 25 vyjadřuje celkový počet odpovědí všech dotazovaných skupin udaný v procentech. O dostatečné informovanosti a znalosti pedagogů v otázce řešení šikany je přesvědčeno nejvíce respondentů (30%). **Nepodařilo se tedy potvrdit předpoklad č. 8**, ve kterém předpokládáme převažující názor veřejnosti o stále trvající neznalosti pedagogů v řešení problému šikany. Tento názor byl označen pouze devatenácti procenty respondentů.. S pedagogickým řešením šikany má dobré zkušenosti 11% dotázaných. Naopak nespokojeno je 13% dotázaných. Ti dále uvedli, že se setkali s neochotou učitelů problémem se blíže zabývat. Ta podle nich vyplývala buďto z neznalosti, nebo se jen snažili o to, aby řešící se šikana nepoškodila dobré jméno jejich školy. Situaci nedokáže posoudit 27% dotázaných.

Otázka č. 8 se zabývá časovým problémem šikany. Pomocí ní jsem se pokusila zjistit názor jednotlivých skupin dotazovaných na otázku, zda je šikana problém převážně poslední doby, nebo zda se objevovala již dříve.

Tato otázka byla vyhodnocena s ohledem na stanovený předpoklad č.1.

Tabulka č. 7

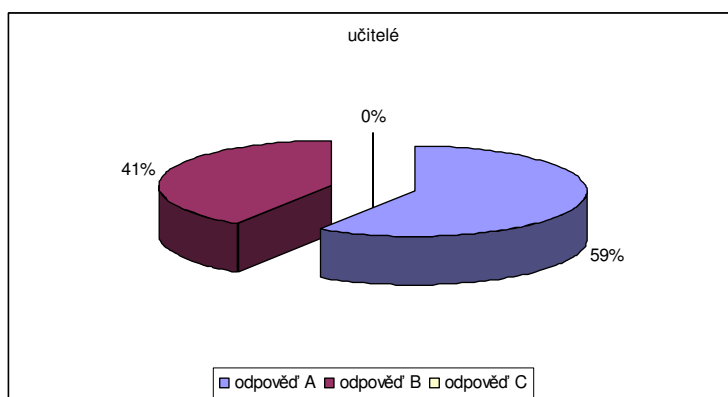
	odpověď A	odpověď B	odpověď C
učitelé	13	9	0
žáci	3	10	27
rodiče	14	6	0
veřejnost	13	17	0

Do levého sloupce tabulky jsou zapsány jednotlivé skupiny dotazovaných osob. V prvním řádku jsou písmeny A - C označeny tři různé odpovědi.

odpověď A - Myslím, že šikana je problém převážně poslední doby,
odpověď B - Šikana se vyskytovala vždy, jen se o ní tolik nemluvílo,
odpověď C - Mám jiný názor.

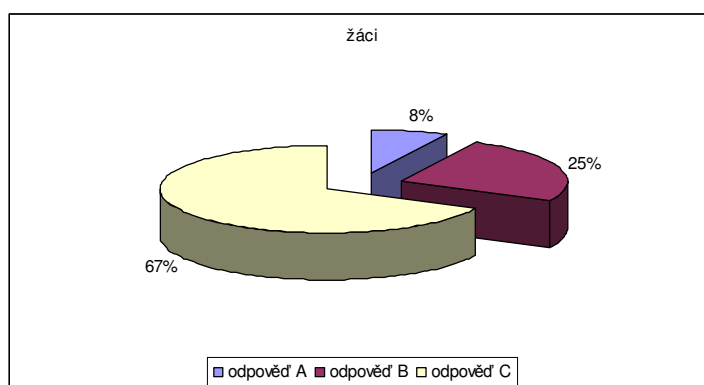
Odpovědi jsou zaznamenány do grafů č.26 - 29. Údaje vycházejí z hodnot v tabulce č.7. Pro lepší přehlednost jsou výsledky odpovědí uvedeny v procentech.

Graf č. 26 znázorňuje odpovědi učitelů

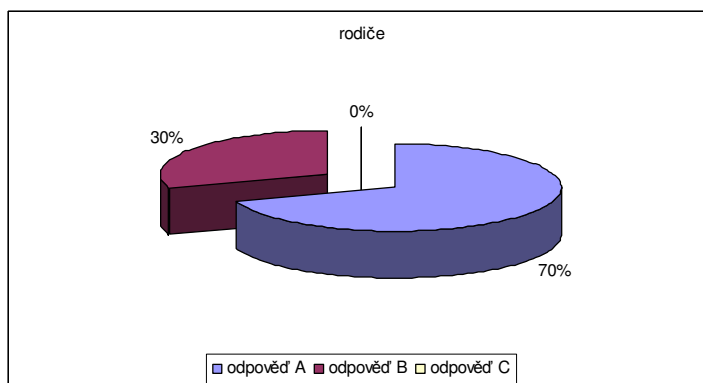
Z pohledu na tento graf lze konstatovat, že více než polovina (59%) pedagogů je názoru, že šikana je problém převážně poslední doby. 41% si myslí, že se tento jev mezi lidmi vyskytoval vždy, jen se o něm tolik nemluvílo.

Graf č. 27 znázorňuje odpovědi žáků

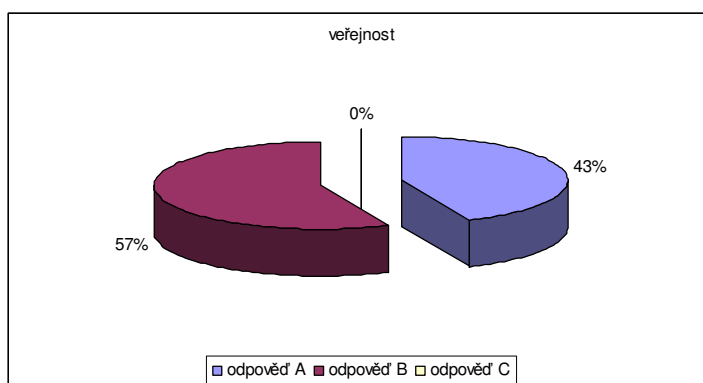
Do grafu č. 27 jsou zaznamenány a procenty vyjádřeny hodnoty odpovědí žáků ZŠ a ZŠ praktické. Z výpovědí žáků lze říci, že tuto otázku nedovedou posoudit vzhledem k jejich nízkému věku. Přesto se 25% z nich přiklání k názoru, že se šikana mezi lidmi vyskytovala vždycky.

Graf č. 28 znázorňuje odpovědi rodičů

Názor rodičů můžeme vyčíst z grafu č. 28. Převážná většina považuje šikana za problém poslední doby (70%). 30% je názoru jiného, že se šikana vyskytovala vždy, jen se o ní tolik nemluvílo.

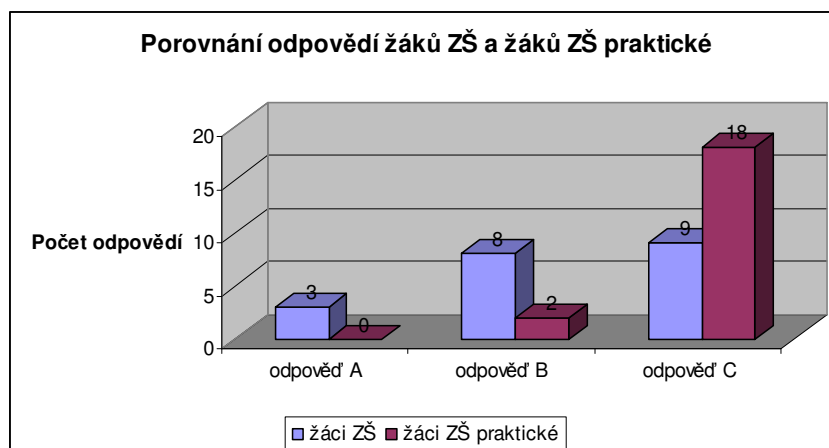
Graf č. 29 znázorňuje odpovědi dotazovaných z řad veřejnosti

Většina respondentů z řad veřejnosti se přiklání k tvrzení, že zde šikana byla vždy. Méně jak polovina (43%) z nich má jiný názor a to ten, že šikana je převážně problémem poslední doby.

Výše uvedené grafy **částečně potvrdily předpoklad č. 1**, který uvádí, že více jak polovina pedagogů, rodičů a lidí z řad veřejnosti je názoru, že šikana se v poslední době vyskytuje ve zvýšeném počtu. Toto tvrzení potvrdilo 59% učitelů a 70% rodičů, ale pouze 43% respondentů z řad veřejnosti.

Graf č. 30 porovnává odpovědi žáků základní školy a základní školy praktické

odpověď A - myslím, že šikana je problém převážně poslední doby,
 odpověď B - šikana se vyskytovala vždy, jen se o ní tolik nemluvalo,
 odpověď C - mám jiný názor.

U odpovědi C všichni uvedli jako doplňující vyjádření - nevím.

Vyjádření o postoji žáků k této otázce najdeme v grafu č.27.

Otázka č. 9 zjišťuje, co podle jednotlivých odpovědí respondentů výrazně ovlivňuje přibývajícím agresivitou v chování mezi dětmi. Dotazovaní měli na výběr ze čtyř odpovědí. Z výsledků jsem vytvořila tabulku se všemi zjištěnými údaji. Údaje převedla na procenta a odpovědi znázornila graficky.

Tabulka č. 8

	odpověď A	odpověď B	odpověď C	odpověď D
učitelé	7	13	2	0
žáci	4	7	3	26
rodiče	15	3	2	0
veřejnost	17	4	9	0

V levém sloupci tabulky č. 8 jsou čtyři dotazované skupiny, v prvním řádku tabulky jsou velkými písmeny označeny čtyři možné odpovědi.

odpověď A - vliv médií, televize, počítačů (agresivní počítačové hry...)

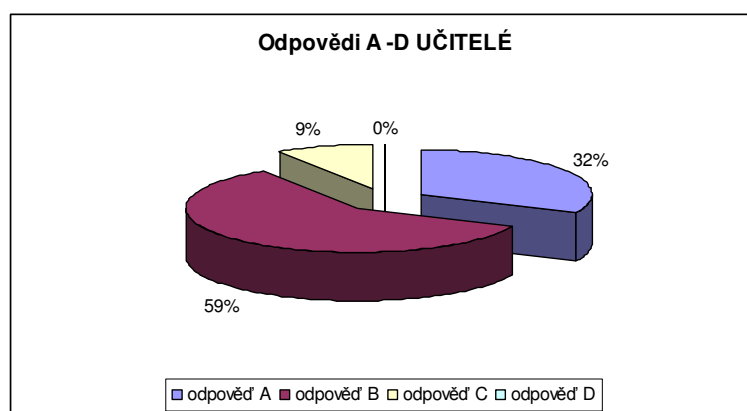
odpověď B - nesprávná rodinná výchova, disfunkční rodina,

odpověď C - celková atmosféra a situace ve společnosti,

odpověď D - nedokážu posoudit

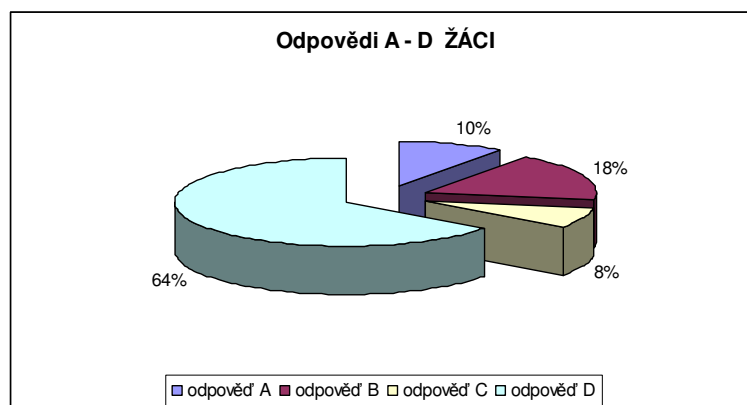
Na grafech č. 31,32,33,34, vyplývajících z hodnot v tabulce č. 8, si můžeme prohlédnout, jaké odpovědi na otázku č. 9 volily jednotlivé skupiny dotazovaných nejčastěji. Pro lepší přehlednost jsou údaje převedeny na procenta. I zde se objevují zřetelné rozdíly v názorech, které si rozebereme podrobněji.

Graf č. 31 znázorňuje odpovědi pedagogů

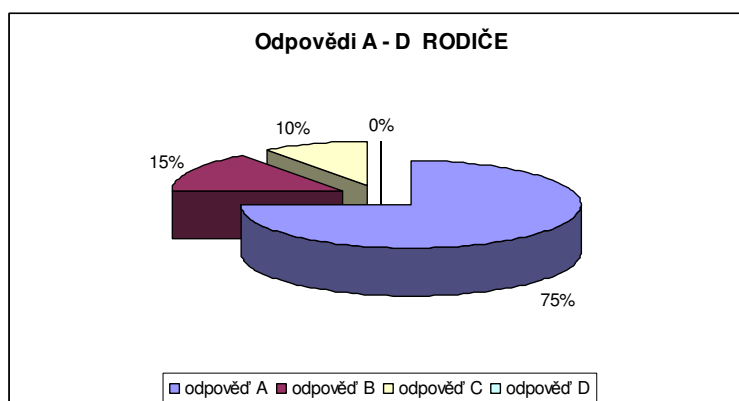
Graf č. 31 nám poskytuje informaci o tom, že skupina dvaceti dvou pedagogů spatřuje největší vliv přibývající agresivity mezi dětmi v nesprávné rodinné výchově (59% dotázaných). Sedm pedagogů přisuzuje negativní vliv médiím (32%). Pouze dva učitelé uvedli odpověď C - vliv přibývající agresivity u dětí přisuzují celkové atmosféře a situaci ve společnosti (9%).

Graf č. 32 znázorňuje odpovědi žáků základní školy a ZŠ praktické

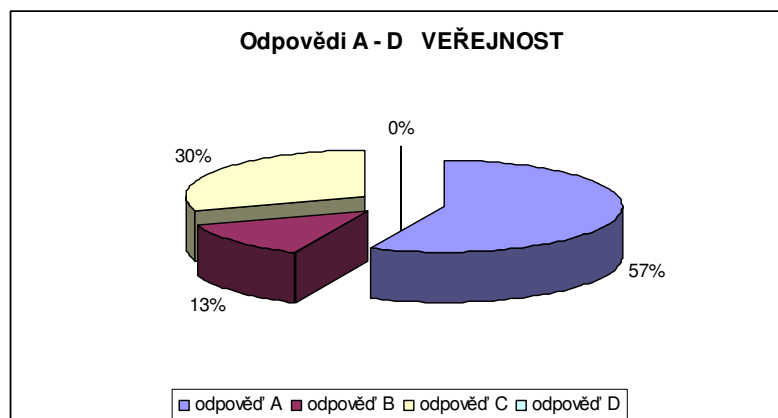
Z grafu č. 32 můžeme vyčíst, že většina žáků (64%) si s odpovědí na tuto otázku nedokázala poradit.. Mezi nimi bylo všech 20 odpovídajících žáků ze ZŠ praktické. Sedm žáků ze ZŠ si myslí, že negativní vliv na přibývající agresivitu dětí má nesprávná rodinná výchova, disfunkční rodina (18%) a čtyři žáci (10%) ze ZŠ přisuzují negativní vliv médiím. Jsem si vědoma, že otázka byla pro toto věkové období dosti náročná, avšak do dotazníku jsem ji zařadila z důvodu komplexnosti a uceleného postoje všech skupin k danému problému.

Graf č. 33 znázorňuje odpovědi rodičů

Z hodnot tohoto grafu vyplývá převažující názor rodičů, že chování mezi dětmi negativně ovlivňují především média (agresivita v médiích). 15% rodičů uvedlo jako negativní vliv v chování mezi dětmi disfunkční rodinu a nesprávnou výchovu. 10% považuje jako negativní vliv na agresivitu mezi dětmi celkovou atmosféru a situaci ve společnosti.

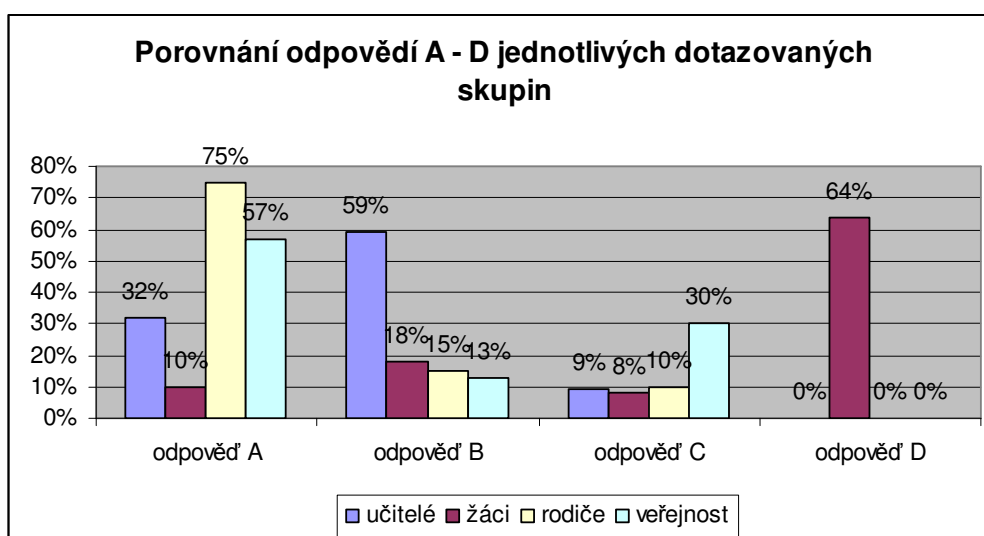
Graf č. 34 znázorňuje odpovědi veřejnosti

Odpovědi veřejnosti se nejvíce shodovaly s odpověďmi rodičů.

Z grafu č. 34 vyčteme, že 57% respondentů z řad veřejnosti považuje jako nejvíce negativní vliv v chování mezi dětmi vliv médií. Druhá nejčastější odpověď byla odpověď C, kde si 30% ze vzorku veřejnosti myslí, že největší vliv na přibývající agresivitu mezi dětmi má celková atmosféra a situace ve společnosti. Pouze 13% odpovědí obsahovalo názor, že chování mezi dětmi negativně ovlivňuje disfunkční výchova a nesprávná rodinná výchova.

Graf č. 35 porovnává postoj dotazovaných skupin v otázce příčiny přibývající agresivity v chování

V grafu č. 35 můžeme porovnat odpovědi jednotlivých skupin dotázaných - učitelů, žáků 9. tříd ZŠ a ZŠ praktické, rodičů těchto žáků a lidí z řad veřejnosti. Největší rozdíl v odpovědi A spatřujeme mezi žáky a rodiči. Médii přisuzují negativní vliv nejvíc rodiče a veřejnost. V disfunkční rodině a nesprávné rodinné výchově spatřují největší problém učitelé. Nejvíce respondentů z řad veřejnosti si myslí, že za agresivitu mezi dětmi může celková atmosféra a situace ve společnosti. Poradit s otázkou si neumělo 64% žáků.

Otázka č. 10

Myslíte si, že jste o problému šikany dostatečně informováni?

Odpověď A Určitě ano, dostatek informací poskytují televize, rozhlas, tisk

Odpověď B Informovanost by mohla být lepší, v případě potřeby jsem si schopen(na) informace najít na internetu nebo v odborné literatuře

Odpověď C Myslím, že informovanost je špatná, uvítal(a) bych určitě více informací

Odpověď D Nedokážu posoudit

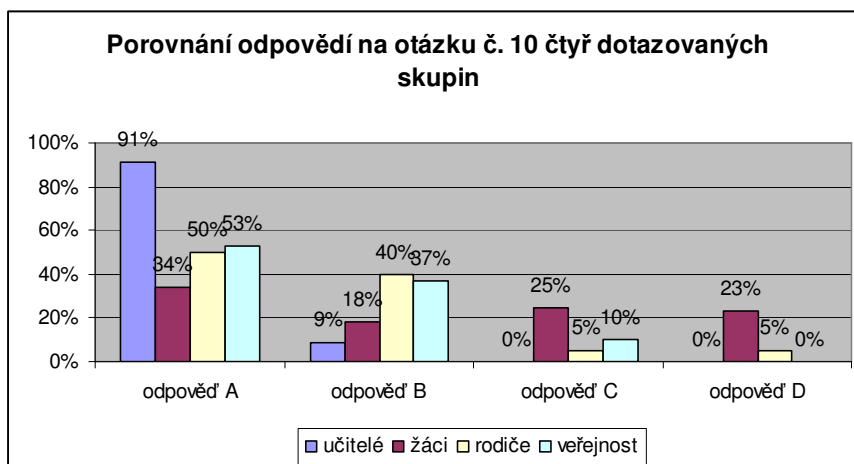
Otázka č. 10 byla vyhodnocena s ohledem na stanovený předpoklad č. 2.

Tabulka č. 9

	odpověď A	odpověď B	odpověď C	odpověď D
učitelé	20	2	0	0
žáci	14	7	10	9
rodiče	10	8	1	1
veřejnost	16	11	3	0

V levém sloupci tabulky jsou popsány jednotlivé skupiny dotázaných. První řádek tabulky nabízí možnosti čtyř různých odpovědí. Číselně jsou popsány výsledky počtu odpovědí. Všechny dané údaje ve sloupcích jsou graficky znázorněny.

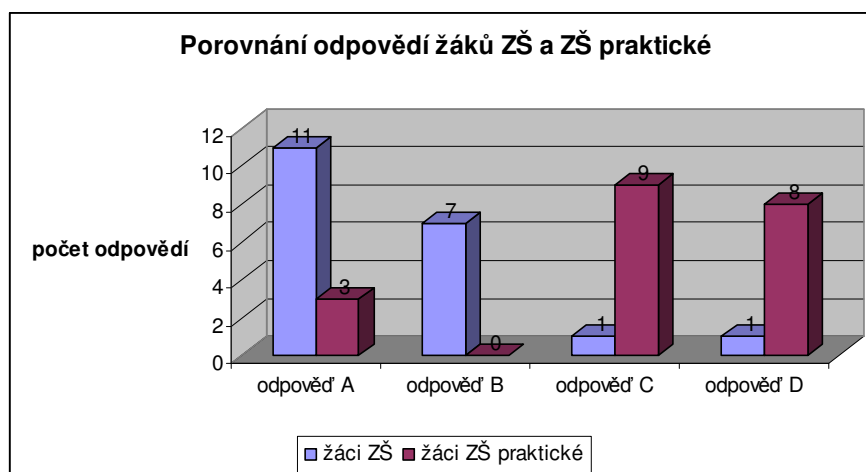
Graf č. 36 porovnává postoje jednotlivých skupin respondentů v otázce informovanosti k problému šikany

Graf č. 36 navazuje na údaje shrnuté v tabulce č.9. I zde můžeme pozorovat odlišnosti v názorech na dostatečnost informací v problému šikany. Při pohledu na dané hodnoty uvedené v grafu, můžeme pouhým odhadem konstatovat, že s dostatkem informací jsou nejvíce spokojeni pedagogové (91%). Tvrzení, že informovanost by mohla být lepší, potvrdilo 40% rodičů, 37% respondentů z řad veřejnosti a jen 9% pedagogů. Informovanost se zdá nedostačující dvaceti pěti procentům žáků, deseti procentům veřejnosti a pěti procentům rodičů. Odpověď D nejčastěji doplněnou slovním označením - nevím, označilo v dotazníku 23% žáků a 5% rodičů. Z výsledků plyne fakt, že v problému šikany jsou nejlépe informováni učitelé, což je stav, který můžeme označit za příznivý. Výše uvedené skutečnosti **nepotvrdily předpoklad č. 2** o tom, že veřejnost má stále málo informací v problému šikany.

V následujícím grafu si porovnáme odpovědi dvaceti žáků ZŠ a dvaceti žáků ze ZŠ praktické.

Graf č. 37 porovnání výsledků odpovědí žáků ZŠ a žáků ZŠ praktické

V grafu č 37 jsou zaznamenány rozdíly v odpovědích na otázku č.10. Již při pohledu na dané hodnoty můžeme konstatovat, že se odpovědi žáků ZŠ a žáků ZŠ praktické výrazně odlišují. Jedenáct žáků ZŠ si myslí, že má o šikaně dostatek informací. Mnoho z nich mi upřesnilo, že se spolu s učiteli otázkou šikany dostatečně zabývají. Stejnou odpověď označili pouze 3 žáci ZŠ praktické. Další podstatný rozdíl můžeme sledovat v odpovědi B. Sedm žáků ZŠ sice moc informací nemá, ale nedostatek je schopen řešit hledáním na internetu nebo v odborné literatuře. Tuto možnost nezvolil nikdo z žáků ZŠ praktické. O tom, že

informovanost je špatná, je přesvědčen pouze 1 žák ZŠ . Špatnou informovanost označilo 9 žáků ZŠ praktické i když z rozhovoru s třídní učitelkou vyplývá fakt, že s žáky o šikaně hovoří neustále, pro děti jsou pořádány besedy s odborníky a spousty dalších činností. Posoudit nedokázalo a odpověď D ztrhlo 8 žáků ZŠ praktické a 1 žák ZŠ.

Otázka č. 11 zjišťovala názor jednotlivých skupin dotazovaných, v jaké věkové kategorii se podle nich šikana nejčastěji objevuje.

Zároveň byla tato otázka vyhodnocena s ohledem na stanovený předpoklad č. 6.

Tabulka č. 10

	odpověď A	odpověď B	odpověď C	odpověď D
učitelé	0	16	4	2
žáci	6	10	11	13
rodiče	0	9	5	6
veřejnost	3	13	6	8

V tabulce č. 10 jsou označeny v levém sloupci čtyři dotazované skupiny, první řádek označuje jednotlivé odpovědi.

Odpověď A - šikana se vyskytuje převážně u dospělých,

odpověď B - myslím, že se šikanou se setkáváme stále u mladších dětí, třeba už v mateřské škole,

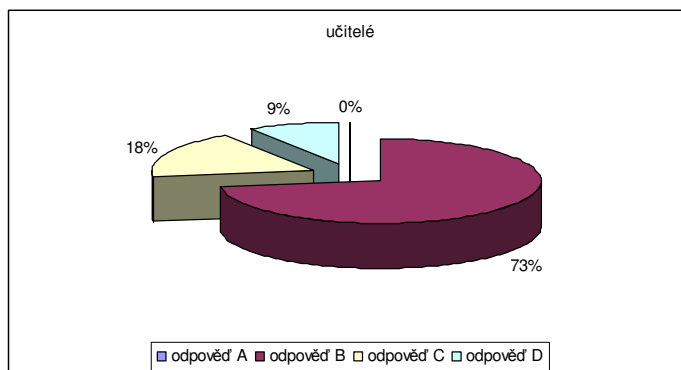
odpověď C - šikana se vyskytuje nejvíce mezi dětmi už na prvním stupni ZŠ,

odpověď D - myslím, že na věku nezáleží.

Sloupce číselně zaznamenávají počty odpovědí na jednotlivé otázky. Z hodnot v tabulce jsou níže zpracovány grafy, jejichž výsledky jsou znázorněny v procentech.

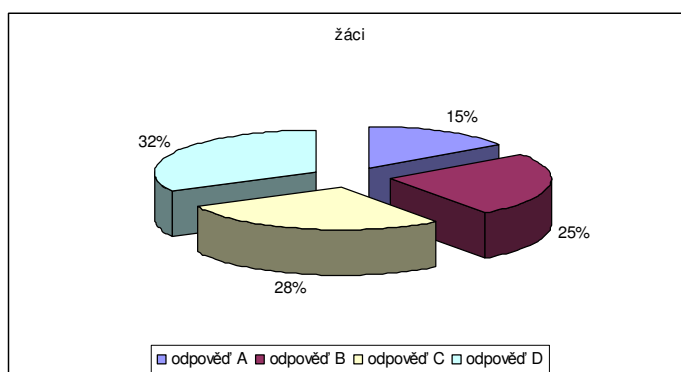
Z hodnot v tabulce č. 10 můžeme vytvořit závěr, který nám **potvrdí předpoklad č. 6**. Odpověď B - myslím, že se šikanou se setkáváme stále u mladších dětí, třeba už v mateřské škole, označilo celkově 48 respondentů všech skupin. Mezi nimi byly všechny čtyři učitelky mateřské školy. Odpověď A byla označena devíti respondenty, odpověď C ztrhlo 26 respondentů a odpověď D 29 dotazovaných.

Graf č. 38 zaznamenává vyjádření učitelů k otázce č. 11

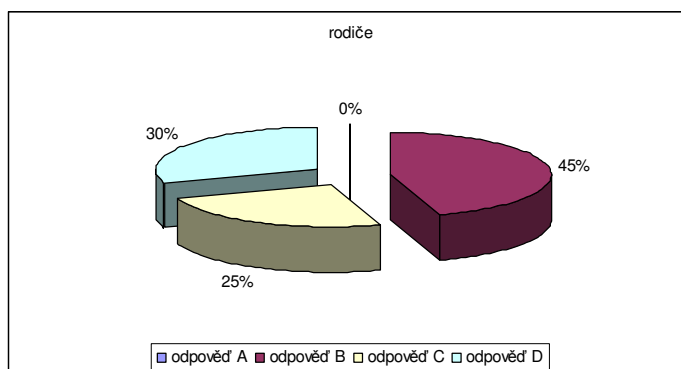
Nejvíce respondentů z řad učitelů je přesvědčeno o tom, že šikana se vyskytuje u stále mladších dětí. Takto odpověděly i všechny čtyři učitelky mateřské školy, které jsou tomuto zjištění nejbližší. Z jejich tvrzení vyplývá, že zárodky šikany mohou pozorovat a řešit při své práci s nejmenšími dětmi. Osmnáct procent učitelů se domnívá, že jev se vyskytuje převážně na prvním stupni základní školy.

Graf č. 39 zaznamenává vyjádření žáků ZŠ a žáků ZŠ praktické k otázce č. 11

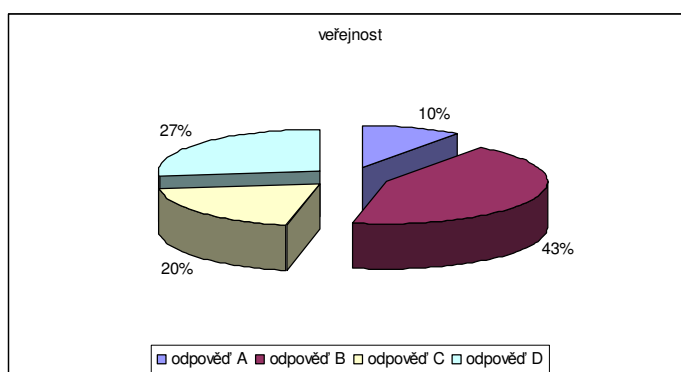

Nejčastější odpovědí žáků ZŠ a ZŠ praktické se stala odpověď D. Největší procento žáků se domnívá, že na věku ve výskytu šikany nezáleží. 28% žáků si myslí, že se šikana objevuje nejvíce mezi dětmi na prvním stupni základní školy. Dalších 25% je názoru, že se jev objevuje již mezi dětmi v mateřské škole. Z tohoto tvrzení můžeme chápat, že vypovídají o osobní zkušenosti se šikanou již v tomto věku. 15% respondentů považuje šikanu za jev převážně mezi dospělými.

Graf č. 40 zaznamenává vyjádření rodičů k otázce č. 11

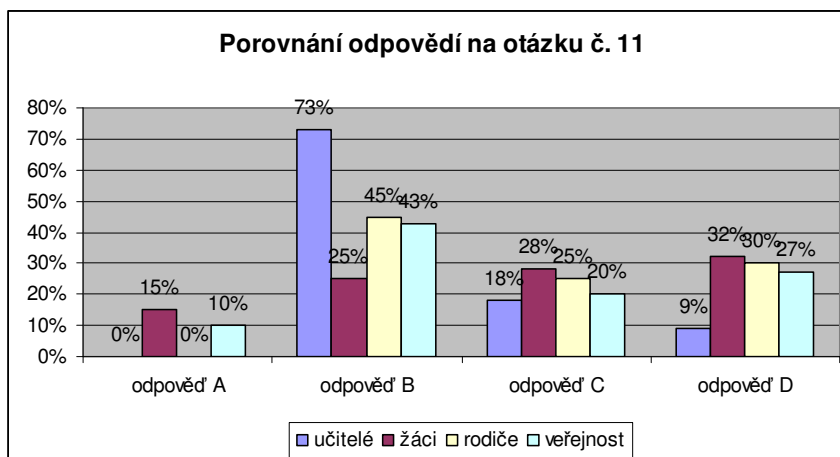

Graf č. 41 zaznamenává vyjádření respondentů z řad veřejnosti k otázce č. 11

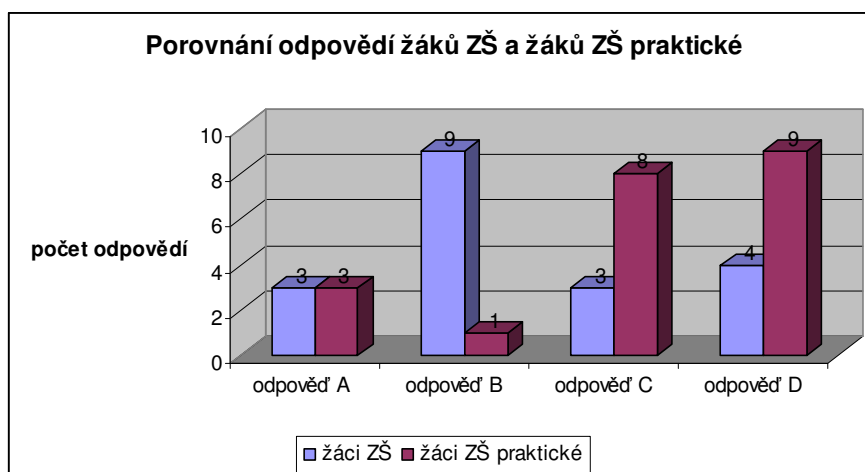
Grafy č. 40 a 41 zaznamenaly téměř shodný pohled rodičů i veřejnosti. Největší procento se domnívá, že se šikana vyskytuje mezi čím dál mladšími dětmi. Další nejčastější odpověď volili dotazovaní odpověď D - na věku nezáleží. 30% rodičů a 27% veřejnosti považuje šikanu za nejčastější jev mezi dětmi na prvním stupni základní školy. Největší výskyt šikany mezi dospělými neoznačil nikdo z rodičů a jen 10 % respondentů z řad veřejnosti.

Graf č. 42 porovnává názory všech čtyř skupin respondentů

Graf č. 42 je celkovým shrnutím výsledků, které zobrazují grafy č.38 - 41.

Graf č. 43 porovnává odpovědi žáků základní školy a základní školy praktické

Graf č. 43 provádí srovnání odpovědí žáků ZŠ a ZŠ praktické. Jak nám ukazuje graf, nejvíce žáků základní školy (9) označilo odpověď B, lze soudit, že právě oni se stali svědky, nebo samotnými aktéry šikanování již mezi dětmi v předškolním věku. Stejně odpověděl jen 1 žák ZŠ praktické. Důvod rozdílnosti v odpovědích žáků ZŠ a žáků ZŠ praktické spatřuji v tom, že jen malé procento romských dětí prochází mateřskou školou nebo absolvuje předškolní výchovu. U žáků ZŠ praktické převažuje názor, že na věku nezáleží. Stejnou odpověď zatrhl jen 4 žáci základní školy. Další rozdíl vidíme u odpovědi s možností největšího výskytu šikany mezi dětmi na 1. stupni základní školy. K tomuto názoru se přiklání 3 žáci základní školy, zatímco stejný názor sdílí 8 žáků ZŠ praktické.

Žáci obou škol se shodli třemi hlasy pouze v odpovědi s označením A, která nabízí možnost výskytu šikany převážně u dospělých.

Otázka č. 12

**Využili jste někdy v případech řešení šikany některou z odborných pomoci?
(Linku bezpečí, Pedagogicko-psychologickou poradnu...)**

odpověď A - ano

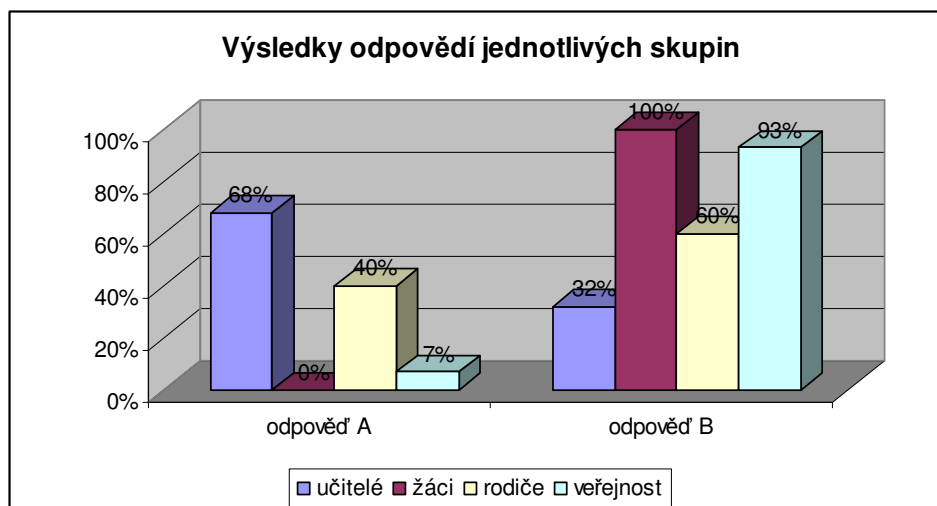
odpověď B - ne

Zjištěné údaje, vyplývající z dotazníků, si shrneme v tabulce č. 11. V grafu č. 44 si porovnáme znalosti a informovanost o možnostech další pomoci jednotlivých skupin respondentů.

Tabulka č.11

	odpověď A	odpověď B
učitelé	15	7
žáci	0	40
rodiče	4	16
veřejnost	2	28

Graf č. 44 Porovnání odpovědí všech skupin respondentů

Výsledky odpovědí jednotlivých skupin si můžeme porovnat v grafu č. 44. Výsledky jsou znázorněny v procentech, hodnoty vyplývají z tabulky č. 11.

Při prvním pohledu na graf je zřejmé, že převážná většina z dotazovaných (žáci, rodiče, veřejnost) odborné pomoci vůbec nevyužívá. Můžeme se pouze domnívat, že důvodem bude patrně malá informovanost, neznalost, nebo ostych služeb využít. Nejvíce zarážející pro mě bylo zjištění, že ani jeden ze čtyřiceti dotazovaných žáků nevyužívá žádnou z odborných pomoci. Na mysli mám například konkrétní pomoc Linky bezpečí, na kterou denně volají o radu tisíce dětí. Odborných služeb využívají pouze učitelé (60%), kteří řeší šikanu mezi žáky a rodiče (40%), kteří se na řešení podílejí.

Otázka č. 13

Dopustil(a) jsi se někdy šikanování svých kamarádů, spolužáků, známých, spolupracovníků...?

odpověď A - nikdy

odpověď B - ano (uved'te důvody)

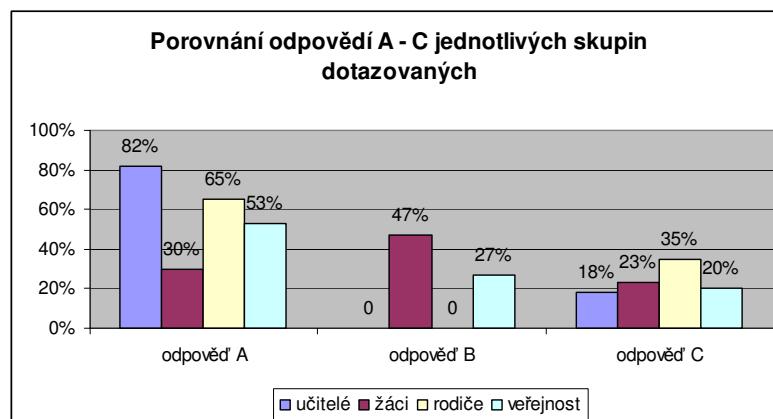
odpověď C - nedokážu posoudit, zda se jednalo o šikanu

Tabulka č. 12

	odpověď A	odpověď B	odpověď C
učitelé	18	0	4
žáci	12	19	9
rodiče	13	0	7
veřejnost	16	8	6

Tabulka č.12 označuje hodnoty, vyplývající z dotazníků. V levém sloupci jsou popsány jednotlivé vypovídající skupiny, v prvním řádku jsou odpovědi A - C, které jsou konkrétně popsány výše. Jednotlivá čísla v sloupcích udávají konkrétní počty odpovědí

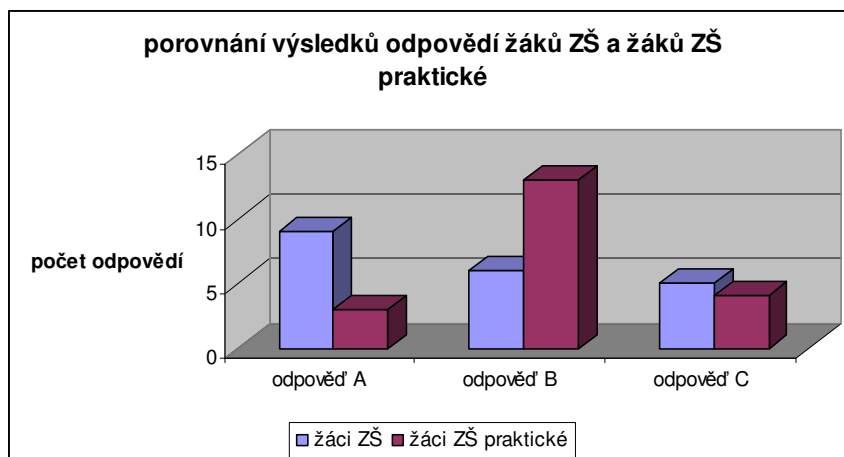
Graf č. 45 nabízí porovnání odpovědí všech skupin dotázaných

Z grafu č. 45, který vychází z hodnot tabulky č. 12 můžeme vyčíst, že převážná většina dotazovaných odpověděla, že se šikany nikdy nezúčastnila. K šikanování se doznalo pouze 47% žáků a 27% dotázaných z řad veřejnosti. Zajímavé byly odpovědi šikanujících žáků, týkající se způsobu a důvodů jejich chování. Naprostá většina dívek uvedla, že ponižují své spolužačky, aby na svou stranu získaly jiné dívky nebo se blýskly před chlapci. Naproti tomu jen malá část chlapců uvedla, že se šikany dopouští proto, aby zapůsobili na přihlížející. Poměrně velké procento respondentů zaškrtnulo odpověď C. Nedokážou posoudit, zda se v konkrétním případě jednalo o šikanu. Z toho můžeme soudit, že stále ještě mnoho lidí neví, kde bezvýznamné posměšky překračují hranice a stávají se šikanou. Podle mého názoru je tato otázka velice osobní a přestože jsou dotazníky anonymní, většina respondentů z vědomosti, že se dopustili něčeho špatného, neuvedla pravdivou odpověď.

K úplnosti otázky č. 13 bych ještě ráda provedla porovnání odpovědí žáků základní školy a základní školy praktické.

Graf č.46

Z grafu č. 46 je patrné, že se uvedené odpovědi žáků ZŠ a ZŠ praktické, výrazněji liší. Nikdy nešikanovalo 9 žáků ZŠ a pouze 3 žáci ZŠ praktické. Šikánování přiznalo 6 žáků ZŠ a 13 žáků ZŠ praktické. Zda se jednalo o šikanu, nedokázalo posoudit 5 žáků ZŠ a 4 žáci ZŠ praktické. Z výsledků vyplývá, že šikana na základní škole praktické je častějším jevem, než na základní škole. Tímto byl rovněž potvrzen předpoklad č. 3.

3.6 Zhodnocení průzkumu

Na úvod je třeba konstatovat, že respondenti přistoupili zodpovědně k vyplňování dotazníků a všichni poctivě označovali všechny otázky.

Nutno dodat, že velký vliv na výsledky celého průzkumu má subjektivní pocit každého jedince. Každý je jinak vnímavý, vliv má i momentální nálada. Tento faktor zcela jistě zapůsobil při rozhovorech i při vyplňování dotazníků. Bylo by určitě přínosné opakování průzkumu a porovnání závěrů. Myslím, že chápání šikany nepodléhá nějakému stavu, ať současnému nebo minulému, ale konkrétním pohledům jednotlivých osob z jejich různých úhlů pohledu. Někdo, kdo se s šikanou osobně nesetkal, nemusí mít pohled žádný, netýká se ho, nezajímá ho. Někdo, jako například novinář, ji může chápat jako senzaci, kterou zvýší náklad novin, pro které pracuje. Někdo ji chápe jako možnost pomoci druhým v rámci svých možností, vědomostí a znalostí. Já jsem v tomto výzkumu zjišťovala pohledy žáků, jejich rodičů, pedagogů a vzorku lidí z řad veřejnosti.

V rámci průzkumu zjištění orientace, názorů a postojů pedagogů, rodičů, žáků a lidí z řad veřejnosti v problematice výskytu šikany bylo prvním krokem objasnění základních pojmů hlavně mezi žáky na školách.

Průzkum, zdá se, potvrzuje obranné postoje všech čtyř skupin dotazovaných ve vztahu k šikaně. Na druhé straně z reakcí respondentů je zřejmé, že šikana je pro přinejmenším část veřejnosti citlivým tématem. Výsledky zapadají do celkového obrazu současných poznatků o této problematice.

Ukázalo se, že odpovědi čtyř skupin dotazovaných se názorově velice liší. Příčinu spatřuji v tom, že každá skupina vidí problém z jiného úhlu pohledu. Určitě se tyto pohledy různí z hlediska věku, z hlediska toho, jak se nás problém šikany dalece dotýká, zda o něm slyšíme pouze z médií, nebo zda jsme těmi, kdo šikanování musí rozpoznat a řešit ho. Tuto skutečnost můžeme dobře sledovat u otázky č. 8 (str.57). V té jsem zjišťovala názor, zda je šikana problémem poslední doby, nebo zda se už objevovala dříve. Mnohé studie dokazují, že výskyt šikany má vzrůstající tendenci. 59% pedagogů a 70% rodičů, kteří jsou v přímém kontaktu s tímto problémem a šikanu řeší poměrně často, volili odpověď, že šikana má v poslední době vzrůstající tendenci. Zatímco respondenti z řad veřejnosti, kteří se o šikaně dozvídají především z médií, nejsou přímými aktéry, problém se jich osobně nedotýká, volili odpověď, která říká, že šikana tu byla vždy, jen se o ní tolik nemluvalo.

Výsledky zaznamenaly viditelný rozdíl v odpovědích dospělých respondentů a v odpovědích dětí. Myslím, že dítě, na rozdíl od nás dospělých, nechápe šikanu jako něco závažného. Chápe ji maximálně jako nějaké "zlomení". Dospělý má o poznání více zodpovědnosti, která mu v určitých projevech dokáže zabránit. I toto je dobře čitelné z výsledků dotazníků.

Podle výsledků dotazníků je zřejmé, že se v současné době s násilím a šikanováním nejvíce potýkají školy. Na tomto tvrzení se shodla převážná většina respondentů. Alarmující je i výpověď části dětských respondentů, která označila jako největší výskyt šikany rodinu.

Z pohledu rodičů školáků jde spíše o závěry nad málo uspokojivou situací ve školách a víceméně o domněnce malé účinnosti při pomoci řešit krizové situace spojené se šikanou u některých pomáhajících institucí.

Pedagogové uvádějí, že agresivity mezi dětmi stále přibývá. Otázka příčiny zvýšené agresivity v chování mezi dětmi rozdělila skupiny respondentů na dvě

názorově odlišné části. Skupina pedagogů spatřuje příčinu zvýšené agresivity v disfunkční rodině, v nesprávně fungující rodinné výchově. Skupiny rodičů a lidí z řad veřejnosti spatřují jako negativní vliv převážně média, akční a bojovné filmy v televizi, množství nabídky počítačových her plných krve, bojů, střelení. Zanedbatelné není ani procento odpovědí dotazovaných z řad veřejnosti, kteří označili jako negativní vliv na vzrůstající agresivitu, celkovou atmosféru ve společnosti.

Uvedené výsledky dávají nahlédnout do osobních zkušeností dětí s násilím doma a ve škole. Jestliže pro stále velký počet dětí je agrese za zdmi bytu zcela normálním standardem chování, můžeme konstatovat, že výchovné prostředí poskytuje negativní vzory. Toto zjištění vyplývá především z dotazníků žáků základní školy praktické. Z doplňujících rozhovorů s dětmi obou škol dále vyplývá skutečnost, že téměř polovina respondentů nemá saturované základní potřeby (chybění zájmové činnosti, kamarádky vztahů a časová chudoba rodičů), se stává východiskem pro psychickou, sociální a emocionální subdeprivaci dětí, na kterou řada z nich reaguje rozvojem agresivního chování. V uvedeném výzkumu nám děti daly nahlédnout pod pokličku své agrese. Jejich otevřenost by se neměla stát podnětem pro negativní nálepku, ale měla by vyburcovat dospělou laickou i odbornou veřejnost k sebereflexi a změně chování.

Celkově z dotazníků vyplývá, že ne zcela přesně všichni respondenti vědí, jak šikanu řešit. Malé povědomí mají i o možnostech a nabídkách další pomoci. Z doplňujících rozhovorů s pedagogy jsem zjistila jednu negativní skutečnost. Někteří pedagogové se bojí šikanu pojmenovat, přiznat a řešit v zájmu poškození dobrého jména školy. Myslím, že je to stav alarmující.

Velký rozdíl jsem zaznamenala i ve výsledcích odpovědí žáků základní školy a žáků školy praktické. Výzkum dokázal větší výskyt šikany právě na školách praktických. Jsem přesvědčena, že pachatelé šikany odpovídají struktuře sociálního prostředí, jež je nezřídka zdrojem disociálního chování dětí a mládeže (Podkapitola 2.3.3, str. 25) Příčinu spatřuji taktéž v rozdílech spolupráce školy, rodičů, žáků a ostatních institucí.

Z výsledků průzkumu jsem zjistila, že vzájemná spolupráce učitelů a rodičů na základních školách praktických je obtížná a stává se spíše vzácností. Mnoho romských rodičů se o problémy svých dětí nezajímá, školu nenavštěvují, na opakované výzvy pedagogů nereagují. Neromské matky jsou více zaměřeny na

výkony svých dětí ve škole. Jak se dítě ve škole cítí, dávají často do kontextu s jeho učením. Romské rodiče spíše zajímá, jak se k dětem ve škole chovají, jak se k nim chová učitel. Postoj ke škole vytvářejí podle spokojenosti svých dětí. Centrem jejich zájmu je, jak se dítě ve škole cítí.

Dalším ne příliš povzbudivých zjištěním je potvrzení stále častějšího názoru, že se zárodky šikany setkávají už učitelky v mateřských školách, či prvních ročnících škol základních.

Velmi mě překvapilo zjištění, že ačkoliv je šikana na školách velmi častým problémem, a z výsledků se dozvídáme, že důvěra k dospělým, konkrétně žáků k učitelům, není na nejlepší úrovni, žádný z dotazovaných žáků ještě nikdy nevyužil další formy pomoci, například anonymní Linky bezpečí. Z tohoto usuzuji, že stále ještě mnoho žáků má nedostatek informací o dalších možnostech pomoci v otázce řešení šikany.

K tomu, že se šikany někdy v životě dopustili, se doznala polovina z dotazovaných žáků, malá část respondentů z řad veřejnosti. Velké procento odpovědí zaznamenalo možnost, která nedokáže posoudit, zda se o šikanu jednalo.

4. ZÁVĚR

Cílem praktické části bylo zjistit orientaci, názory a postoje k dané problematice. Porovnat pohledy žáků základní školy, žáků základní školy praktické, rodičů, pedagogů a široké veřejnosti na problém šikany. Myslím si, že cíl bakalářské práce se podařilo naplnit v plné míře.

Průřez zkoumanou problematikou byl proveden v úvodních kapitolách, které uvádějí do tématu. Na základě odborné literatury vysvětlují základní pojmy vztahující se k danému tématu, charakterizují šikanu jako problém vyskytující se v celé společnosti. Dále konkretizují výskyt ve školách.

Podrobně jsou rozebrány příčiny výskytu šikany, stupně šikanování, formy ubližování. Teoreticky zpracována je i role oběti a agresora. Kapitoly teoretické části obsahují také charakteristiku lehké mentální retardace a prostředí romského etnika a to vzhledem k tomu, že účastníkem provedeného průzkumu je speciální základní škola, kterou navštěvují děti převážně z řad Romů s diagnostikovanou lehkou mentální retardací. Další obsáhlejší kapitola, která rozebírá možnosti eliminace šikany na základních školách, popisuje jednotlivé nápomocné instituce, projekty, preventivní programy. Neméně důležitá je i kapitola, která uvádí možnosti institucionální a odborné pomoci v řešení problému šikany.

Nepochybné je, že se šikanováním souvisí agresivita. V běžném významu je agrese synonymem pro násilí a brutalitu. K uvedení do průzkumu proto slouží i další rozsáhlá část, která se zároveň dotýká i agresivity kolem nás.

Průzkum ukázal, že postoje k problému šikany jednotlivých zkoumaných vzorků z řad pedagogů, žáků, rodičů a veřejnosti, se různí z důvodu odlišného úhlu pohledu. Zjistila jsem, že u všech zkoumaných vzorků respondentů převládá názor, že šikana je převážně problémem dnešních dětí a mládeže. Z rozhovorů s učitelkami základní školy a základní školy praktické jsem zjistila, že velmi důležitá v boji se šikanou je prevence, na které se musí podílet všechny důležité články, které se mohou v jisté míře podílet na omezení agresivity v chování žáků. Pokud rodiče žáků základních škol praktických spolupráci odmítají, musí se nedostatečnost projevit ne větším výskytu šikany mezi dětmi právě těchto škol. Zde vidím možnost zlepšení situace ve větším úsilí učitelů o zlepšení komunikace školy a rodičů. Pedagog musí vytvářet kromě třídních schůzek další příležitosti k neformálnímu setkání (např. prezentace výsledků činností, besídky, školní společné oslavy).

Je patrné z předchozích řádků, že k žákům praktických škol, jako k jedincům s mentálním postižením je třeba přistupovat jinými způsoby, než k jedincům zdravým. Přístup musí být hlavně zcela individuální, laskavý, s vhodnou motivací, pochvalou, aktivizací a názorností, s dávkou obezřetnosti, protože každá tato osobnost potřebuje pro svou spokojenost něco jiného. Je třeba důkladnějšího vysvětlování a objasňování některých pojmů, které pomáhají v prevenci určitých nežádoucích změn v chování. Sama ze své zkušenosti vím, že věnovat se lidem s mentálním postižením a jejich rodinám není věc jednoduchá. Je zapotřebí velké dávky trpělivosti, pochopení, ale zároveň důslednosti, aby se u většiny takto handicapovaných dosáhlo v co největší míře jejich samostatnosti a tím i integraci do společnosti lidí zdravých.

Další možnost zlepšení situace spatřuji v neustálém zkvalitňování pozitivního klimatu mezi lidmi, především však mezi žáky. K omezení výskytu šikany by přispěl větší důraz na pěstování dobrých vztahů mezi lidmi, toleranci, vytváření správného hodnotového žebříčku, vedení ke zdravému způsobu života a to ne jenom po stránce výživy a zdraví, ale i zdravého sebevědomí a morálky. Pozitivní klima je nutným předpokladem pro kvalitní vykonávání pracovních i školních povinností, rozvoj schopností, vzájemnou komunikaci mezi žáky a mezi žáky a učiteli. V nepříznivém sociálním klimatu jsou vztahy mezi lidmi narušené a jsou podkladem pro rozvoj násilí, agrese, šikany. Především zajištění příznivého klimatu ve třídách praktické školy může mít vliv na snížení výskytu šikany. Důvodem může být fakt, že především škola dětem z často narušeného sociokulturního prostředí poskytuje určité jistoty, jasnost pravidel, kulturní prostředí, zájem. Pro další rozvoj těchto i všech ostatních žáků je velmi důležité, jaké hodnoty si vstúpili již v mladším školním věku, kam je učitel nebo vychovatel nasměroval, jak je naučil spolu vycházet. V pozdějším období na tom dítě může stavět, nebude tápat při důležitých rozhodnutích a to i třeba takových, jestli porušit nějaké normy, nebo ne. Je jisté, že bez prvotní kvalitní rodičovské péče je dobrá práce pedagogů oslabována.

Myslím, že také jedním z důvodů, proč se děti uchylují k agresivnímu chování mezi sebou, je nedostatek zájmu hlavně ze strany rodičů. Dětem tak chybí pocit jistoty, většího klidu. Nedokážou si samy poradit s přemírou informací, které se na ně hrnou ze všech stran, žijí v prostředí neustálých změn a tlaku na svůj výkon. Pomocí by možná bylo, slevit z nároků a vyplnit dětský čas

kvalitní mimotřídní výchovou pod vedením zkušených vychovatelek, které jsou si vědomy důležitosti své práce a to právě z důvodu že vychovávají převážně děti z 1. stupně školy, kde se sociálně patologické jevy a převážně šikana rozšiřují nejvíce. Velkým přínosem by také bylo, kdyby se podařilo zainteresovat více rodičů dětí do činnosti školy a vytvořit mezi školou a rodičovskou obcí partnerský vztah.

Z výše uvedeného je zřejmé, že problematice šikany ve společnosti je potřeba věnovat patřičnou pozornost a důsledně se jí zabývat již v jejím zárodku. Je velmi poučné, když umíme šikanu pojmenovat, známe její příznaky, máme povědomost o jejím negativním vlivu na společnost i možnosti jejího právního postihu. Velmi důležité je však předcházet šikaně preventivními akcemi a umět v kolektivu příznaky šikany rozpoznat. Pokud se i přes provedená opatření vyskytne, je velmi důležité vědět, jak správně postupovat, v závažnějších případech i za pomoci odborníků, aby vyšetřování bylo prováděno účelně a vedlo k požadovanému cíli - ozdravení kolektivu. K tomuto je však potřeba důsledně uplatňovat základy demokratického přístupu k výchově, projevy agrese se nesnažit zamlčovat, bagatelizovat a tím nepřímo chránit ty, kteří se agresivního chování dopouštějí. Proto je potřeba o šikaně mluvit čím dál hlasitěji, poskytnout veřejnosti dostatek kvalitních informací, které jim pomohou lépe se orientovat v daném problému. Myslím, že tak zmizí i lhostejnost, se kterou se potýká celá naše dnešní společnost.

Lze konstatovat, že práce splnila cíl uvedený v úvodu.

5. NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Z pohledu průzkumu v praktické části bakalářské práce se jeví jako nejdůležitější opatření prohlubování a zdokonalování znalostí a orientace v problému šikany.

Dalším opatřením je komplexnější spolupráce všech odborníků, učitelů a samozřejmě rodiny dítěte. Kladla bych velký důraz na schopnost komunikace všech těchto odborníků s rodinou, protože v této oblasti spatřuji velké rezervy. Vzájemné komunikační kruhy by byly velkým přínosem pro vzájemnou spolupráci. Dále se snažit získávat pro spolupráci i problematické rodiny.

Pedagog musí vytvářet kromě třídních schůzek další příležitosti k neformálnímu setkání (např. prezentace výsledků činností, besídky, školní společné oslavy). Domnívám se, že nejlépe se osvědčují skupinové formy spolupráce, kde se na různých akcích setkává více rodin i s dětmi. Problematická rodina tak může být pozitivně ovlivněna jak ze strany školy, tak ze strany ostatních spolupracujících rodičů..

Zkvalitňování spolupráce by mělo probíhat i formou přednášek, besed, školení, jak pedagogů, tak i rodičů. Velkým přínosem by také bylo, kdyby se podařilo více zainteresovat rodiče dětí do činnosti školy a vytvořit mezi školou a rodičovskou obcí partnerský vztah. .

Pedagogové mají nízké povědomí o možnostech a nabídkách preventivních programů a projektů zaměřených na řešení šikany. Jako přínos této situace spatřuji v lepší a kvalitnější informovanosti, v dalším vzdělávání. Důležitým opatřením je i pravidelné proškolení pedagogických pracovníků, jejich informovanost o nových možnostech a formách prevence šikany. Absolvování kurzů prevence šikanování.

Další přínos spatřuji v neustálém zdokonalování široce koncipované osvětové činnosti, rozšiřování informačních materiálů (formou např. letáků) mezi žáky, učitele a širokou veřejnost.

K omezení výskytu šikany by přispěl větší důraz na pěstování dobrých vztahů mezi lidmi, toleranci, vytváření správného hodnotového žebříčku, vedení ke zdravému způsobu života a to ne jenom po stránce výživy a zdraví, ale i zdravého sebevědomí a morálky. Myslím, že jedním z důvodů, proč se děti uchylují k agresivnímu chování mezi sebou, je nedostatek zájmu hlavně ze strany rodičů.

6. SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

1. ALTMAN, Z. *Šikana a agresivita*. Žďár nad Sázavou : Fakta, 2004, (pracovní materiál k odbornému semináři)
2. ANTIER, E. *Agresivita dětí* . Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2
3. BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-158-4
4. ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8.
5. BAKALÁŘ, P. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004
6. BEŇO, P. *Můj šéf, můj nepřítel ?* Šlapanice : Era, 2003. ISBN 80-86517-34-9
7. ČERNOCH, F. a KOLEKTIV. *Šikaně stop*. Praha : Avis, 1999
8. EDELSBERG, L. *Defektologický slovník*. 3. vyd. Jinočany: H š H 2000. ISBN 80-86022-76-5.
9. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1
10. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-513- X
11. MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. 104 s. ISBN 80-210-2511-5.
12. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2.vyd. Brno:Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6.
13. PÓTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 2. vyd. Praha: G plus G, 1999. 186 s. ISBN 80-86103-21-8.
14. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9
15. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme-jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 1998. ISBN 80-7178-250-5
16. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-060-7.
17. ŠVINGALOVÁ, D. *Úvod do psychopedie*. 1. vyd. Liberec: TUL, 2003. ISBN 80-7083-696-2.

18. VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. 1. vyd. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.
19. *Mladá fronta Dnes*. Praha: MAFRA, 2006. Vychází denně. ISSN 0862-9641
20. *Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 28 275/2000-22*. Věstník MŠMT, sešit 1/2001
21. *Velký slovník cizích slov* (CD-ROM). Text slovníku byl připraven v Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR. Voznice : LEDA, spol. s r.o., 1999
22. http://brebarbora.sblog.cz/sikana_jako_takova/
23. http://web.mvcr.cz/rs_atlantic/ftp/sbirka/1990/sb035-90.pdf
24. http://web.mvcr.cz/rs_atlantic/ftp/sbirka/2003/zakon_07.html#castka_79
25. www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/p/10n1-04
26. www.bkb.cz
27. www.idmmsmt.cz/umluva/umtext.html
28. www.llp.cz/_files/file/segregovane_skolstvi.pdf
29. www.mvcr.cz/sbirka/1961/sb65-61.pdf
30. www.psp.cz/docs/laws/listina.html
31. www.pppp.cz
32. www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html
33. www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html
34. www.sikana.cz/msmt-pok2000.html
35. www.sikana.org

7. SEZNAM PŘÍLOH

1. **Příloha č. 1** Dotazník
2. **Příloha č. 2** Charakteristika Speciální základní školy a Mateřské školy,
Trutnov
3. **Příloha č. 3** Charakteristika Základní školy V Domcích, Trutnov

Příloha č. 1

Dotazník

Vážení, prosíme vás o vaše vyjádření pomocí třinácti níže uvedených otázek. Dotazník má dvě strany, je zcela anonymní a jeho výsledky budou použity jen pro průzkum do bakalářské práce. Záměrem této práce je zjištění stavu informovanosti rodičů, dětí, pedagogů a široké veřejnosti o problému zvaném šikana. Některé odpovědi, prosím, zakroužkujte nebo zaškrtněte, jiné ještě doplňte o slovní vyjádření. Bližší informace k vyplnění dotazníku jsou uvedeny přímo u jednotlivých otázek. Děkujeme za vyplnění.

1. Už jste se někdy setkali s pojmem šikana? Vybranou odpověď zaškrtněte.

- a) pojem šikana slyším často, vím přesně, co znamená
- b) už jsem ho slyšel(a), ale přesně nevím, co znamená
- c) tento pojem jsem ještě nikdy neslyšel(a)

2. Odkud nejčastěji slyšíte pojem šikana? Vybranou odpověď zaškrtněte.

- a) z médií (televize, rozhlas...)
- b) od učitelů
- c) o šikaně často hovoří rodiče dětí

3. Kde se podle vás šikana vyskytuje nejvíce? Vybranou odpověď zaškrtněte, v případě jiné odpovědi prosím doplňte.

- a) ve škole mezi dětmi
- b) mezi dospělými v zaměstnání
- c) v rodinách mezi jednotlivými členy
- d) jinde(uveďte, prosím, kde).....

4. Kdy jste se poprvé setkal(a) se šikanou? ? Vybranou odpověď zaškrtněte.

- a) doma, mezi členy rodiny
- b) v mateřské škole
- c) po nástupu do základní školy
- d) až u svých dětí
- e) v zaměstnání
- f) ještě jsem se s ní osobně nesetkal(a)

5. Kdo podle vás častěji šikanuje, stává se agresorem, chlapci nebo dívky? Vybranou odpověď zaškrtněte

- a) chlapci
- b) dívky
- c) obě pohlaví stejně
- d) myslím, že u chlapců, ale stále častěji se setkáváme se šikanováním i u dívek

6. Kdyby jste se stali svědkem šikanování, co by jste dělali? Vybranou odpověď zaškrtněte.

- a) nedělal(a) bych nic, ať si to vyřeší mezi sebou
- b) určitě bych to oznámil(a) někomu dospělému nebo nadřízenému
- c) snažil(a) bych se to nějakým vhodným způsobem řešit sám(a))
- d) nevím, co bych dělal(a)

7. Myslíte si, že jsou učitelé dostatečně informováni a poučeni v otázce řešení šikany? *Vybranou odpověď zaškrtněte.*

- a) myslím, že ano, ale ve věci šikany se musí neustále vzdělávat
- b) myslím, že si stále ještě dost učitelů neví rady
- c) s řešením mám jen dobré zkušenosti
- d) s řešením nemám dobré zkušenosti
- e) nedokážu posoudit

8. Myslíte si, že šikana je problém poslední doby, nebo že už se objevovala dříve? *Vybranou odpověď zaškrtněte, v případě jiné odpovědi prosím doplňte.*

- a) myslím, že šikana je problém převážně poslední doby
- b) šikana se vyskytovala vždycky, jen se o ní tolik nemluvalo
- c) mám jiný názor:.....

9. Co podle vás negativně ovlivňuje chování mezi dětmi? *Vybranou odpověď zaškrtněte.*

- a) vliv médií, televize, počítačů (agresivní hry)
- b) disfunkční rodina, nesprávná rodinná výchova
- c) celková atmosféra a situace ve společnosti
- d) nedokážu posoudit

10. Myslíte, že jste o problému šikany dostatečně informováni ? *Vybranou odpověď zaškrtněte.*

- a) určitě ano, dostatek informací poskytují televize, rozhlas, tisk
- b) informovanost by mohla být lepší, v případě potřeby jsem si schopen(na) informace najít na internetu nebo v odborné literatuře
- c) myslím, že informovanost je špatná, určitě bych uvítal(a) více informací
- d) nedokážu posoudit

11. V jaké věkové kategorii se podle Vás šikana vyskytuje nejčastěji? *Vybranou odpověď zaškrtněte.*

- a) šikana se vyskytuje převážně u dospělých
- b) myslím si, že se šikanou se setkáváme u stále mladších dětí, třeba už v mateřské škole
- c) šikana se vyskytuje nejvíce mezi dětmi na prvním stupni základní školy
- d) na věku nezáleží

12. Využili jste někdy v případech řešení šikany některou z odborných pomoci? (Linku bezpečí, Pedagogicko-psychologickou poradnu...) *Vybranou odpověď zaškrtněte.*

- a) ano
- b) ne

13. Dopustil(a) jsi se někdy šikanování svých kamarádů, spolužáků, známých, spolupracovníků...? *Vybranou odpověď zaškrtněte.*

- a) nikdy
- b) ano, dopustil(a) (uved'te důvody)
- c) nedokážu posoudit, zda se jednalo o šikanu

Příloha č.2

Charakteristika Speciální základní školy, Trutnov

Příprava žáků probíhá s využitím speciálních pedagogických metod a forem práce, zaručen je nutný individuální přístup. Škola disponuje truhlářskou, zámečnickou a dívčí dílnou, počítačovou učebnou s připojením na internet, cvičnou kuchyňkou, tělocvičnou, antukovým hřištěm a školní zahradou. Žáci II. stupně mohou o přestávkách relaxovat při hraní stolního tenisu v prostorách školy. Stravování žáků je zajištěno ve školní jídelně, dodržuje se pitný režim.

V rámci činnosti školy jsou žákům nabízeny další aktivity jako sportovní soutěže a turnaje, zájmové kroužky a akce zábavného charakteru. V letošním roce začal vycházet školní časopis. Významné jsou kulturně poznávací a vzdělávací mimoškolní akce, kterými se škola snaží předejít sociálně patologickým jevům mezi dětmi.

1.-5. ročník základní školy praktické

Do výuky jsou začleňovány nové názorné pomůcky k rozvíjení představivosti dětí a hra. Velká pozornost je věnována pracovnímu vyučování, které rozvíjí zručnost a dovednost dětí. Školní výuka je zpestřována různými výchovně vzdělávacími akcemi (návštěva divadelních představení, výstav, besedy pro děti). Během roku jsou pro děti připravovány výtvarné soutěže, mikulášská nadílka, předvánoční besídka, Dětský den. Děti II. a III. tříd se pravidelně účastní plaveckého výcviku. Žáci se postupně seznamují s prací na počítačích s výukovými a výchovnými programy vhodnými k jejich věku. Ve volném čase jsou pro děti organizovány výlety do okolí.

6.-9. ročník základní školy praktické

Součástí tělesné výchovy je lyžařský výcvik pro žáky 7. tříd. Děti mohou využít možnosti zapůjčení vybavení pro běžecké lyžování. V letních měsících jsou pořádány výlety na horských kolech, která jsou také v nabídce školy. Do obsahu učiva pracovního vyučování je v 7.- 9. ročníku zařazena předprofesní příprava v rozsahu 1 hod. týdně a práce s počítačem. K nejčastěji voleným učebním oborům absolventů školy patří kuchař, truhlář, zedník, květinář, ovocnář, opravář, farmář,

šití oděvů. Někteří žáci odcházejí studovat na Romskou střední školu sociální v Kolíně.

Školní družina

Školní družina je určena pro děti základní školy speciální. Žáci zde aktivně tráví volný čas před vyučováním a po vyučování. Činnost dětí je zaměřena na hudební, pracovní a výtvarnou výchovu. Mohou si zde hrát s novými moderními hračkami, které rozvíjejí logické myšlení a motorické dovednosti. Využívají také výpočetní techniku s výchovnými a výukovými programy. Ke sportovní činnosti je využívána zahrada a školní hřiště.

Mimotřídní činnost

Speciální základní škola nabízí dětem množství školních kroužků, které vedou pedagogové školy. Patří mezi ně výtvarný kroužek, turisticko-ekologický kroužek, kopaná, míčové hry, dopravní kroužek, zdravotnický kroužek, kroužek výpočetní techniky, flétnička.

Pro školní rok 2007/2008 má škola naplánované akce – výběr: celodenní výlet s rodiči (speciální ZŠ), přebor ČR v cyklistice, hipoterapie, branný den, projekt Moje město, matematická olympiáda, 4. ročník Krkonošského turnaje v kopané (včetně organizace), plavecký výcvik, canisterapie, výstava dětských prací, vánoční besídka, počítačová soutěž, přebor ČR v lyžování, karneval, čtenářská soutěž, Den vody, barevný týden, Den Země, školní kolo dopravní soutěže, pálení čarodějnic, Dětský den.

Škole se podařilo zajistit sponzorskou pomoc firem KIMBERLY – CLARK s.r.o. Jaroměř, SIEMENS s.r.o. Trutnov, Nadace Charty 77, Město Trutnov, paní Eva Effenberková, Pratr a.s. Trutnov.

Inspekční zpráva České školní inspekce z roku 2004 zmiňuje práci výchovné poradkyně, která svou funkci vykonává mnoho let. V plánu její činnosti je oblast péče o žáky s výukovými potížemi, výchovnými problémy, zdravotním postižením, další metodickou a informační činností a volba povolání. Pravidelně jednou za čtrnáct dní připravuje tzv. výchovné komise, kde jsou společně s rodiči, vyučujícími a vedením školy řešeny výchovné problémy žáků. Velmi úzce spolupracuje se speciálním pedagogickým centrem, místní kurátorkou, odborem sociálně-právní ochrany dětí, městským úřadem a policií. Má své konzultační hodiny jednou týdně.

Výchovná poradkyně připravuje a pomáhá žákům s výběrem jejich budoucího povolání ve speciálně zařazovaných hodinách od sedmého ročníku, formou besed, přednášek a exkurzí na odborných učilištích, informuje rodiče. Má kvalitně zpracovány individuální plány, sledování žáků ze znevýhodněného sociálně kulturního prostředí a program na potírání patologických jevů.

Výchovná poradkyně vykonává současně práci metodičky prevence. Škola má zpracován kvalitní Minimální program prevence sociálně patologických jevů, který je stručný, ale výstižný. Přílohou je seznam knižních titulů a videokazet s touto problematikou. Do aktivit prevence jsou zapojeni i ostatní učitelé, kteří se zúčastňují konaných sportovních a víkendových akcí. Spolupráce s rodiči je obtížná. Rodiče často nejeví o děti zájem, spíše je vedou k závadovému chování. Při projednávání problému rodiče své děti převážně brání, nedopustí, že by jejich dítě mohlo mít nějaký problém. Atmosféra ve škole je podnětná, vztahy mezi učiteli i mezi učiteli a žáky nejsou příliš dobré. Prostředí ve škole je estetické a bezpečné. Specifikem ve škole je, že dozory kromě učitelů vykonává rovněž romský asistent. Ve škole se vyskytuje šikana, kouření a záškoláctví. Tyto případy jsou řešeny bezodkladně s rodiči nebo s odborem sociální péče Městského úřadu Trutnov. Závažnost a četnost negativních jevů se zvyšuje, dle vyjádření metodičky prevence roste agresivita.

Hodnocení: výchovné poradenství výrazně přispívá ke zlepšení výchovně-vzdělávacího procesu. Škola se problematikou prevence sociálně patologických jevů zabývá. Přijatý systém je příkladný a účinný.

Příloha č.3

Charakteristika Základní školy, Trutnov, V Domcích

Třídy s rozšířenou výukou jazyků jsou organizované od 3. ročníku, kde děti začínají s angličtinou a němčinou, v 6. třídě se přibírá druhý jazyk. Další jazyk mohou žáci studovat v rámci volitelného nebo nepovinného předmětu nebo využít možnosti další konverzace ve stávajícím jazyce.

Škola vede děti ke sportu. K tréninkům využívá školní tělocvičny a přilehlého stadionu. Má dlouhodobě velké úspěchy v atletice, a to zejména v soutěži Pohár rozhlasu. Dobré výsledky jsou také ve fotbale, v hokeji, florbalu, vybíjené, lyžování, košíkové a odbíjené. Žáci se s úspěchem účastní olympiád z českého jazyka, chemie, cizích jazyků, pěveckých a výtvarných soutěží.

V roce 2000 byly otevřeny 2 nové učebny informatiky s připojením na internet. Pro žáky I. stupně jsou pořádány ozdravné pobyty v Itálii a Chorvatsku a plavecké výcviky, pro žáky 6. tříd se organizuje tábornický kurz, pro 7. ročníky lyžařský kurz, pro 8. třídy turistický kurz. Probíhají školy v přírodě. O letních prázdninách pořádá školní družina týdenní pobyty na horách.

Děti se mohou plně sportovně vyžít v odpoledních kroužcích florbalu, hokeji, fotbalu, košíkové. Své zájmy mohou rozvinout ve volitelných předmětech literárně-dramatická výchova, biologická praktika, ekologická výuka, informatika, výtvarná činnost.

Mezi významnou činnost školy patří organizace projektu Eurodrawing, jehož koordinátory jsou učitelé Heteš (ZŠ V Domcích) a Fišer (ZŠ Komenského). Jedná se o celoevropskou akci, ve které děti ze základních škol států Evropy malují stopadesátimetrový obraz s námětem charakteristika mé země. Postupně se malování účastní 15 škol ze 14 zemí. Závěr akce společně oslaví na Stálém zastoupení ČR při Evropské unii.

V letošním školním roce 2007/2008 vzniklo mnoho nových věcí a to, školní klub, byl otevřen školní bufet a vytvořen školní parlament. Školní parlament má za cíl být komunikačním mostem mezi třídními kolektivy a vedením školy, spolupodílí se na rozhodování o důležitých otázkách školy, dává žákům právo vyjádřit slušnou formou vlastní názor a požadavek, žáci se učí jednat s vedoucími pracovníky. Parlament rozvíjí smysl pro odpovědnost, pomáhá při organizaci celoškolních akcí, podporuje spolupráci tříd a celé školy, uplatňuje demokratické principy myšlení.

Školní parlament má vytvořeny své stanovy a schází se jednou měsíčně. Zástupci školního parlamentu jsou poslanec a zástupce poslance od 4. tříd, čestným předsedou je učitel.

Pro účinnější komunikaci mezi všemi zainteresovanými tj. školou, žáky, učiteli a rodiči slouží tzv. Návštěvní kniha, kde lze elektronickou formou podávat své příspěvky, týkající se školy.

Škola s úspěchem pořádá přípravné setkávání rodičů a jejich předškoláků. V jarních měsících mohou přihlášení budoucí prvňáčci pobýt 3x po jedné hodině v prostorách školy a seznámit se s ní a s učitelkami a vychovatelkami I. stupně. Rodiče dostanou při té příležitosti množství důležitých informací.

Důležitou součástí školy je školní družina (ŠD). Zde pracují 4 vychovatelky. Prostřednictvím školní družiny jsou pořádány akce mimo školu a tábor ŠD. Provoz ŠD probíhá od 6:15 - 8:00 a od 11:30 - 16:30. Pro svou činnost ŠD využívá blízkého hřiště s pískovištěm, houpačkami a průlezkami, školního stadionu a také prostoru atria školy s mělkým bazénem a květinovou výzdobou, kde děti mohou relaxovat.

Ve školním roce 2007/2008 ZŠ V Domcích pořádá množství akcí - výběr: Barevný týden, soutěž ve výzdobě školy, sportovní den I. stupně, zájezd do Francie, bruslení, zájezd do Jičína, koncert - Vývoj rocku pro 9. třídy, výstava fotografií Ctibora Košťála, návštěva hvězdárny, vlastivědná vycházka, Zátopkova štafeta I. stupeň, fotbalové utkání 7. - 9. třídy, divadlo DRAK - I.stupeň, projekt Den evropských jazyků, e-Twinning - přednáška a soutěž, Krkonošská hospodářská výstava 7.A, přespolní běh - okresní a krajské kolo, Halloween - spaní ve škole (ŠD), literárně-historická vycházka 9. ročníků, beseda „hadi“, výstava Antarktida, florbalová utkání, plavecké závody, halová kopaná 6. a 7. ročníků, exkurze truhlářská dílna 6.B, exkurze Veselý kopec 3.AB, zájezd Vídeň, preventivní program o drogách Janské Lázně, slavnostní otevření čítárny I. stupeň, film Slavíci v kleci, Eurodrawing - výprava do Itálie, Německa, Belgie a Portugalska, Mikuláš a čerti ve škole, vycházka ke krmelci, varhany - exkurze, divadlo Hradec Králové - Prodaná nevěsta, exkurze - pivovar, vánoční výlety a ZOO, beseda o AIDS 8.a 9. ročníky, besídka pro MŠ - ŠD, taneční vystoupení 8.a tříd a 9.A, vánoční besídky 1.A a 2.B, vánoční koncert v kostele - I. stupeň, živý betlém, vánoční laťka, turnaj ve florbalu - učitelé x žáci, bezpečnostní den, Pes - přítel člověka, celoškolní výlety pro I. stupeň, Dětský den, třídní výlety.